

Drs. S. Aukema

No. 3.8

**DE FINANCIËLE POSITIE VAN EEN
AANTAL GEMENGDE BEDRIJVEN OP
ZANDGROND IN NOORD-BRABANT**

Boekjaar 1967/68

226
30 B

Oktober 1969

**Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Bedrijfseconomisch Onderzoek Landbouw**

414681

Inhoud

		Blz.
WOORD VOORAF		5
HOOFDSTUK I	DOEL EN OPZET VAN HET ONDER- ZOEK	7
HOOFDSTUK II	DE VERMOGENSPOSITIE	14
HOOFDSTUK III	DE VERANDERINGEN IN DE BALANS	20
HOOFDSTUK IV	DE INKOMENSVORMING EN INKOMENS- BESTEDING	27
HOOFDSTUK V	DE LIQUIDITEIT EN DE FINANCIERING VAN DE INVESTERINGEN IN DE LOOP VAN HET BOEKJAAR	39
HOOFDSTUK VI	DE RENTABILITEIT VAN HET BE- DRIJFSVERMOGEN	46
SAMENVATTING		52
SLOTBESCHOUWING		61
BIJLAGEN	TOELICHTING OP DE BIJLAGEN	65
1.	EIGENDOMSBEDRIJVEN EN PACHT- BEDRIJVEN	66
2.	EIGENDOMSBEDRIJVEN INGEDEELD NAAR BEDRIJFSOPPERVLAKTE	70
3.	EIGENDOMSBEDRIJVEN INGEDEELD NAAR ARBEIDSINKOMEN VAN DE ON- DERNEMER	74
4.	EIGENDOMSBEDRIJVEN INGEDEELD NAAR LEEFTIJD VAN DE ONDERNE- MER	78
5.	EIGENDOMSBEDRIJVEN INGEDEELD NAAR EIGEN VERMOGEN	82
6.	EIGENDOMSBEDRIJVEN INGEDEELD NAAR VEREDELING	86

Woord vooraf

In februari 1969 is bij het L.E.I. een publikatie (nr. 3.2) verschenen over de financiële positie van ruim 300 bedrijven verdeeld over 8 landbouwgebieden in de boekjaren 1964/65, 1965/66 en 1966/67.

Een van de 8 landbouwgebieden was het zuidelijke zandgebied met gegevens van 45 gemengde bedrijven in Noord-Brabant.

In het boekjaar 1967/68 is het aantal bedrijven in administratie in Noord-Brabant verdubbeld. Hierdoor is het mogelijk geworden meer groepsindelingen te maken waardoor een beter inzicht kon worden verkregen in de ontwikkeling van de financiële positie van diverse groepen van bedrijven. Hierbij zijn de verschillen in vermogenspositie, in inkomensvorming en inkomensbesteding duidelijk naar voren gekomen.

Het onderzoek is gebaseerd op de gegevens van 62 bedrijven die volgens een steekproef zijn gekozen aangevuld met de gegevens van 28 bedrijven die reeds eerder in administratie waren en voor het onderzoek naar de bedrijfsuitkomsten waren gekozen.

Het onderzoek is verricht door drs. S.Aukema met assistentie van G.van Donselaar van de afdeling Bedrijfseconomisch Onderzoek Landbouw.

Den Haag, oktober 1969

De Directeur,

(Prof. Dr. A. Maris)

HOOFDSTUK I

Doel en opzet van het onderzoek

Het doel van het onderzoek is inzicht te krijgen in de ontwikkeling van de financiële positie van een aantal gemengde bedrijven op zandgrond in Noord-Brabant in het boekjaar 1967/68.

Bij het begrip "financiële positie" kunnen verschillende gezichtspunten worden onderscheiden, nl. de totale vermogenspositie, de liquiditeit en de rentabiliteit.

De totale vermogenspositie geeft een beeld van de bezittingen en van het vermogen waarmee deze bezittingen zijn gefinancierd.

Onder liquiditeit wordt verstaan de financiële positie van de ondernemer, gezien vanuit de vraag in hoeverre hij op tijd aan zijn financiële verplichtingen kan voldoen zonder dat de continuïteit van het bedrijf in gevaar komt.

De rentabiliteit geeft aan hoeveel rendement het bedrijfsvermogen heeft opgeleverd.

Het onderzoek is gebaseerd op de gegevens van 90 bedrijven waarvan 70 eigendomsbedrijven en 20 pachtbedrijven.

Onder een eigendomsbedrijf wordt verstaan een bedrijf waarvan de ondernemer minstens $\frac{2}{3}$ van de cultuurgrond in eigendom heeft alsmede een bedrijf waarvan de ondernemer $\frac{1}{3}$ tot $\frac{2}{3}$ van de cultuurgrond in eigendom heeft en ook de gebouwen in eigendom zijn.

Onder een pachtbedrijf wordt verstaan een bedrijf waarvan de ondernemer minstens $\frac{2}{3}$ van de cultuurgrond pacht alsmede een bedrijf waarvan de ondernemer $\frac{1}{3}$ tot $\frac{2}{3}$ van de cultuurgrond pacht en ook het hoofdgebouw gepacht wordt.

Van de 90 bedrijven zijn 62 gekozen op basis van een steekproef uit alle gemengde bedrijven boven 5 ha waarvan het hoofdberoep van de ondernemer landbouwer is. Dit aantal is aangevuld met 28 bedrijven die ook in vorige jaren in administratie waren volgens het oude systeem van bedrijfskeuze dat gericht was op vorming van groepen bedrijven die qua bedrijfstype, bedrijfsomvang en bedrijfsvoering representatief waren voor hun gebied en die voldeden aan redelijke eisen wat betreft de kwaliteit van de bedrijfsvoering.

In hoeverre de 90 bedrijven representatief zijn voor het totaal aantal gemengde bedrijven op zandgrond in Noord-Brabant, wordt aangegeven in de tabellen 1 en 2 (respectievelijk voor de oppervlakte cultuurgrond en voor de leeftijd van de ondernemer).

Tabel 1. Spreiding van de bedrijven naar oppervlakte cultuurgrond

Oppervlakte cultuurgrond	Totaalaantal bedrijven 1)	Bij het onderzoek betrokken bedrijven		
		totaal	steekproef	keuzebedr.
5-10 ha	7 511 (43%)	22 (25%)	19 (30%)	3 (11%)
10-15 ha	6 460 (37%)	39 (43%)	26 (42%)	13 (46%)
15-20 ha	2 196 (12%)	20 (22%)	11 (18%)	9 (32%)
> 20 ha	1 402 (8%)	9 (10%)	6 (10%)	3 (11%)
Tot.aant.bedr.	17 569 (100%)	90 (100%)	62 (100%)	28 (100%)
w.v.eig.bedr.	14 333 (82%)	70 (78%)	45 (73%)	25 (89%)
pachtbedr.	3 236 (18%)	20 (22%)	17 27%)	3 (11%)

1) Bron: C.B.S., mei 1966, rechtsvorm grondgebruik.

Uit tabel 1 blijkt dat 25% van het aantal onderzochte bedrijven 5-10 ha groot is. Deze grootteklasse omvat evenwel 43% van het totale aantal gemengde bedrijven op zandgrond in Noord-Brabant. De bij het onderzoek betrokken bedrijven vertegenwoordigen dus vooral de grootteklasse boven 10 ha. Dit geldt voor de 62 bedrijven die op basis van een steekproef zijn gekozen, maar nog meer voor de 28 bedrijven, waarmee de steekproef is aangevuld (in de tabellen "keuzebedrijven" genoemd).

Tabel 2. Spreiding van de bedrijfshoofden naar leeftijd (in procenten)

Leeftijd	Totaalaantal bedrijfshoofden 1)	Bij het onderzoek betrokken bedrijven		
		totaal	steekproef	keuzebedr.
< 25 jaar	1%	1%	2%	-
25 - 29 jaar	6%	5%	5%	4%
30 - 39 jaar	24%	30%	24%	42%
40 - 49 jaar	27%	34%	39%	25%
50 - 64 jaar	35%	29%	30%	25%
65 jaar en ouder	7%	1%	-	4%

1) Bron: C.B.S., meitelling 1968 (inclusief bedrijfshoofden op niet-zandgronden).

Uit tabel 2 blijkt dat de bedrijfshoofden op de keuzebedrijven sterk vertegenwoordigd zijn in de leeftijdsklasse 30-39 jaar en de steekproefbedrijven in de leeftijdsklasse 40-49 jaar.

In het algemeen kan worden gesteld dat de bij het onderzoek betrokken ondernemers iets jonger zijn dan het totale aantal ondernemers in Noord-Brabant.

Uit tabel 1 blijkt dat de verhouding tussen het aantal eigendomsbedrijven en het aantal pachtbedrijven weinig verschil vertoont. (Totaalaantal: 82%

eigendomsbedrijven, 18% pachtbedrijven; in onderzoek: 78% eigendomsbedrijven, 22% pachtbedrijven).

In deze publikatie zijn de pachtbedrijven - gezien het kleine aantal - niet verder ingedeeld in groepen.

De eigendomsbedrijven zijn ingedeeld naar 5 gezichtspunten:

- naar bedrijfsoppervlakte;
- naar arbeidersinkomen van de ondernemer;
- naar leeftijd van de ondernemer;
- naar eigen vermogen in procenten van het balanstotaal;
- naar veredeling.

Deze indeling is niet gebaseerd op een ver doorgevoerde bedrijfseconomische analyse, maar is gekozen uit voor de hand liggende criteria, die bij de ontwikkeling van de financiële positie een rol kunnen spelen. Hierbij moet wel in aanmerking worden genomen dat het onderzoek slechts betrekking heeft op één jaar. Vooral bij bedrijven met veredeling kunnen de bedrijfsuitkomsten per jaar aanmerkelijk verschillen.

Bij de indelingen zijn de 35 kleinste bedrijven (minder dan 13,6 ha cultuurgrond) vergeleken met de 35 grootste bedrijven (meer dan 13,6 ha cultuurgrond). Voorts zijn 35 bedrijven met de laagste arbeidsinkomens van de ondernemer (minder dan f. 11 200,--) vergeleken met 35 bedrijven met de hoogste arbeidsinkomens (meer dan f. 11 200,--). Bij de indeling naar leeftijd van de ondernemer is de grens getrokken bij 45 jaar; de 34 jongere ondernemers zijn geboren in 1923 of later; de 36 oudere ondernemers zijn geboren vóór 1923. Bij de indeling naar eigen vermogen is de grens bepaald op 80% eigen vermogen van het balanstotaal; 30 ondernemers hadden minder dan 80% en 40 ondernemers hadden meer dan 80% eigen vermogen. Tenslotte zijn de bedrijven nog ingedeeld naar veredeling; op 40 bedrijven had minder dan 15% en op 30 bedrijven had meer dan 15% van het totaal aantal bewerkingseenheden betrekking op de veredelingssector (voornamelijk varkenshouderij).

In tabel 3 is aangegeven hoe de samenhang tussen de groepen van eigendomsbedrijven is. Het blijkt dat de grootste samenhang bestaat tussen de groep jongere ondernemers en de groep ondernemers met minder dan 80% eigen vermogen. Van de 30 ondernemers met minder dan 80% eigen vermogen zijn 22 vertegenwoordigd in de groep jongere ondernemers.

De 45 eigendomsbedrijven die op basis van een steekproef zijn gekozen zijn overwegend kleinere bedrijven met de laagste arbeidsinkomens van de ondernemer; de 25 bedrijven waarmee de steekproef is aangevuld zijn overwegend grotere bedrijven met de hoogste arbeidsinkomens. Het arbeidsinkomen van de ondernemer (= netto-overschot + berekend loon van de boer) was op de steekproefbedrijven (gemiddeld 13,7 ha) f. 11 200,- en op de keuzebedrijven (gemiddeld 15,0 ha) f. 15 200,--. Daarentegen waren de overige inkomsten (loon van gezinsleden, rente, pacht en privéinkomsten) op de steekproefbedrijven het hoogst t.w. f. 11 200,- tegen f. 8 300,-- op de keuzebedrijven. Het totale gezinsinkomen was respectievelijk f. 22 400,- op steekproefbedrijven en f. 23 500,-- op keuzebedrijven.

Tabel 3. Samenhang tussen de groepen van eigendomsbedrijven

	Kleine bedr.	Grote bedr.	Laag ink.	Hoog ink.	Jong ond.	Oud ond.	< 80 e.v.	> 80 e.v.	< 15 vered.	> 15 vered.	St.pr. bedr.	Keuze- bedr.
Kleinste bedr.	35	-	22	13	16	19	11	24	14	21	26	9
Grootste bedr.	-	35	13	22	18	17	19	16	26	9	19	16
Laag arb.ink.	22	13	35	-	16	19	14	21	21	14	26	9
Hoog arb.ink.	13	22	-	35	18	17	16	19	19	16	19	16
Jongere ond.	16	18	16	18	34	-	22	12	15	19	21	13
Oudere ond.	19	17	19	17	-	36	8	28	25	11	24	12
< 80% eig.verm.	11	19	14	16	22	8	30	-	18	12	17	13
> 80% eig.verm.	24	16	21	19	12	28	-	40	22	18	28	12
< 15% veredeling	14	26	21	19	15	25	18	22	40	-	26	14
> 15% "	21	9	14	16	19	11	12	18	-	30	19	11
Steekpr.bedr.	26	19	26	19	21	24	17	28	26	19	45	-
Keuzebedr.	9	16	9	16	13	12	13	12	14	11	-	25

De gezinsuitgaven bedroegen f.17 000,- op steekproefbedrijven en f.17 700,- op keuzebedrijven; zodat de besparingen respectievelijk f.5 400,- en f.5 800,- bedroegen. Het verschil in besparingen tussen ondernemers op steekproefbedrijven en ondernemers op keuzebedrijven is dus heel klein.

In tabel 4 is de spreiding van de bedrijven naar arbeidsinkomen (netto-overschot plus berekend loon van de boer) aangegeven.

Tabel 4. Spreiding van de bedrijven naar arbeidsinkomen van de ondernemer

Arbeidsinkomen van de ondernemer (op pachtbasis)	Eigendomsbedrijven	Pachtbedrijven	Totaal (in %)
- f. 10 000 tot -f. 5 000	2	-	2
- f. 5 000 tot -f. 0	1	1	2
f. 0 tot f. 5 000	4	1	5
f. 5 000 tot f.10 000	22	3	25
f. 10 000 tot f.15 000	19	7	26
f. 15 000 tot f.20 000	13	4	17
f. 20 000 tot f.25 000	6	3	9
f. 25 000 tot f.30 000	3	-	3
meer dan f. 30 000	-	1	1
Totaal aantal bedrijven	70	20	90 (100%)

Als wordt aangenomen dat een ondernemer minstens f. 15 000,- inkomen nodig heeft om een redelijk bestaan te hebben, dan blijkt in tabel 4 dat 2/3 van het aantal ondernemers met de uitoefening van het bedrijf minder verdient dan noodzakelijk zou zijn. Een klein deel (5%) heeft zelfs helemaal geen arbeidsinkomen uit het bedrijf verkregen en was voor het levensonderhoud van het gezin op andere middelen aangewezen.

Het arbeidsinkomen van de ondernemer is gemiddeld in het boekjaar 1967/68 op eigendomsbedrijven f. 11 900,- en op pachtbedrijven f. 13 500,-. Gezien het aantal pachtbedrijven (20) is dit verschil klein.

Bij het onderzoek 1) in de drie voorafgaande boekjaren bedroeg het arbeidsinkomen van de ondernemer op de eigendomsbedrijven in Noord-Brabant op zandgrond f. 12 100,- (in 1964/65), f. 12 000,- (in 1965/66) en f. 12 800,- (in 1966/67). Bij dit onderzoek waren 16 ondernemers betrokken die ook in het boekjaar 1967/68 deel uitmaken van de 25 keuzebedrijven. Het arbeidsinkomen van deze 16 eigenaars bedroeg achtereenvolgens f. 13 200,- (in 1964/65), f. 12 800,- (in 1965/66), f. 13 100,- (in

1) Zie publikatie 3.2 "De financiële positie van een aantal landbouwbedrijven in de boekjaren 1964/65, 1965/66 en 1966/67".

1966/67) en f. 14 700,- (in 1967/68).

Meer algemene gegevens van de 90 gemengde bedrijven zijn vermeld in tabel 5.

Tabel 5. Algemene gegevens van de bedrijven (gem. per bedrijf)

	Eigendomsbedrijven	Pachtbedrijven
Aantal ha cultuurgrond	14,2	12,5
Aantal volwaardige arbeidskr.	1,5	1,3
Totaal aantal bewerkingseenh.	2 213	2 133
Verdeling bewerkingseenheden in procenten :		
marktbaar gewassen	24	17
rundveehouderij	60	66
varkenshouderij	12	9
pluimveehouderij	3	4
overige	1	4

De bewerkingseenheden zijn verhoudingsgetallen voor de omvang van de bewerking in de verschillende produktierichtingen op de bedrijven.

Van elke produktierichting of bedrijfsonderdeel zijn de kosten van bewerking vastgesteld en de verhouding tussen deze kosten zijn in getallen weergegeven.

De bewerkingskosten omvatten de kosten voor arbeid, trekkracht, werktuigkosten en werk door derden.

Het totaalaantal bewerkingseenheden per bedrijf is berekend door de oppervlakten van de gewassen en het aantal dieren dat gemiddeld aanwezig was, te vermenigvuldigen met de daarvoor opgestelde normen. De bewerkingseenheden vormen dus tevens een maat voor de produktieomvang van de bedrijven.

De normen van de meest voorkomende gewassen en van de dieren zijn in tabel 6 vermeld. (Zie blz. 13)

De resultaten van het onderzoek naar de financiële positie zijn opgenomen in de bijlagen. Bijlage 1 geeft de balans en de staat van inkomensvorming en inkomensbesteding zowel van de eigendomsbedrijven als van de pachtbedrijven.

De volgende bijlagen - die groepsindelingen geven - hebben alleen betrekking op de eigendomsbedrijven. Het aantal pachtbedrijven is namelijk te klein om verdere groepsindelingen te maken, waarvan de gemiddelde uitkomsten nog betrouwbaar zijn.

In hoofdstuk II wordt een beeld gegeven van de vermogenspositie van de ondernemers.

In hoofdstuk III worden de veranderingen in de balans besproken.

Tabel 6. Bewerkingseenheden in het boekjaar 1967/68

Gewassen	Per ha	Veehouderij	Per gem. aanw.dier
Granen	90	Kalveren	12
Consumptieaardappelen	230	Jongvee	12
Voeraardappelen	175	Melkkoeien	55
Suiker- en voederbieten	190	Mestvee	20
Erwten en bonen	85-125	Dekstieren	45
Klaver en luzerne	70	Mestkalveren	8
Hooi- en kuilgras	25	Mestvarkens en op- fokzeugen	3
Gras voor drogen	20	Fokzeugen	15
Nagewassen	30	Hennen	0,4
Tuinbouwgewassen	350	Slachtkuikens (per af- geleverd dier	0,02

In hoofdstuk IV wordt behandeld hoe door inkomensvorming en ontvangen erfenissen en schenkingen enerzijds en inkomensbesteding anderzijds het eigen vermogen is toegenomen.

In hoofdstuk V wordt behandeld hoe de liquiditeit van de ondernemers was en hoe de investeringen in het boekjaar 1967/68 zijn gefinancierd.

In hoofdstuk VI wordt een overzicht gegeven van de rentabiliteit van het vermogen.

Daarna volgt de samenvatting en een slotbeschouwing.

HOOFDSTUK II

De vermogenspositie

De vermogenspositie blijkt uit de balans die een beeld geeft van de bezittingen en van het vermogen waarmee deze bezittingen zijn gefinancierd.

In de bijlagen 1a en 1b is de gemiddelde balans opgenomen van de 70 eigendomsbedrijven en van de 20 pachtbedrijven. Bijlage 1a is de debetzijde van de balans (bezittingen) en bijlage 1b de creditzijde (vermogen). De gemiddelde balans is berekend door de som van de bezittingen resp. schulden van alle eigendomsbedrijven, resp. van alle pachtbedrijven te delen door het aantal bedrijven.

De balans per 1 mei 1968 is in tabel 7 samengevat.

Tabel 7. De balans per 1 mei 1968 (gemiddeld per bedrijf in gulden)

	Eigendoms- bedrijven	Pacht- bedrijven
Vastgelegde middelen in het bedrijf	189 900	83 200
Vlottende + liquide middelen in het bedrijf	9 300	6 700
Middelen buiten het bedrijf	12 800	12 500
Balanstotaal debet	<u>212 000</u>	<u>102 400</u>
Vreemd vermogen op lange termijn	32 200	19 200
Vreemd vermogen op korte termijn	6 000	9 800
Eigen vermogen	<u>173 800</u>	<u>73 400</u>
Balanstotaal credit	212 000	102 400
<hr/>		
Eigen vermogen in procenten van balanstotaal	82,0	71,7
Eigen vermogen in procenten van bedrijfsvermogen	87,3	81,7

De vastgelegde middelen in het bedrijf bestaan voornamelijk uit grond en gebouwen, veestapel en dode inventaris. De vlottende en liquide middelen in het bedrijf bestaan uit voorraden, vorderingen, bank-, kas- en giroaldi. De middelen buiten het bedrijf bestaan voornamelijk uit spaarbanksaldi en uit vorderingen op lange termijn.

De totale bezittingen zijn voor 82% op eigendomsbedrijven en voor 71,7% op pachtbedrijven gefinancierd door eigen vermogen.

Daar de middelen buiten het bedrijf voor een groot deel in het bedrijf

kunnen worden aangewend indien dit nodig is, komt de weerstandskracht van de bedrijven nog beter naar voren door het totale eigen vermogen uit te drukken in een percentage van het bedrijfsvermogen. Op eigendomsbedrijven is het eigen vermogen 87,3% en op pachtbedrijven 81,7% van het totale bedrijfsvermogen.

In de tabellen 8 en 9 is de spreiding van de bedrijven aangegeven naar eigen vermogen in procenten van het balanstotaal (tabel 8) en naar eigen vermogen in procenten van het bedrijfsvermogen (tabel 9).

Tabel 8. Spreiding van de bedrijven naar totaal eigen vermogen in procenten van het balanstotaal (per 1 mei 1968)

Percentage eigen vermogen	Eigendoms-bedrijven	Pacht-bedrijven	Totaal	(in %)
Minder dan 40%	-	2	2	} (19%)
40- 50%	5	2	7	
50- 60%	8	-	8	
60- 70%	3	5	8	} (29%)
70- 80%	14	4	18	
80- 90%	11	3	14	
90-100%	29	4	33	} (52%)
Totaal aantal bedrijven	70	20	90	

Tabel 9. Spreiding van de bedrijven naar totaal eigen vermogen in procenten van het bedrijfsvermogen (per 1 mei 1968)

Percentage eigen vermogen	Eigendoms-bedrijven	Pacht-bedrijven	Totaal	(in %)
Minder dan 40%	-	2	2	} (19%)
40- 50%	5	2	7	
50- 60%	8	-	8	
60- 70%	3	3	6	} (24%)
70- 80%	11	5	16	
80- 90%	12	3	15	
90-100%	9	2	11	} (29%)
100-120%	17	1	18	
Meer dan 120%	5	2	7	} (28%)
Totaal aantal bedrijven	70	20	90	

Uit de tabellen 8 en 9 blijkt dat 19% van de onderzochte bedrijven met minder dan 60% eigen vermogen is gefinancierd. Dit percentage is in tabel 9 gelijk aan dat in tabel 8. Hieruit blijkt dat de betreffende ondernemers weinig of geen middelen buiten het bedrijf bezitten. Is het percen-

tage eigen vermogen meer dan 60% van het balanstotaal, dan zijn in vele gevallen ook nog bezittingen buiten het bedrijf aanwezig. Op 28% van de bedrijven zijn de bedrijfsbezittingen voor meer dan 100% gedekt door eigen vermogen.

Het vreemde vermogen op lange termijn dat aangewend is in het bedrijf bedraagt op eigendomsbedrijven f. 32 000,- en op pachtbedrijven f. 19 200,--.

Uit tabel 10 blijkt dat deze leningen op lange termijn voornamelijk bestaan uit leningen van boerenleenbanken en van familieleden.

Onder boerenleenbanken worden verstaan alle coöperatieve landbouwkredietbanken, die georganiseerd zijn in de Centrale Banken van Eindhoven en Utrecht.

Tabel 10. De leningen op lange termijn (per 1 mei 1969)

	Eigendomsbedrijven		Pachtbedrijven	
	bedrag	in proc.	bedrag	in proc.
Boerenleenbanken	20 200	63	12 100	63
Familieleden	9 500	30	6 100	32
Overige leningen	2 300	7	1 000	5
Totaal	32 000	100	19 200	100

Zoals reeds is vermeld, bestaan de belangrijkste middelen in het bedrijf uit grond, gebouwen (incl. woonhuis), veestapel en dode inventaris.

In tabel 11 is de waarde van deze middelen opgenomen.

Tabel 11. Waarde van de belangrijkste middelen in het bedrijf (per 1 mei 1968)

	Eigendomsbedrijven	Pachtbedrijven
Grond en gebouwen	130 100	26 900
Veestapel	43 200	41 300
Dode inventaris	11 300	10 600
(Nieuwwaarde dode inventaris)	(19 100)	(17 500)

De grond en gebouwen zijn getaxeerd tegen de marktwaarde bij gebruik in het landbouwbedrijf. Er is dus geen rekening gehouden met hoge prijzen als gevolg van factoren die niet met de bedrijfsuitoefening samenhangen. Aangekochte grond tijdens het boekjaar 1967/68 is tegen kooprijns opgenomen.

De waarde van de grond is getaxeerd tegen ± f. 6 000,- per ha. Op eigendomsbedrijven is gemiddeld 11,6 ha (kadastraal) in eigendom en op pachtbedrijven 0,9 ha.

De veestapel is gewaardeerd tegen het prijspeil zoals dat in de bedrijfseconomische boekhouding is vastgesteld. Dit prijspeil komt ongeveer overeen met de marktwaarde. Het vee is aan het begin en aan het einde van het boekjaar tegen dezelfde prijs gewaardeerd, zodat veranderingen in de waarde van de veestapel gedurende het boekjaar, uitsluitend als gevolg van wijzigingen in het prijspeil, buiten beschouwing zijn gebleven.

Uit tabel 11 blijkt dat de boekwaarde van de dode inventaris ongeveer 60% van de nieuwwaarde bedraagt.

Om een beter inzicht te krijgen in de spreiding van de bedrijven zijn de 70 eigendomsbedrijven ingedeeld naar bedrijfsoppervlakte, naar arbeidsinkomen van de ondernemer, naar leeftijd van de ondernemer, naar eigen vermogen in procenten van het balanstotaal en naar veredeling (zie hoofdstuk I).

In de bijlagen 2 t/m 6 zijn van deze groepsindelingen de balans en de staat van inkomensvorming en inkomensbesteding gespecificeerd opgenomen.

Een samenvatting van de vermogenspositie per 1 mei 1968, alsmede de belangrijkste kengetallen over de bedrijfsvoering en enkele algemene gegevens zijn opgenomen in tabel 12.

De kleinste bedrijven hebben gemiddeld 10,0 ha en de grootste bedrijven 18,3 ha cultuurgrond. Zoals verwacht mag worden zijn op de grootste bedrijven behalve meer grond en gebouwen ook meer vee, werktuigen en vlottende middelen aanwezig. Uit tabel 12 blijkt dat ook het vermogen buiten het bedrijf gemiddeld op de grootste bedrijven het hoogst is. Van de totale middelen in het bedrijf is op de kleinste bedrijven 91% en op de grootste bedrijven 85% gedekt door eigen vermogen. Het totaal aantal bewerkingseenheden is op de grootste bedrijven ongeveer de helft hoger dan op de kleinste bedrijven. Daarentegen is het aantal arbeidskrachten op de grootste bedrijven niet hoger. Dit betekent dan ook een hogere arbeidsproductiviteit op de grotere bedrijven (meer bewerkingseenheden per man), daar uit de basisgegevens bleek dat bij beide groepen ongeveer evenveel gebruik gemaakt is van loonwerk.

De meeste ondernemers met de laagste arbeidsinkomens hebben kleinere bedrijven met de minste bewerkingseenheden. Bij deze groepsindeling is voorts op te merken dat de ondernemers met de laagste arbeidsinkomens meer vermogen buiten het bedrijf bezitten en in verhouding minder geleend hebben van boerenleenbanken dan de ondernemers met de hoogste arbeidsinkomens. Leningen van familieleden zijn daarentegen het hoogst op de bedrijven met de laagste arbeidsinkomens. Dit zijn vooral de bedrijven van jongere ondernemers, die tevens in de groep laagste arbeidsinkomens voorkomen. (Zie tabel 3)

Bij de groep van jongere ondernemers (gemiddeld 37 jaar) is 77% en bij de groep van oudere ondernemers (gemiddeld 53 jaar) is 96% van het

Tabel 12. Vermogenspositie van eigendomsbedrijven ingedeeld naar 5 gezichtspunten (per 1 mei 1968)

	Kleinste bedr. (35)	Grootste bedr. (35)	Laagste arb.ink. (35)	Hoogste arb.ink. (35)	Jongere ond. (34)	Oudere ond. (36)	< 80% eig.verm. (30)	> 80% eig.verm. (40)	< 15% veredeling (40)	> 15% veredeling (30)
Vastgelegde midd.in bedr.	148 000	231 700	173 600	206 100	186 200	193 300	191 600	188 500	203 200	172 100
Vlott.+ liq.midd.in bedr.	7 700	10 800	8 000	10 500	10 400	8 200	9 600	9 000	9 800	8 500
Middelen buiten het bedr.	11 700	14 000	13 800	11 800	11 600	14 000	3 100	20 200	11 300	15 000
Balans totaal debet	167 400	256 500	195 400	228 400	208 200	215 500	204 300	217 700	224 300	195 600
Vreemd verm.op l.term.	20 500	43 800	29 600	34 700	49 100	16 200	62 400	9 600	36 100	27 000
Vreemd verm.op k.term.	5 400	6 600	4 600	7 300	6 900	5 100	8 700	3 900	5 200	7 100
Eigen vermogen	141 500	206 100	161 200	186 400	152 200	194 200	133 200	204 200	183 000	161 500
Balans totaal credit	167 400	256 500	195 400	228 400	208 200	215 500	204 300	217 700	224 300	195 600
Eigen verm.in proc.van balans totaal	84,6	80,4	82,4	81,7	73,1	90,1	65,2	93,8	81,6	82,6
Eigen verm.in proc.van bedrijfsvermogen	90,9	85,0	88,7	86,2	77,5	96,4	66,2	103,4	85,9	89,5
Grond en gebouwen	99 700	160 400	119 800	140 400	125 500	134 400	129 600	130 400	141 800	114 400
Vee­stapel	36 500	49 900	37 900	48 400	43 300	43 100	44 500	42 200	42 400	44 200
Dode inventaris	8 200	14 400	11 500	11 100	12 000	10 600	12 100	10 700	12 800	9 300
Leningen v.boerenleen- banken (in %)	66	62	52	72	63	62	64	56	61	66
Leningen v.familiet.(in %)	29	30	37	23	34	15	29	30	29	30
Overige leningen (in %)	5	8	11	5	3	23	7	14	10	4
Opp.grond (kad.)in eigend.	8,3 ha	15,0 ha	11,1 ha	12,1 ha	10,5 ha	12,6 ha	11,7 ha	11,5 ha	13,1 ha	9,6 ha
Opp.cultuurgrond	10,0 ha	18,3 ha	13,4 ha	14,9 ha	13,7 ha	14,6 ha	15,1 ha	13,4 ha	16,4 ha	11,2 ha
Aant.volw.arbeidskrachten	1,5	1,4	1,5	1,4	1,4	1,5	1,4	1,5	1,4	1,4
Leeftijd v.d.ondernemer	45 jr.	45 jr.	47 jr.	44 jr.	37 jr.	53 jr.	40 jr.	49 jr.	47 jr.	43 jr.
Tot.aantal bewerkingsseenh. Verd.bewerkingsseenh.in %	1 787	2 639	1 991	2 435	2 243	2 185	2 370	2 095	2 341	2 042
marktbare gewassen	23	24	22	25	23	24	23	24	24	22
rundveehouderij	55	65	62	58	57	63	60	60	67	50
varkenshouderij	17	8	11	14	15	10	12	12	5	22
pluimveehouderij	4	1	2	3	2	3	1	3	1	5
overige	1	2	3	-	3	-	4	1	3	1

bedrijfsvermogen gedekt door eigen vermogen. Zoals te begrijpen is speelt bij de jongere ondernemers de familie een grotere rol bij de financiering dan bij de oudere ondernemers. Het hoge percentage overige leningen heeft betrekking op slechts enkele bedrijven. De arbeidsproductiviteit is bij de jongere ondernemers gemiddeld iets gunstiger.

Uit tabel 3 bleek reeds dat een belangrijk deel van de jongere ondernemers minder dan 80% eigen vermogen bezitten. Bezittingen buiten het bedrijf komen weinig voor. Ongeveer twee derdedeel van de bezittingen in het bedrijf is gedekt door eigen vermogen, terwijl dit bij de groep met meer dan 80% eigen vermogen meer dan 100% is.

De veredeling heeft vooral betrekking op de varkenshouderij. Op vier van de 30 bedrijven met meer dan 15% veredeling is de pluimveehouderij het belangrijkste. Het totale aantal bewerkingseenheden is op de bedrijven met veredeling het laagst. Tabel 3 toonde aan dat de bedrijven met meer dan 15% veredeling het meeste voorkwamen in de groepen "kleine bedrijven", "jongere ondernemers" en "meer dan 80% eigen vermogen". Ongeveer evenveel bedrijven komen in het boekjaar 1967/68 voor in de groepen hoog en laag arbeidsinkomen van de ondernemer.

HOOFDSTUK III

De veranderingen in de balans

De veranderingen in alle afzonderlijke balansposten zijn aangegeven in de bijlagen. De veranderingen in de belangrijkste balansposten zijn in tabel 13 samengevat.

Tabel 13. Veranderingen in de balans per 1 mei 1968 t.o.v. 1 mei 1967

	Eigendomsbedrijven	Pachtbedrijven
Grond en gebouwen	+ 5 600	+ 600
Veestapel	+ 2 700	+ 4 300
Dode inventaris	+ 600	+ 400
Overige duurzame produktie- middelen	+ 600	+ 600
Totale investeringen in duurzame produktiemiddelen	+ 9 500	+ 5 900
Vlottende en liquide middelen in het bedrijf	+ 900	+ 900
Totale middelen in het bedrijf	+ 10 400	+ 6 800
Middelen buiten het bedrijf	- 2 000	+ 1 400
Totale middelen	+ 8 400	+ 8 200
Leningen van boerenleenbanken	+ 3 100	+ 2 000
Leningen van familiesleden	+ 200	- 900
Overige leningen op lange termijn	- 500	+ 100
Vreemd vermogen op korte termijn	- 700	+ 1 600
Eigen vermogen	+ 6 300	+ 5 400
Totaal vermogen	+ 8 400	+ 8 200
Eigen vermogen in proc. van totaal vermogen	- 0,3	- 0,5
Eigen vermogen in proc. van be- drijfsvermogen	- 1,4	- 0,1

Uit tabel 13 blijkt dat het totale bedrag van de middelen in het bedrijf aan het einde van het boekjaar op eigendomsbedrijven f. 10 400,- en op pachtbedrijven f. 6 800,- hoger is dan aan het begin van het boekjaar. Voor f. 9 500,- (eigendomsbedrijven) resp. f. 5 900,- (pachtbedrijven) zijn dit investeringen in duurzame produktiemiddelen. Deze investeringen

zijn de netto-investeringen in dit boekjaar, d.i. het saldo van de bruto-investeringen (aankoop van duurzame produktiemiddelen minus boekwaarde van de verkochte produktiemiddelen) en de afgeschreven bedragen op gebouwen en dode inventaris.

In het algemeen is op gebouwen in eigendom 3% van de boekwaarde afgeschreven. Alleen bij speciale gebouwen van recente datum, die voldoen aan de huidige eisen van doelmatigheid (b.v. varkenshokken, pluimveehokken, ligboxenstal, silo's) is 7% van de boekwaarde afgeschreven.

De afschrijving op de dode inventaris geschiedt op basis van de vervangingswaarde. Alleen bij de tweedehands aangeschafte werktuigen is de aanschaffingsprijs als basis voor de afschrijving aangehouden. Het afschrijvingspercentage varieert van 5 tot 25% al naar gelang de geschatte levensduur van de diverse werktuigen en machines.

Op de eigendomsbedrijven bedraagt de afschrijving op gebouwen f. 2 000,- en op de dode inventaris f. 1 800,-. De bruto-investering in duurzame produktiemiddelen gedurende het boekjaar was f. 9 500,- + f. 3 800,- = f. 13 300,- waarvan f. 7 600,- in gebouwen en grond (0,2 ha), f. 2 700,- in de veestapel en f. 2 400,- in de dode inventaris.

Op de pachtbedrijven bedraagt de afschrijving op gebouwen f. 700,-, op de pachtersinvesteringen f. 300,- en op de dode inventaris f. 1 700,-, in totaal f. 2 700,-. De bruto investering in duurzame produktiemiddelen gedurende het boekjaar was hier f. 5 900,- + f. 2 700,- = f. 8 600,-, waarvan f. 1 600,- in gebouwen (er is geen grond aangekocht), f. 4 300,- in de veestapel en f. 2 100,- in de dode inventaris.

Uit tabel 13 blijkt dat de middelen buiten het bedrijf bij de eigenaars zijn afgenomen en bij de pachters zijn toegenomen. Zoals ook later zal blijken zijn bij de groep eigenaars middelen buiten het bedrijf aangewend om de investeringen in het bedrijf te financieren.

De totale middelen zijn op eigendomsbedrijven toegenomen met f. 8 400,- en op pachtbedrijven met f. 8 200,-. Deze toeneming van de bezittingen is bij de groep eigenaars voor f. 6 300,- en bij de groep pachters voor f. 5 400,- gefinancierd door eigen vermogen.

Uit tabel 13 blijkt dat in het boekjaar 1967/68 het eigen vermogen in procenten van het totaal vermogen (= balanstotaal) is gedaald met 0,3% bij de eigenaars en met 0,5% bij de pachters. Het vreemde vermogen is dus relatief meer toegenomen dan het eigen vermogen. Op 1 mei 1967 was het eigen vermogen van eigenaars 82,3% van het totaal vermogen en op 1 mei 1968 82,0%. Bij de pachters waren deze percentages respectievelijk 72,2 en 71,7.

De toeneming van het vreemde vermogen is vooral veroorzaakt door leningen van boerenleenbanken. Voorts zijn bij de pachters de kortlopende schulden sterker toegenomen dan de vlottende en liquide middelen. De eigenaars hebben bijna evenveel afgelost als bijgeleend van familieleden, terwijl de pachters meer hebben afgelost aan familieleden dan bijgeleend (zie bijlage Ib).

Hoe de veranderingen in de balans bij de 5 groepsindelingen van eigendomsbedrijven zijn geweest, is aangegeven in tabel 14. In deze tabel is de omschrijving gelijk aan die in tabel 12 waar de vermogenspositie per

Tabel 14. Veranderingen in de balans bij 5 groepsindelingen van eigendomsbedrijven (1 mei 1968 t.o.v. 1 mei 1967)

	Kleinste bedr. (35)	Grootste bedr. (35)	Laagste arb.lnk. (35)	Hoogste arb.lnk. (35)	Jongere ond. (34)	Oudere ond. (36)	< 80% eig.verm. eig.verm. (30)	> 80% eig.verm. eig.verm. (40)	< 15% veredeling (40)	> 15% veredeling (30)
Vastgelegde midd. in bedr.	+ 5200	+ 13600	+ 9000	+ 9800	+ 12700	+ 6300	+ 7800	+ 10600	+ 6300	+ 13600
Vlott. + liq. midd. in bedr.	+ 600	+ 1100	+ 900	+ 900	+ 1900	- 100	+ 1600	+ 300	+ 1200	+ 400
Middelen buiten het bedrijf	+ 500	- 4400	- 3400	- 600	- 4100	0	0	- 3400	- 100	- 4400
Balans totaal debet	+ 6300	+ 10300	+ 6500	+ 10100	+ 10500	+ 6200	+ 9400	+ 7500	+ 7400	+ 9600
Vreemd verm. op l.term.	+ 1500	+ 4100	+ 3200	+ 2400	+ 5500	+ 200	+ 6000	+ 500	+ 2500	+ 3300
Vreemd verm. op k.term.	- 400	- 1100	- 900	- 600	- 1700	+ 200	- 2400	+ 500	- 1200	- 100
Eigen vermogen	+ 5200	+ 7300	+ 4200	+ 8300	+ 6700	+ 5800	+ 5800	+ 6500	+ 6100	+ 6400
Balans totaal credit	+ 6300	+ 10300	+ 6500	+ 10100	+ 10500	+ 6200	+ 9400	+ 7500	+ 7400	+ 9600
Eigen verm. in proc. van balans totaal	0	- 0,3	- 0,7	+ 0,1	- 0,5	+ 0,1	- 0,2	- 0,2	0	- 0,8
Eigen verm. in proc. van bedrijfsvermogen	- 0,1	- 2,3	- 2,7	- 0,3	- 2,5	- 0,1	- 0,2	- 2,6	- 0,2	- 3,6
Grond en gebouwen	+ 2400	+ 8700	+ 6900	+ 4300	+ 8200	+ 3100	+ 5100	+ 5800	+ 3900	+ 7600
Veestapel	+ 200	+ 3300	+ 1100	+ 4300	+ 3200	+ 2300	+ 1800	+ 3400	+ 1400	+ 4500
Dode inventaris	+ 200	+ 900	+ 700	+ 500	+ 700	+ 500	+ 500	+ 700	+ 400	+ 900
Leningen van boerenleen- banken	+ 2000	+ 4200	+ 3400	+ 2900	+ 5800	+ 600	+ 6400	+ 800	+ 2100	+ 4600
Leningen van familieleden	- 400	+ 1000	+ 700	- 200	+ 500	+ 100	+ 700	- 200	+ 500	- 100
Overige leningen	- 100	- 1100	- 900	- 300	- 800	- 300	- 1100	- 100	- 100	- 1200
Opp. grond (kad.) in eigend.	0 ha	+ 0,4 ha	+ 0,2 ha	+ 0,1 ha	+ 0,1 ha	+ 0,2 ha	+ 0,1 ha	+ 0,2 ha	+ 0,3 ha	0 ha
Oppervl.cultuurgrond	10,0 ha	18,3 ha	13,4 ha	14,9 ha	13,7 ha	14,6 ha	15,1 ha	13,4 ha	16,4 ha	11,2 ha
Aant.volv.arbeidskrachten	1,5	1,4	1,5	1,4	1,4	1,5	1,4	1,5	1,4	1,4
Leeftijd v.d. ondernemer	45 jr.	45 jr.	47 jr.	44 jr.	37 jr.	53 jr.	40 jr.	49 jr.	47 jr.	43 jr.
Tot.aantal bewerkingseenh. Verd.bewerkingseenh.in proc.	1787	2638	1991	2435	2243	2165	2370	2095	2341	2042
marktbaar gewassen	23	24	22	25	23	24	23	24	24	22
rundveehouderij	55	65	62	58	57	63	60	60	67	50
varkenshouderij	17	8	11	14	15	10	12	12	5	22
pluinveehouderij	4	1	2	3	2	3	1	3	1	5
overige	1	2	3	-	3	-	4	1	3	1

1 mei 1968 is gegeven. De veranderingen in alle afzonderlijke balanspos-
ten zijn in de bijlagen vermeld. In tabel 14 zijn vanaf regel "oppervlakte
cultuurgrond" niet de veranderingen aangegeven, maar het gemiddelde
van het boekjaar 1967/68 (zoals ook in tabel 12 is gebeurd).

Uit tabel 14 blijkt dat in het boekjaar 1967/68 op de grootste bedrij-
ven meer is geïnvesteerd dan op de kleinste bedrijven. Zowel grond en
gebouwen als de veestapel en dode inventaris zijn in waarde toegenomen.
In de groep kleinste bedrijven heeft geen enkele ondernemer grond aan-
gekocht. In de groep grootste bedrijven hebben 7 ondernemers samen
12,3 ha aangekocht, dat is gemiddeld 1,8 ha per ondernemer die grond
aankocht (=gemiddeld 0,4 ha voor de totale groep van ondernemers).

De netto-investeringen in gebouwen waren ook op de kleinste bedrij-
ven lager dan op de grootste bedrijven. De spreiding van de investerin-
gen in grond en gebouwen blijkt uit tabel 15. Het gaat hier dus om netto-
investeringen, d.w.z. de totale investeringen gedurende het boekjaar zijn
verminderd met de afschrijvingen. Uit tabel 15 blijkt dat op 39 van de
70 eigendomsbedrijven de totale investeringen in grond en gebouwen la-
ger waren dan de afschrijvingen. Van het bedrijf dat voorkomt in de klas-
se - f. 15 000,- tot - f. 1 000,- is grond verkocht. De boekwaarde hier-
van is een desinvestering.

Tabel 15. Spreiding van de eigendomsbedrijven naar netto-investerin-
gen in grond en gebouwen in het boekjaar 1967/68

Netto-investeringen (x 1 000 gld)	Kl.	Gr. bedr.	Laag bedr.	Hoog ink.	Jong ink.	Oud ond.	< 80 ond.	> 80 e.v.	< 15 e.v.	> 15 vere.
- 15 tot - 10	1	-	-	1	1	-	1	-	-	1
- 5 tot 0	20	18	23	15	15	23	16	22	26	12
0 tot 5	9	4	4	9	6	7	3	10	3	10
5 tot 10	-	2	-	2	1	1	1	1	2	-
10 tot 20	4	5	3	6	7	2	6	3	6	3
20 tot 30	-	3	2	1	2	1	2	1	2	1
30 tot 40	1	2	2	1	1	2	1	2	1	2
90 tot 100	-	1	1	-	1	-	-	1	-	1
Tot.aant. bedr.	35	35	35	35	34	36	30	40	40	30

Uit tabel 15 blijkt dat één bedrijf in de klasse f. 90 000,- tot f.10 000,-
een grote invloed uitoefent op het gemiddelde. De gemiddelde netto-in-
vesteringen in gebouwen worden bij de groep grootste bedrijven voor on-
geveer f. 2 700,- veroorzaakt door dit bedrijf. Dit geldt ook voor de
groep "laagste arbeidsinkomens". Bij de groep jongere ondernemers is
de invloed f.2 800,-: bij de groep "meer dan 80% eigen vermogen" f.2 400,-
en bij de groep "meer dan 15% veredeling" f. 3 200,- (bij een kleinere
groep bedrijven is de invloed uiteraard groter).

De ondernemers die meer dan f. 10 000,- hebben geïnvesteerd in grond

en gebouwen zijn vooral te vinden in de groepen "grootste bedrijven", "jongere ondernemers" en "minder dan 80% eigen vermogen". De ondernemers die geen investeringen hebben gedaan komen het meest voor in de groepen "laagste arbeidsinkomens", "oudere ondernemers" en "minder dan 15% veredeling".

De spreiding van de investeringen in de veestapel is in tabel 16 aangegeven.

Uitbreiding van de veestapel kwam op 50 van de 70 bedrijven voor. Op de meeste bedrijven bleef de investering in de veestapel beneden f.5 000,-. Meer dan f. 5 000,- investering kwam in verhouding het meeste voor in de groepen "grote bedrijven", "hoogste arbeidsinkomens", "jongere ondernemers" en "meer dan 15% veredeling".

Tabel 16. Spreiding van de eigendomsbedrijven naar investeringen in de veestapel

Investerings- (x 1 000 gld.)	Kl. bedr.	Gr. bedr.	Laag ink.	Hoog ink.	Jong ond.	Oud < 80 ond.	> 80 e.v.	< 15 e.v.	> 15 vere.
- 20 tot - 10	1	-	1	-	-	1	1	-	1
- 10 tot - 5	2	1	2	1	3	-	3	-	2
- 5 tot 0	7	9	7	9	4	12	5	11	11
0 tot 5	18	16	21	13	17	17	14	20	20
5 tot 10	4	6	3	7	7	3	5	5	5
10 tot 20	2	3	1	4	3	2	2	3	1
20 tot 30	1	-	-	1	-	1	-	1	-
Tot.aant.bedr.	35	35	35	35	34	36	30	40	40

De investeringen in de dode inventaris (= netto-investeringen) ligt op de grootste bedrijven gemiddeld f. 700,- hoger dan op de kleinste bedrijven (zie tabel 14). Bij de andere groepsindelingen is het verschil kleiner. De spreiding is ook veel geringer vergeleken met die in de veestapel.

De afnemning van de middelen buiten het bedrijf bij de groep grootste bedrijven (zie tabel 14) wordt voor ongeveer f. 3 000,- veroorzaakt door de ondernemer die grote investeringen in gebouwen heeft verricht. Door dit bedrijf zijn de gemiddelde vorderingen op lange termijn met ongeveer f. 2 000,- en het gemiddelde spaarbanksaldo met ongeveer f. 1 000,- afgenomen. Hiermee dient ook rekening te worden gehouden bij de groepen "laagste arbeidsinkomens", "jongere ondernemers", meer dan 80% "eigen vermogen" en "meer dan 15% veredeling".

De middelen buiten het bedrijf bestaan voornamelijk uit spaarbanksaldi; 60 van de 70 eigenaars hadden een spaarbankrekening. In tabel 17 wordt per groep aangegeven hoe groot de spreiding was van het spaarbanksaldo per 1 mei 1968.

Uit tabel 17 blijkt dat 2 ondernemers grote spaarbanksaldi hadden; gemiddeld was dit f. 72 000,-. Daardoor wordt het gemiddelde spaarbanksaldo in enkele groepen sterk beïnvloed.

Dit zelfde geldt voor de beoordeling van de mutaties in het boekjaar 1967/68; 18 ondernemers hebben spaargelden opgenomen waarvan enkele grote bedragen. Van de groep kleinste bedrijven hebben 10 ondernemers gemiddeld f. 3 700,- opgenomen, terwijl 9 ondernemers gelden hebben ingelegd. Deze inleg vermeerderd met de rentebijdrage was per groep van 35 ondernemers gemiddeld f. 400,- hoger dan de opnemings van spaargelden.

Van de grootste bedrijven hebben 8 ondernemers gemiddeld f. 11 700,- opgenomen, terwijl 9 ondernemers hebben ingelegd. Bij deze groep van 35 eigenaars was de opnemings van spaargelden gemiddeld f. 1 800,- hoger dan de inleg.

Tabel 17. Spreiding van de eigendomsbedrijven naar spaarbanksaldo (per 1 mei 1968)

Spaarbanksaldo (in gld.)	Kl. bedr.	Gr. bedr.	Laag ink.	Hoog ink.	Jong ond.	Oud ond.	< 80 e.v.	> 80 e.v.	< 15 vere.	> 15 vere.
Geen	4	6	7	3	8	2	9	1	7	3
< 1000	9	8	10	7	3	14	8	9	11	6
1000- 5000	6	6	7	5	7	5	5	7	6	6
5000- 10000	4	5	2	7	8	1	4	5	3	6
10000- 20000	7	4	4	7	5	6	4	7	5	6
20000- 30000	2	3	1	4	1	4	-	5	5	-
30000- 40000	3	1	2	2	1	3	-	4	2	2
40000-100000	-	2	2	-	1	1	-	2	1	1
Tot.aant.bedr.	35	35	35	35	34	36	30	40	40	30
Gem.spaarb.- saldo (x 100)	85	104	97	92	81	107	31	143	93	98
Mutatie in 1967/ 68 (x 100)	+ 4	-18	-15	0	-19	+ 4	0	-12	+ 3	-20

Het vreemde vermogen op lange termijn bestaat vooral uit leningen van boerenleenbanken en uit leningen van familieleden.

In het boekjaar 1967/68 hadden 42 van de 70 eigenaars een lening van de boerenleenbank. Hiervan hebben 21 ondernemers afgelost en 18 ondernemers bijgeleend; 3 ondernemers hebben nòch afgelost, nòch bijgeleend.

Bij de leningen van familieleden is het beeld als volgt: 39 eigenaars hebben geleend van familieleden; 13 hebben afgelost, 7 hebben bijgeleend en bij 19 ondernemers bleef de schuld ongewijzigd.

Hoe het beeld was in de afzonderlijke groepen toont tabel 18.

Omerekend per groep van 70 ondernemers is per saldo f. 3 100,- bijgeleend van boerenleenbanken en f. 200,- van familieleden.

Uit tabel 18 blijkt dat het aantal ondernemers dat heeft bijgeleend het

grootst is in de groepen "grootste bedrijven", "laagste arbeidsinkomens", "jongere ondernemers", "minder dan 80% eigen vermogen" en "minder dan 15% veredeling". Tabel 14 toont aan dat in deze groepen ook de gemiddelde bedragen het meest zijn toegenomen, met uitzondering van de groep "minder dan 15% veredeling" t.a.v. de leningen van boerenleenbanken. De 8 ondernemers die bijgeleend hebben uit de groep met meer dan 15% veredeling hebben dus de hoge leningen afgesloten.

Tabel 18. Eigendomsbedrijven met leningen van boerenleenbanken en met leningen van familieleden (aantallen bedrijven)

Leningsbedrag	Kl. bedr.	Gr. bedr.	Laag ink.	Hoog ink.	Jong. ond.	Oud. ond.	< 80 e.v.	> 80 e.v.	< 15 vere.	> 15 vere.
Boerenleenbanken										
gedaald	10	11	10	11	9	12	12	9	11	10
gestegen	6	12	9	9	13	5	13	5	10	8
gelijk	1	2	1	2	2	1	1	2	2	1
Tot.aant.bedr.	17	25	20	22	24	18	26	16	23	19
Familieleden:										
gedaald	7	6	5	8	9	4	8	5	7	6
gestegen	2	5	5	2	4	3	5	2	5	2
gelijk	8	11	9	10	15	4	12	7	10	9
Tot.aant.bedr.	17	22	19	20	28	11	25	14	22	17

De toeneming van het eigen vermogen is gemiddeld f. 6 300,- op eigendomsbedrijven en f. 5 400,- op pachtbedrijven. Hiervan is resp. f. 5 600,- en f. 5 200,- ontstaan door besparingen en f. 700,- resp. f. 200,- door ontvangen erfenissen en schenkingen. De spreiding van het eigen vermogen is reeds in hoofdstuk II ter sprake gekomen. De besparingen komen in het volgende hoofdstuk ter sprake. Ten aanzien van erfenissen en schenkingen kan nog worden opgemerkt dat het gemiddelde op alle bedrijven slaat; 20 eigenaars ontvingen gemiddeld f. 2 300,- (voornamelijk schenkingen) en 5 pachters ontvingen gemiddeld f. 800,- (alleen schenkingen).

HOOFDSTUK IV

De inkomensvorming en inkomensbesteding

De inkomensvorming

Evenals bij vorige financieringsonderzoekingen is ook nu weer duidelijk gebleken dat de financiële positie van de bedrijven niet los kan worden gezien van de financiële positie van het gezin. In vele gevallen werkt namelijk niet alleen de boer, maar ook zijn vrouw en kinderen mee aan de inkomens- en vermogensvorming, daar praktisch niets van het verdiende loon is uitgekeerd. Daarom kan dan ook beter worden gesproken van "gezins"inkomen. Ook de berekende rente is voor een deel ondernemersinkomen. Op de eigendomsbedrijven geldt dit tevens voor het verschil tussen de in rekening gebrachte pacht en eigenaarlasten. Daarnaast hebben de meeste ondernemers nog privéinkomsten ontvangen die ook dikwijls bestaan uit bijdragen van gezinsleden (b.v. kostgelden).

In de bijlagen 1c, 2c enz. zijn de gezinsinkomsten gespecificeerd. De totale gezinsinkomsten bestaan uit:

- a. het arbeidsinkomen van de ondernemers. Dit is het netto-overschot vermeerderd met het berekende loon van de boer. Het netto-overschot is het verschil tussen de totale bedrijfsopbrengsten en de bedrijfskosten zonder de beloning voor bedrijfsleiding. Onder deze bedrijfskosten zijn de arbeidskosten (inclusief sociale lasten) van de ondernemer begrepen, zodat het arbeidsinkomen van de ondernemer bestaat uit het netto-overschot of nettoverlies dat met de uitoefening van het bedrijf is verkregen, vermeerderd met het berekende loon (inclusief sociale lasten) voor de handenarbeid van de ondernemer. Dit loonbedrag is berekend door de gewerkte uren te vermenigvuldigen met een uurloon van f. 4,33. Dit uurloon (inclusief sociale lasten) is voor het boekjaar 1967/68 gebaseerd op de in de C.A.O. vermelde uurlonen voor vakarbeiders op veehouderijbedrijven.
- b. incidentele bedrijfsopbrengsten. Dit zijn opbrengsten, die in het boekjaar 1967/68 niet in de bedrijfseconomische boekhouding zijn verwerkt en dus ook niet in het netto-overschot zijn begrepen. Ze bestaan voornamelijk uit correcties op nabetalingen, schadeloosstellingen, boekwinsten of -verliezen op verkochte werktuigen en op eigendomsbedrijven uit huurwaarde van de privéwoning.
- c. het niet-uitbetaalde loon van gezinsleden. Aan meewerkende kinderen is geen loon uitbetaald zodat het hier gaat om het totale berekende loon van boerin en meewerkende kinderen. Op 2 bedrijven bestaan de meewerkende gezinsleden uit broers en op 1 bedrijf uit een meewerkende vader. Ook deze lonen (inclusief sociale lasten) zijn berekend op basis van de C.A.O. Het uurloon van de boerin is in het boekjaar 1967/68 f. 4,20. Het uurloon van meewerkende kinderen is afhankelijk

van de leeftijd en varieert als volgt:

van 23 t/m 64 jaar: mann.gezinsl. f. 4,44, vrouw.gezinsl. f. 4,22
22 jaar: " " " 4,14 " " " 3,93
21 jaar: " " " 3,93 " " " 3,72
20 jaar: " " " 3,52 " " " 3,34
19 jaar: " " " 3,12 " " " 3,--
18 jaar: " " " 2,69 " " " 2,58
17 jaar: " " " 2,34 " " " 2,24
16 jaar: " " " 1,97 " " " 1,94
15 jaar: " " " 1,76

- Het verschil tussen het uurloon van de ondernemer (en zijn echtgenote) en dat van de overige gezinsleden wordt veroorzaakt door het feit dat in het uurloon van de ondernemer (en zijn echtgenote) geen premie voor wachtgeld- en werkloosheidsverzekering is opgenomen. Het lagere uurloon voor de vrouwelijke gezinsleden ten opzichte van dat voor de mannelijke gezinsleden is te verklaren doordat bij de vrouwen geen pensioenpremie en geen diplomatoeslagen zijn ingecalculleerd.
- d. de niet-uitbetaalde rente. Dit is het verschil tussen 6% berekende rente over de boekwaarde van de werktuigen, over de veestapel en over het omlopend bedrijfsvermogen enerzijds en de betaalde rente van langlopende leningen en kortlopende bedrijfsschulden anderzijds. In het boekjaar 1967/68 waren de leningen op lange termijn op eigendomsbedrijven gemiddeld f. 30 600,- en op pachtbedrijven f. 18 600,-. De betaalde rente van deze leningen was f. 1 500,- resp. f. 1 000,-(d.i. $\pm 5\%$).
- e. het saldo van pacht en eigenaarlasten. Voor het gebruik van grond en bedrijfsgebouwen is op pachtbedrijven de werkelijk betaalde pacht (minus huurwaarde woning) en op eigendomsbedrijven een geschatte pachtwaarde (minus huurwaarde woning) onder de bedrijfskosten opgenomen. Het saldo van pacht en eigenaarlasten is het verschil tussen de geschatte pachtwaarde van grond en bedrijfsgebouwen in eigendom enerzijds en de afschrijving op gebouwen alsmede overige betaalde eigenaarlasten anderzijds.
- f. de privéinkomsten. Deze bestaan uit opbrengsten van privébezittingen (huren, pachten, rente en dividenden), uitkeringen van verzekeringen (inclusief kinderbijslag en A.O.W., indien de ondernemer 65 jaar of ouder is) en overige neveninkomsten (zoals inkomsten uit arbeid buiten het bedrijf, ontvangen kostgelden van kinderen die buiten het bedrijf werkzaam zijn, e.d.).

Het arbeidsinkomen van de ondernemer (ad a) vermeerderd met de overige bedrijfsinkomsten (ad b tot en met ad e) is het totale gezinsinkomen uit het bedrijf. Worden bij dit inkomen de privéinkomsten (ad f) geteld, dan is er sprake van het totale gezinsinkomen. In tabel 19 is deze inkomensvorming per groep van bedrijven aangegeven.

Het arbeidsinkomen van eigenaars is gemiddeld f. 1 600,- lager dan dat van pachters. Het totale gezinsinkomen is echter op eigendomsbe-

drijven gemiddeld f. 2 800,- hoger dan op pachtbedrijven. Dit verschil wordt vooral veroorzaakt door de meewerkende kinderen op eigendomsbedrijven, die geen loon ontvangen en voorts door hogere privéinkomsten.

Tabel 19. Inkomensvorming in het boekjaar 1967/68 (gem. per bedrijf in gld.)

Groepen bedrijven:	Arb.ink. v.d.ond.	Ov.bedr. inkomen	Totaal bedr.ink.	Prive- inkomsten	Totaal gezinsink.
eigendomsbedrijven	11 900	8 000	19 900	2 900	22 800
pachtbedrijven	13 500	5 100	18 600	1 400	20 000
groepsindeling eigenaars					
kleinste bedrijven	9 400	7 900	17 300	2 800	20 100
grootste bedrijven	14 300	8 100	22 400	3 100	25 500
laagste arb.ink.	6 500	9 900	16 400	3 800	20 200
hoogste arb.ink.	17 300	6 000	23 300	2 100	25 400
jongere onderne- mers	13 000	5 800	18 800	1 800	20 600
oudere onderne- mers	10 800	10 000	20 800	3 900	24 700
minder dan 80% eigen vermogen	12 600	6 300	18 900	2 600	21 500
meer dan 80% eigen vermogen	11 400	9 200	20 600	3 200	23 800
minder dan 15% veredeling	12 300	7 700	20 000	3 000	23 000
meer dan 15% veredeling	11 400	8 300	19 700	2 800	22 500

Bij de indeling van eigendomsbedrijven valt op dat bij de groepen "laagste arbeidsinkomens" en "oudere ondernemers" de overige bedrijfsinkomsten samen met de privéinkomsten aanmerkelijk hoger zijn dan het arbeidsinkomen van de ondernemer dat hij zelf met de uitoefening van het bedrijf heeft verkregen. Naast hogere privéinkomsten bij genoemde groepen speelt het niet-uitbetaalde loon een grote rol. Bij de groepen "oudere ondernemers" en "meer dan 80% eigen vermogen" is voorts de betaalde rente laag (weinig vreemd vermogen op lange termijn). De berekende rente kan hier dus voor een groot deel bij het inkomen worden geteld.

Op de eigendomsbedrijven is het niet-uitbetaalde loon van de boerin gemiddeld f. 2 600,- en van de overige gezinsleden gemiddeld f. 2 700,-

In deze gemiddelden zitten dus ook bedrijven, waar de boerin niet meewerkt of waar geen meewerkende kinderen zijn. Daarom is in de tabellen

20 en 21 de spreiding van de bedrijven aangegeven om een beter inzicht te krijgen in de niet-uitbetaalde lonen.

Tabel 20. Spreiding van de eigendomsbedrijven naar berekend loon van de boerin

Berekend loon van de boerin (in gld)	Kl. bedr.	Gr. bedr.	Laag ink.	Hoog ink.	Jong. ond.	Oud. ond.	< 80 e.v.	> 80 e.v.	< 15 vere.	> 15 vere.
Minder dan										
1 000	12	10	12	10	5	17	3	19	16	6
1 000- 2 000	4	5	3	6	7	2	6	3	3	6
2 000- 3 000	1	6	3	4	6	1	5	2	5	2
3 000- 4 000	10	3	8	5	4	9	4	9	7	6
4 000- 5 000	2	9	4	7	7	4	8	3	7	4
5 000-10 000	5	2	4	3	5	2	4	3	2	5
Meer dan										
1 000	1	-	1	-	-	1	-	1	-	1
Tot.aant.bedr.	35	35	35	35	34	36	30	40	40	30

Tabel 21. Spreiding van de eigendomsbedrijven naar berekend loon van meewerkende kinderen

Berekend loon van meew.kinderen (in gld.)	Kl. bedr.	Gr. bedr.	Laag ink.	Hoog ink.	Jong. ond.	Oud. ond.	< 80 e.v.	> 80 e.v.	< 15 vere.	> 15 vere.
Minder dan										
1 000	25	25	20	30	31	19	26	24	27	23
1 000- 2 000	3	2	3	2	2	3	-	5	3	2
2 000- 5 000	3	-	3	-	-	3	-	3	2	1
5 000-10 000	1	3	2	2	1	3	2	2	3	1
10 000-15 000	2	4	5	1	-	6	1	5	4	2
Meer dan										
15 000	1	1	2	-	-	2	1	1	1	1
Tot.aant.bedr.	35	35	35	35	34	36	30	40	40	30

Uit tabel 20 blijkt dat op 22 van de 70 eigendomsbedrijven (= 31%) de boerin niet heeft meegewerkt (of minder dan een half uur per dag). Uit de groepsindeling blijkt dat vooral de boerinnen van jongere ondernemers meewerken. Voor een groot deel zijn dit tevens de ondernemers met minder dan 80% eigen vermogen (22 van de 30 ondernemers met minder dan 80% eigen vermogen zijn nl. ook in de groep "jongere ondernemers" ver-tegenwoordigd).

Uit tabel 21 is af te leiden dat op 50 van de 70 eigendomsbedrijven (= 71%) geen meewerkende kinderen voorkomen. Op 20 bedrijven werken

kinderen mee, die geen loon ontvangen en op 3 bedrijven werken een broer of vader mee. Het ligt voor de hand dat op de bedrijven van jonge ondernemers geen kinderen meewerken. Ook op de bedrijven met de hoogste arbeidsinkomens werken minder kinderen mee dan op de bedrijven met de laagste arbeidsinkomens van de ondernemer.

Bij nadere analyse van de bedrijven met meewerkende gezinsleden (boerin niet meegerekend) blijkt dat op de betreffende 23 bedrijven het aantal bewerkingseenheden per volwaardige arbeidskracht 1346 is en op de bedrijven zonder meewerkende gezinsleden 1700. Een hoger aantal bewerkingseenheden per volwaardige arbeidskracht wil echter nog niet zeggen dat de arbeid ook doelmatiger is aangewend. Er kan namelijk veel loonwerk zijn verricht. Een betere maatstaf voor de arbeidsproductiviteit is daarom "de bewerkingskosten per bewerkingseenheid". Dit is de som van arbeidskosten, werktuigkosten en werk door derden per bewerkingseenheid.

Op de bedrijven met meewerkende gezinsleden waren de bewerkingskosten per bewerkingseenheid gemiddeld f. 13,10 en op de bedrijven zonder meewerkende gezinsleden gemiddeld f. 11,72. De arbeidsproductiviteit was dus op de bedrijven met meewerkende gezinsleden lager.

De totale bedrijfsopbrengsten minus de totale bedrijfskosten met uitzondering van de bewerkingskosten wordt "bewerkingsinkomen" genoemd en dient ter dekking van de bewerkingskosten. Per bewerkingseenheid bedroeg het bewerkingsinkomen op de bedrijven met meewerkende gezinsleden f. 10,68 en op de bedrijven zonder meewerkende gezinsleden eveneens f. 10,68; per bewerkingseenheid dus een netto-tekort van f. 2,42 op de bedrijven met meewerkende gezinsleden en een netto-tekort van f. 1,04 op de bedrijven zonder meewerkende gezinsleden.

Een spreiding van de bedrijven naar bedrijfsresultaten (= netto-overschot of netto-tekort) per bewerkingseenheid is aangegeven in tabel 22.

Tabel 22. Spreiding van de eigendomsbedrijven naar bedrijfsresultaten (per b.e.)

Netto-overschot per b.e.	Bedrijven met meewerkende gezinsleden	Bedrijven zonder meewerkende gezinsleden
- f. 10,- tot f. 5,-	5	5
- f. 5,- tot f. 2,-	5	12
- f. 2,- tot 0	9	10
0 tot f. 2,-	3	10
f. 2,- tot f. 5,-	1	10
Totaal aantal bedrijven	23 (100%)	47 (100%)

Uit tabel 22 blijkt dat de gemiddelde cijfers niet door enkele "uitschieters" zijn beïnvloed, maar dat 83% van het aantal bedrijven met meewerkende gezinsleden verlies leden tegen 58% van het aantal bedrijven zom-

der meewerkende gezinsleden.

Op de bedrijven met meewerkende gezinsleden werkten de ondernemers gemiddeld minder dan op de bedrijven zonder meewerkende gezinsleden. Het berekende loon van de ondernemer is gemiddeld op eigendomsbedrijven f. 13 800,-. De beloning per uur is f. 4,33, zodat het aantal gewerkte uren gemiddeld 3 200 is.

Op 14 van de 23 bedrijven met meewerkende gezinsleden werkte de ondernemer minder dan 3 200 uren en dit aantal bedrijven was eveneens 14, maar dan van de 47 bedrijven zonder meewerkende gezinsleden. De gemiddelden waren respectievelijk 2 900 uren en 3 350 uren.

In tabel 23 zijn de besproken kengetallen samengevat van de totale groep van eigendomsbedrijven en van pachtbedrijven alsmede van de diverse groepsindelingen van eigendomsbedrijven.

Tabel 23. Bedrijfsresultaten per groep van eigendomsbedrijven (per b.e. in gld.)

Groepen bedrijven	Bew. kosten	Bew. inkomen	Netto-overschot per b.e.	Ber.loon v.d.ondernemer	Gewerkte uren
Eigendomsbedrijven	12,17	10,68	- 1,49	13 800	3 200
Pachtbedrijven	11,54	10,34	- 1,20	14 200	3 300
Groepsindeling eigenaars:					
kleinste bedr.	13,89	10,92	- 2,97	14 000	3 250
grootste bedr.	10,45	10,45	0	13 600	3 150
laagste arb.ink.	13,63	9,68	- 3,95	13 400	3 100
hoogste arb.ink.	10,71	11,67	+ 0,96	14 200	3 300
jongere ondern.	11,86	10,65	- 1,21	14 500	3 350
oudere ondern.	12,47	10,71	- 1,76	13 200	3 050
minder dan 80% eigen vermogen	11,55	10,41	- 1,14	14 000	3 250
meer dan 80% eigen vermogen	12,63	10,88	- 1,75	13 700	3 150
minder dan 15% veredeling	11,79	10,51	- 1,28	13 600	3 150
meer dan 15% veredeling	12,68	10,91	- 1,77	14 200	3 300

De inkomensbesteding

De totale gezinsuitgaven bestaan uit de bestedingen ten behoeve van het gezin, de betaalde belastingen, de betaalde verzekeringspremies en

de schenkingen of giften.

De bestedingen ten behoeve van het gezin bestaan uit het huishoudgeld (inclusief verbruik van produkten uit het eigen bedrijf) en de overige kosten van levensonderhoud zoals uitgaven voor duurzame consumptiegoederen, huurwaarde en onderhoud van de privéwoning, het deel van de auto-kosten, dat niet aan het bedrijf is toegerekend, betaalde studiekosten, betaalde ziektenkosten (dokterskosten, enz. + premies ziektenkostenverzekering) en eventueel uitgaven voor hulp in de huishouding.

De betaalde belastingen bestaan uit de inkomstenbelasting, dividendbelasting en vermogensbelasting alsmede uit de premies A.O.W., A.W.W., A.K.W. en A.W.B.Z. De belastingen hebben zowel betrekking op betalingen van definitieve aanslagen van vorige jaren als op voorlopige aanslagen over het boekjaar 1967/68.

De betaalde verzekeringspremies omvatten enerzijds de premies voor lijfrente- en levensverzekeringen en anderzijds de premies voor verzekeringen tegen inkomensderving wegens ziekte, invaliditeit of ongevallen.

Bij schenkingen wordt gedacht aan uitkeringen aan familieleden, terwijl giften betrekking hebben op bijdragen aan kerkelijke, liefdadige, culturele, wetenschappelijke of het algemeen nut beogende instellingen.

In tabel 24 wordt een samenvatting gegeven van de gezinsuitgaven per groep van bedrijven (ontleend aan de bijlagen 1c, 2c enz.)

Tabel 24. Inkomensbesteding in het boekjaar 1967/68 (gem.per bedrijf in gld.)

Groepen bedrijven	Kosten v. levens- onderhoud	Betaalde belastingen	Betaalde verz. premies	Schenkin- gen en giften	Totale gezins- uitgaven
Eigendomsbedrijven	13 900	2 400	600	300	17 200
Pachtbedrijven	10 600	3 100	500	600	14 800
Groepsindeling eigenaars:					
kleinste bedr.	12 500	1 900	400	500	15 300
grootste bedr.	15 200	3 000	700	200	19 100
laagste arb.ink.	13 600	2 200	500	200	16 500
hoogste arb.ink.	14 100	2 700	700	400	17 900
jongere ondern.	11 800	2 200	600	400	15 000
oudere ondern.	15 800	2 700	500	200	19 200
minder dan 80% eigen vermogen	13 800	1 800	600	400	16 600
meer dan 80% eigen vermogen	14 000	3 000	500	200	17 700
minder dan 15% veredeling	14 300	2 700	600	200	17 800
meer dan 15% veredeling	13 300	2 100	500	500	16 400

Op eigendomsbedrijven zijn de uitgaven voor levensonderhoud f. 3 300,- hoger dan op de pachtbedrijven. Voor een deel zal dit te verklaren zijn door de hogere gezinsinkomsten op eigendomsbedrijven. Vooral de overige gezinsinkomsten waren op eigendomsbedrijven aanmerkelijk hoger dan op pachtbedrijven (zie tabel 19). Voorts moet in aanmerking worden genomen dat op pachtbedrijven slechts enkele kinderen meewerken en op eigendomsbedrijven een belangrijk aantal. Daardoor zijn ook de gezinsuitgaven hoger. De kinderen krijgen namelijk geen loon, maar wel kost, kleding en zakgeld. De uitgaven hiervoor zijn in het huishoudgeld begrepen. Het huishoudgeld (inclusief verbruik van produkten uit het eigen bedrijf) bedroeg op de eigendomsbedrijven gemiddeld f. 11 000,-. Op de bedrijven met meewerkende kinderen was het gemiddelde f. 13 000,- en op de bedrijven zonder meewerkende kinderen f. 10 200,-: een verschil van f. 2 800,-.

De pachters zijn jongere ondernemers (gemiddeld 37 jaar). Ook bij de groep jongere eigenaars komen weinig meewerkende kinderen voor (zie tabel 21) en zijn de gezinsuitgaven lager dan bij de groep oudere eigenaars.

De betaalde belastingen en premies A.O.W. enz. hebben voor een groot deel betrekking op aanslagen van vorige jaren.

Het gemiddelde van f. 2 400,- bij eigenaars bestaat uit \pm f. 1 100,- inkomsten- en vermogensbelasting en uit \pm f. 1 300,- premies A.O.W. enz. Bij de pachters is het gemiddelde f. 3 100,-; hiervan is \pm f. 1 600,- aan inkomstenbelasting en \pm f. 1 500,- aan premies A.O.W. enz. betaald.

Ter oriëntatie kan dienen dat een gezin met 2 kinderen f. 1 600,- inkomstenbelasting moet betalen bij een belastbaar inkomen van f. 13 500,-.

Het is niet na te gaan hoeveel vermogensbelasting is betaald door eigenaars en hoe groot het verschil bedraagt tussen de totale gezinsinkomsten en het fiscaal belastbaar inkomen. Er kunnen namelijk veel aftrekposten zijn zoals vervroegde afschrijving, investeringsaftrek, een deel van het berekende loon van de boerin, premies verzekeringen, rente van leningen, buitengewone lasten en giften. Bij de eigenaars zullen de mogelijkheden van aftrek groter zijn dan bij de pachters, maar exacte gegevens hierover ontbreken.

De premies voor verzekeringen zijn gemiddeld laag. De premies voor lijfrente- en levensverzekering zijn gemiddeld f. 200,- en die voor ziekten- en ongevallenverzekering f. 300,- bij pachters en f. 400,- bij eigenaars. In deze gemiddelden zijn echter ook ondernemers begrepen, die geen verzekering hebben afgesloten. Daarom wordt in tabel 25 een spreiding van de bedrijven gegeven. (Tabel 25, zie blz. 35)

Om een voorbeeld te noemen zal bij een kapitaaluitkering van f. 30 000,- op 65-jarige leeftijd of bij een lijfrente van f. 3 000,- vanaf 65 jaar reeds meer dan f. 500,- premie per jaar (ingegaan op 30-jarige leeftijd) moeten worden betaald. Uit tabel 25 blijkt dat slechts 11 van de 90 ondernemers (= 12%) hieraan voldoen en 34 van de 90 ondernemers (= 38%) helemaal geen lijfrente- of levensverzekering hebben afgesloten.

Als voorts wordt uitgegaan van een daguitkering van f. 20,- wegens

inkomensderving door ziekte of ongeval, dan moet voor deze risicodekking ook minstens f. 500,- premie worden betaald. Uit tabel 25 is af te lezen, dat 24 van de 90 ondernemers (= 27%) hieraan voldoen en de rest een lagere daguitkering of alleen tegen ongevallen zijn verzekerd (vier ondernemers betalen zelfs helemaal geen premie en nemen zelf alle risico.)

Tabel 25. Spreiding van de bedrijven naar betaalde premies voor verzekeringen

Premiebedrag (per jaar)	Eigendomsbedrijven		Pachtbedrijven	
	l+l - verz.	z+o - verz.	l+l - verz.	z+o - verz.
Geen premie	28	3	6	1
Minder dan f. 200,-	14	31	8	5
f. 200,- tot f. 500,-	18	17	5	9
f. 500,- tot f.1000,-	7	15	1	5
Meer dan f.1000,-	3	4	-	-
Totaal aant. bedrijven	70	70	20	20

Opgemerkt moet worden dat het hier dus gaat om premies voor verzekering tegen ziekte en niet om premies voor verzekering tegen ziektenkosten. Deze laatste vallen onder overige uitgaven van levensonderhoud.

In de tabellen 26 en 27 wordt nog een spreiding gegeven over de diverse groeperingen van eigendomsbedrijven om aan te geven welke groepen van ondernemers het hoogste zijn verzekerd (resp. lijfrente- en levensverzekeringen en ziekten- en ongevallenverzekeringen).

Tabel 26. Spreiding van eigendomsbedrijven naar betaalde premies voor lijfrente- en levensverzekering

Premiebedrag per jaar (in gld)	Kl. bedr.	Gr. bedr.	Laag ink.	Hoog ink.	Jong ond.	Oud. ond.	< 80 e.v.	> 80 e.v.	< 15 vere.	> 15 vere.
Geen premie	19	9	20	8	11	17	10	18	17	11
Minder dan 200	3	11	5	9	7	7	5	9	7	7
200 tot 500	9	9	7	11	13	5	11	7	9	9
500 tot 1000	4	3	2	5	2	5	3	4	4	3
Meer dan 1000	-	3	1	2	1	2	1	2	3	-
Totaal aant. bedr.	35	35	35	35	34	36	30	40	40	30

Uit tabel 26 blijkt dat de ondernemers die geen lijfrente- of levensverzekering hebben gesloten voornamelijk te vinden zijn in de groepen "kleine bedrijven", "laagste arbeidsinkomens", "oudere ondernemers", "meer dan 80% eigen vermogen" en "minder dan 15% veredeling". Premies boven de f. 500,- per jaar zijn in alle groepen vertegenwoordigd; in

de groep oudere ondernemers zelfs 7 van de 10, terwijl tot deze groep ook de meeste ondernemers behoren, die geen premie betalen.

Tabel 27. Spreiding van eigendomsbedrijven naar betaalde premies voor ziekten- en ongevallenverzekering

Premiebedrag p.jaar (in gld)	Kl. bedr.	Gr. bedr.	Laag ink.	Hoog ink.	Jong. ond.	Oud. < 80 ond.	> 80 e.v.	< 15 vere.	> 15 vere.	
Geen premie	2	1	3	-	2	1	1	2	1	2
Minder dan 200	20	11	16	15	12	19	11	20	17	14
200 tot 500	7	10	6	11	9	8	8	9	10	7
500 tot 1 000	5	10	8	7	8	7	9	6	11	4
Meer dan 1 000	1	3	2	2	3	1	1	3	1	3
Tot.aant.bedr.	35	35	35	35	34	36	30	40	40	30

Ten aanzien van de premies voor ziekten- en ongevallenverzekering laat tabel 27 een grote spreiding zien over de diverse groepen. De hoogste premies betalen de ondernemers van de grotere bedrijven.

Het gemiddelde van de betaalde schenkingen en giften (f. 300,- bij eigenaars en f. 600,- bij pachters, (zie tabel 24) wordt sterk beïnvloed door 2 uitkeringen aan meewerkende gezinsleden als beloning achteraf voor het meewerken op het bedrijf. Deze post moet dus voor een groot deel gezien worden als bedrijfskosten. De totale gezinsuitgaven worden hierdoor echter nauwelijks beïnvloed.

De besparingen

Het verschil tussen het totale gezinsinkomen en de totale gezinsuitgaven vormt de besparingen. Op eigendomsbedrijven is gemiddeld f. 5 300,- en op pachtbedrijven f. 5 200,- gespaard.

Hoe deze besparingen gemiddeld mogelijk zijn geweest wordt aangegeven in tabel 28, waarin tevens de groepsindeling van eigendomsbedrijven is gemaakt. Duidelijk blijkt dat de besparingen mogelijk zijn geworden door de overige inkomsten.

Bij alle groepen zijn de totale gezinsuitgaven (inclusief betaalde belastingen) hoger dan het arbeidsinkomen van de ondernemer. Bij de groepsindeling naar leeftijd blijkt duidelijk dat de gezinsuitgaven niet variëren met het arbeidsinkomen van de ondernemer, maar met het totale gezinsinkomen. De verschillen in besparingen zijn veel kleiner dan de verschillen in totaal gezinsinkomen.

De spreiding van de besparingen wordt gegeven in tabel 29, zie blz. 37.

Uit tabel 29 blijkt dat 22% van het aantal ondernemers heeft ontspaard; 58% heeft minder dan f. 10 000,- en 20% heeft meer dan f. 10 000,- kunnen sparen.

Tabel 28. Inkomensvorming, inkomensbesteding en besparingen (gem. per bedrijf in gld)

Groepen bedrijven	Arb.ink. v.d.ond.	Overige inkomsten	Gezins- inkomen	Gezins- uitgaven	Besparin- gen
Eigendomsbedrijven	11 900	10 900	22 800	17 200	5 600
Pachtbedrijven	13 500	6 500	20 000	14 800	5 200
Groepsindeling					
eigenaars:					
kleinste bedr.	9 400	10 700	20 100	15 300	4 800
grootste bedr.	14 300	11 200	25 500	19 100	6 400
laagste arb.ink.	6 500	13 700	20 200	16 500	3 700
hoogste arb.ink.	17 300	8 100	25 400	17 900	7 500
jongere ondern.	13 000	7 600	20 600	15 000	5 600
oudere ondern.	10 800	13 900	24 700	19 200	5 500
< 80% eig.verm.	12 600	8 900	21 500	16 600	4 900
> 80% eig.verm.	11 400	12 400	23 800	17 700	6 100
< 15% verdeling	12 300	10 700	23 000	17 800	5 200
> 15% verdeling	11 400	11 100	22 500	16 400	6 100

Tabel 29. Spreiding van de bedrijven naar besparingen

Besparingen (in gld)	Eigendomsbedr.	Pachtbedr.	Tot.aant.bedr.
-10 000 tot - 5 000	3	1	4
- 5 000 tot 0	12	4	16
0 tot 5 000	12	6	18
5 000 tot 10 000	30	4	34
10 000 tot 20 000	12	4	16
Meer dan 20 000	1	1	2
Tot.aant.bedrijven	70	20	90

(22%)
 (58%)
 (20%)
 (100%)

Welke ondernemers het meeste hebben gespaard blijkt uit tabel 30 (zie blz.38) waar de eigenaars zijn ingedeeld naar de reeds bekende groepsindelingen.

Het is te begrijpen dat de ondernemers met de laagste arbeidsinkomens minder hebben gespaard dan die met de hoogste arbeidsinkomens. Dank zij de overige inkomsten (zie tabel 28) hebben 22 van de 35 ondernemers met een laag arbeidsinkomen nog kunnen sparen, of beter gezegd: heeft het gezin kunnen sparen.

Ook in de groepen "kleinste bedrijven" en "meer dan 80% eigen vermogen" is dank zij de overige inkomsten op veel bedrijven gespaard.

De indeling naar leeftijd en naar verdeling gaf minder verschil in de gemiddelde besparing (zie tabel 28) en uit tabel 30 blijkt dat de spreiding

over de groepen ook niet veel uiteenloopt. Bij de oudere ondernemers hebben vooral de overige inkomsten de besparing mogelijk gemaakt.

Tabel 30. Spreiding van de eigendomsbedrijven naar besparingen

Besparingen (x f. 1000,-)	Kl. bedr.	Gr. bedr.	Laag ink.	Hoog ink.	Jong. ond.	Oud. ond.	< 80 e.v.	> 80 e.v.	< 15 vere.	> 15 vere.
-10 tot - 5	1	2	3	-	2	1	3	-	2	1
- 5 tot 0	8	4	10	2	6	6	7	5	7	5
0 tot 5	6	6	6	6	5	7	5	7	8	4
5 tot 10	15	15	11	19	12	18	5	25	16	14
10 tot 20	5	7	4	8	9	3	10	2	6	6
< 20	-	1	1	-	-	1	-	1	1	-
Tot.aant.bedr.	35	35	35	35	34	36	30	40	40	30

HOOFDSTUK V

De liquiditeit en de financiering van de investeringen in de loop van het boekjaar

De liquiditeit

Onder liquiditeit wordt verstaan de financiële positie van de ondernemer, gezien vanuit de vraag in hoeverre hij op tijd aan zijn financiële verplichtingen kan voldoen, zonder dat de continuïteit van het bedrijf in gevaar komt. Dit kan men de liquiditeit op lange termijn noemen, waarover later meer (blz. 41).

Om de liquiditeit op korte termijn te bepalen is uit de balans een liquiditeitssaldo berekend. Een positief liquiditeitssaldo (= totale vlottende en liquide middelen minus totale schulden op korte termijn) geeft aan dat het bedrijf liquide is. Hierbij zijn de verleende doch nog niet opgenomen rekening-courant-credieten buiten beschouwing gebleven. Op gemengde bedrijven zal het liquiditeitssaldo gedurende het jaar niet veel afwijken van dat op de balansdatum behoudens fluctuaties in de varkens- en pluimveestapel, die niet tot de vlottende middelen zijn gerekend.

In tabel 31 is de gemiddelde liquiditeit aangegeven per 1 mei 1967 en per 1 mei 1968. Zowel op eigendomsbedrijven als op pachtbedrijven is het liquiditeitssaldo toegenomen met f. 700,- à f. 800,-. Het liquiditeits-saldo is op eigendomsbedrijven gemiddeld ruim f. 5 000,- hoger dan op de 20 onderzochte pachtbedrijven en bedroeg op 1 mei 1968 op eigendomsbedrijven f. 13 400,- en op pachtbedrijven f. 8 100,-. Het verschil wordt vooral veroorzaakt door de rekening-courant-saldi bij de banken. Het aantal pachtbedrijven is evenwel te klein om dit verschil met eigendomsbedrijven te analyseren.

Tabel 31. De liquiditeit (gem. per bedrijf in gld)

	Eigendomsbedrijven		Pachtbedrijven	
	1-5-'67	1-5-'68	1-5-'67	1-5-'68
Bedr. vorderingen en voorraden	4 900	5 700	4 700	5 400
Lopende rekening banken	2 400	2 100	500	600
Kas en girosaldi	1 100	1 500	600	700
Vlott. middelen buiten bedrijf	10 900	10 100	9 800	11 200
Tot. vlott.+ liq. middelen	19 300	19 400	15 600	17 900
Leverancierskrediet	3 500	3 800	4 300	5 000
Lopende rekening banken	2 200	1 700	3 400	4 300
Overige bedrijfsschulden	1 000	500	500	500
Tot. schulden op korte termijn	6 700	6 000	8 200	9 800
Liquiditeitssaldo	12 600	13 400	7 400	8 100

Daar het gemiddelde sterk wordt beïnvloed door de ondernemers met hoge spaarbanksaldi is in tabel 32 een spreiding gegeven van de liquiditeitssaldi.

Tabel 32. Spreiding van de bedrijven naar liquiditeitssaldo (per 1-5-'68)

Liquiditeitssaldo (in gld)	Eigendomsbedrijven	Pachtbedrijven	Tot.aant.bedr.
-30 000 tot -20 000	1 } (6%)	- } (15%)	1 } (8%)
-20 000 tot -10 000	3 } (6%)	3 } (15%)	6 } (8%)
-10 000 tot - 5 000	2 } (17%)	3 } (40%)	5 } (22%)
- 5 000 tot 0	10 } (17%)	5 } (40%)	15 } (22%)
0 tot 5 000	13 } (29%)	3 } (25%)	16 } (28%)
5 000 tot 10 000	7 } (29%)	2 } (25%)	9 } (28%)
10 000 tot 20 000	16 } (48%)	1 } (20%)	17 } (42%)
Meer dan 20 000	18 } (48%)	3 } (20%)	21 } (42%)
Tot. aant.bedrijven	70 (100%)	20 (100%)	90 (100%)

Uit tabel 32 blijkt dat bij 30% van het aantal ondernemers (vooral pachters) per balansdatum de schulden op korte termijn hoger waren dan de vlottende en liquide middelen. In hoeverre de schulden niet "op tijd" kunnen worden voldaan hangt evenwel af van de crediettermijn en van de mutaties in de liquide middelen na 1 mei. Gegevens hierover zijn niet bekend.

Bijna de helft van het aantal eigenaars had een positief liquiditeitssaldo van meer dan f. 10 000,-. Hiertoe heeft vooral het spaarbanksaldo bijgedragen. In tabel 17 is reeds aangegeven hoe de spreiding hiervan was bij de diverse groepen van eigendomsbedrijven.

In tabel 31 is aangegeven dat het liquiditeitssaldo (= totale vlottende + liquide middelen minus de totale schulden op korte termijn) op eigendomsbedrijven per 1 mei 1968 gemiddeld f. 800,- hoger was dan op 1 mei 1967. De vlottende en liquide middelen in het bedrijf waren f. 900,- hoger, de vlottende middelen buiten het bedrijf waren f. 800,- lager en de totale schulden op korte termijn waren f. 700,- lager.

In tabel 33 wordt aangegeven op hoeveel bedrijven en in welke mate het liquiditeitssaldo is verbeterd, eventueel verslechterd.

Het blijkt dat op 40 van de 70 eigendomsbedrijven (= 57%) het liquiditeitssaldo op 1 mei 1968 hoger was dan op 1 mei 1967. De indelingen naar oppervlakte en naar arbeidsinkomen geven geen verschil in het aantal bedrijven waarvan het liquiditeitssaldo is toegenomen; in alle 4 groepen was dit 57%. Bij de indeling naar leeftijd zijn deze percentages 53 (jongere ondernemers) en 61 (oudere ondernemers); bij de indeling naar eigen vermogen 73 (op bedrijven met minder dan 80% eigen vermogen) en 45 (op bedrijven met meer dan 80% eigen vermogen) en bij de indeling naar veredeling 67 (minder dan 15% veredeling) en 43 (meer dan 15% verede-

ling).

De oorzaak van een grote afneming van het liquiditeitssaldo is de vermindering van het spaarbanksaldo om investeringen in duurzame produktiemiddelen te financieren. In hoofdstuk III is hier reeds op gewezen.

Tabel 33. Spreiding van de eigendomsbedrijven naar mutaties in het liquiditeitssaldo (1 mei 1968 t.o.v. 1 mei 1967)

Mutaties in liq.-sal- do (x f.1 000)	Kl.	Gr.	Laag	Hoog	Jong.	Oud < 80	> 80	< 15	> 15	
	bedr.	bedr.	bedr.	bedr.	bedr.	bedr.	bedr.	bedr.	bedr.	
Afneming:										
meer dan 10	3	2	3	2	3	2	1	4	1	4
5 tot 10	3	4	2	5	3	4	-	7	2	5
0 tot 5	9	9	10	8	10	8	7	11	10	8
Toeneming:										
0 tot 5	10	11	14	7	5	16	11	10	15	6
5 tot 10	5	6	3	8	7	4	5	6	6	5
meer dan 10	5	3	3	5	6	2	6	2	6	2
Tot.aant.bedr.	35	35	35	35	34	36	30	40	40	30

De liquiditeit op lange termijn is zeer moeilijk vast te stellen. Hiervoor is een liquiditeitsbalans nodig op lange termijn. De toekomstige vermogensbehoefte moet op schattingen berusten en ook het aanbod van financieringsmiddelen is moeilijk vast te stellen.

Met de volgende factoren moet namelijk rekening worden gehouden:

1. De onderhoudstoestand van gebouwen en werktuigen: is de staat van onderhoud goed, dan is er uiteraard minder vermogensbehoefte dan wanneer dit niet het geval is;
2. De modernisatiegraad van gebouwen en werktuigen: verouderde gebouwen en werktuigen zullen vervangen moeten worden, ook als ze goed zijn onderhouden;
3. De inschakeling van loonwerk: bij uitvoering van werk door derden is de vermogensbehoefte geringer;
4. Noodzakelijke bedrijfsvergroting of bedrijfsintensivering.
5. De vervaldata van vorderingen en schulden: vermogen dat aan familie is uitgeleend is vaak moeilijk inbaar. Anderzijds komen veel onderhandse schulden aan familieleden voor, die plotseling kunnen worden opgevraagd. Het tijdstip waarop moet worden afgelost is vaak niet te voorspellen.
6. De privéinkomsten en -uitgaven: schenkingen, erfenissen en uitkeringen van verzekeringen kunnen de liquiditeit plotseling veranderen. Ook met privéuitgaven zoals oudedags-verzorging, kosten voor opleiding van kinderen, zal rekening moeten worden gehouden;
7. De rentabiliteit van landbouwbedrijven in de toekomst: vooral het aanbod van financieringsmiddelen zal hierdoor worden beïnvloed.
8. De algemene stijging van het prijsniveau: vooral voor eigen grond en

gebouwen is de vermogensbehoefte steeds groter geworden.

Uit deze opsomming blijkt duidelijk dat een exacte bepaling van de vermogensbehoefte in de toekomst niet mogelijk is. Van elk bedrijf zal dan nagegaan moeten worden hoeveel investeringen noodzakelijk zijn. In deze publikatie is volstaan met aan te geven hoeveel investeringen zijn gedaan in het boekjaar 1967/68 en hoe deze investeringen zijn gefinancierd.

Het eigen vermogen is per 1 mei 1968 gemiddeld 82% op eigendomsbedrijven en 72% op pachtbedrijven. Dit betekent dat op de meeste bedrijven nog voldoende kredietruimte is om leningen aan te gaan. De aflossings- en renteverplichtingen kunnen evenwel een belemmering zijn om van deze kredietruimte volledig gebruik te maken.

De financiering van de investeringen

Voor de financiering van de bedrijfsinvesteringen zijn verschillende bronnen beschikbaar. In de eerste plaats zijn er de vrijgekomen afschrijvingsbedragen van gebouwen, van pachtersinvesteringen en van de dode inventaris. De afschrijvingsbedragen van de pachtersinvesteringen en van de dode inventaris zijn onder de bedrijfskosten opgenomen; dit zijn echter geen uitgaven en de afschrijvingsbedragen kunnen worden aangewend voor vervangingsinvesteringen of voor nieuwe investeringen. Dit geldt ook voor afschrijving op gebouwen hoewel hier een andere methode is toegepast. In de plaats van afschrijving op gebouwen is een berekende pacht onder de kosten opgenomen, omdat ook op eigendomsbedrijven de kosten van gebouwen op pachtbasis zijn berekend. Een eventueel verschil tussen de berekende pacht enerzijds en de afschrijving op gebouwen en overige eigenaarlasten anderzijds is onder de overige inkomsten opgenomen (zie de bijlagen 1c, 2c, enz.).

Wat meer wordt geïnvesteerd dan vrijkomt uit de bedrijfseconomische afschrijvingen zijn netto-investeringen (die op de balans tot uitdrukking komen in een toeneming van de duurzame produktiemiddelen).

Voor de financiering van deze netto-investeringen moet vermogen voor het bedrijf worden aangetrokken, voorzover deze niet kan geschieden door omzetting van vlottende en liquide middelen in het bedrijf. Vergroting van het vermogen in het bedrijf is mogelijk door aantrekking van vreemd vermogen op lange en korte termijn of door vergroting van het eigen vermogen in het bedrijf door besparingen of door overheveling van vermogen buiten bedrijf.

In tabel 34 is aangegeven in welke mate van bovengenoemde financieringsmiddelen is gebruik gemaakt. Voorts is in de bijlagen 1d, 2d, enz. een schema opgenomen van de inkomensvorming, inkomensbesteding en de financiering van de investeringen.

In aanmerking moet worden genomen dat het in deze tabel (en ook in de genoemde bijlagen) gaat om gemiddelden per groep van bedrijven. Toeneming van het vreemde vermogen b.v. is een saldo van opgenomen leningen op een deel van de bedrijven en van aflossingen op een ander

deel van de bedrijven.

Tabel 34. Financieringsbehoefte en financieringsmiddelen (gem. per bedrijf in glds.)

	Eigendomsbedrijven	Pachtbedrijven
Financieringsbehoefte:		
bruto invest. in duurz. produktiemiddelen	13 300 (89%)	8 600 (79%)
toen. vlott.+ liq. midd. in bedrijf	900 (6%)	900 (8%)
aflossing schulden op korte termijn	700 (5%)	- (-)
toen. middelen buiten bedr.	- (-)	1 400 (13%)
Totale financieringsbehoefte	14 900 (100%)	10 900 (100%)
Financieringsmiddelen:		
afschrijvingsbedragen	3 800 (26%)	2 700 (25%)
toen. vr. verm. op lange termijn	2 800 (19%)	1 200 (11%)
toen. vr. verm. op korte termijn	- (-)	1 600 (15%)
toeneming eigen vermogen	6 300 (42%)	5 400 (49%)
afn. vermogen buiten bedrijf	2 000 (13%)	- (-)
Totale financieringsmiddelen	14 900 (100%)	10 900 (100%)

In het boekjaar 1967/68 is gemiddeld door eigenaars f. 13 300,- en door pachters f. 8 600,- geïnvesteerd in duurzame produktiemiddelen (voornamelijk grond, gebouwen, veestapel en dode inventaris, zie hoofdstuk III). Deze investeringen omvatten 89% (op eigendomsbedrijven) en 79% (op pachtbedrijven) van de totale financieringsbehoefte.

Van de totale financieringsbehoefte is op eigendomsbedrijven 81% gefinancierd uit eigen middelen (afschrijvingen, toeneming van eigen vermogen en overheveling van vermogen buiten bedrijf). Op pachtbedrijven is dit 74%. Financiering door kortlopende bedrijfsschulden komt voor wanneer de bedrijfsschulden op korte termijn meer zijn gestegen dan de vlottende en liquide bedrijfsmiddelen. Deze financiering heeft een tijdelijk karakter en zal op korte termijn moeten worden omgezet in een langlopende lening of uit overige middelen moeten worden afgelost.

Door de grote mate van zelffinanciering is het eigen vermogen in procenten van het balanstotaal ongeveer gelijk gebleven. De ondernemers hebben dus weinig rente- en aflossingsplichten op zich genomen om de investeringen te financieren.

Hoe de financiering in de diverse groepen van eigendomsbedrijven is geweest wordt aangegeven in tabel 35 (zowel in bedragen als in procenten).

Uit deze tabel blijkt dat de financieringsbehoefte het grootst was (meer

Tabel 35. Financieringsbehoefte en financieringsmiddelen op eigendomsbedrijven (gem. per bedrijf)

	Kl. bedr.	Gr. bedr.	Laag ink.	Hoog ink.	Jong. ond.	Cud. ond.	< 80 e.v.	> 80 e.v.	< 15 vere.	> 15 vere.
Financieringsbehoefte (in glds):										
bruto invest. in duurz. prod. midd.	8 300	18 200	12 600	13 900	16 700	9 900	11 800	14 300	10 200	17 300
toen. vlott. + liq. midd. in bedrijf	600	1 100	900	900	1 900	- 100	1 600	300	1 200	400
aflossing schulden op korte termijn	400	1 100	900	600	1 700	-	2 400	-	1 200	100
toen. middelen buiten bedrijf	500	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totale financieringsbehoefte	9 800	20 400	14 400	15 400	20 300	9 800	15 800	14 600	12 600	17 800
Financieringsmiddelen (in glds):										
afschrijvingsbedragen	3 100	4 600	3 600	4 100	4 000	3 600	4 000	3 700	3 900	3 700
toen. vr. verm. op lange termijn	1 500	4 100	3 200	2 400	5 500	200	6 000	500	2 500	3 300
toen. vr. verm. op korte termijn	-	-	-	-	-	200	-	500	-	-
toeneming eigen vermogen	5 200	7 300	4 200	8 300	6 700	5 800	5 800	6 500	6 100	6 400
afh. vermogen buiten bedrijf	-	4 400	3 400	600	4 100	-	-	3 400	100	4 400
Totale financieringsmiddelen	9 800	20 400	14 400	15 400	20 300	9 800	15 800	14 600	12 600	17 800
Financieringsbehoefte (in proc.):										
bruto invest. in duurz. prod. midd.	85	90	88	90	83	101	75	98	80	97
toen. vlott. + liq. midd. in bedrijf	6	5	6	6	9	- 1	10	2	10	2
aflossing schulden op korte termijn	4	5	6	4	8	-	15	-	10	1
toen. middelen buiten bedrijf	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totale financieringsbehoefte	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Financieringsmiddelen (in proc.):										
afschrijvingsbedragen	32	23	25	26	20	37	25	25	31	21
toen. vr. verm. op lange termijn	15	20	22	16	27	2	38	3	20	18
toen. vr. verm. op korte termijn	-	-	-	-	-	2	-	3	-	-
toeneming eigen vermogen	53	35	29	54	33	59	37	45	48	36
afh. vermogen buiten bedrijf	-	22	24	4	20	-	-	24	1	25
Totale financieringsmiddelen	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

dan f. 20 000,-) op de grootste bedrijven en op de bedrijven van de jongere ondernemers. Op de grootste bedrijven is 80% hiervan gefinancierd uit eigen middelen (23% uit afschrijvingsbedragen, 35% uit toeneming van het eigen vermogen en 22% uit vermogen dat buiten het bedrijf aanwezig was. Op de bedrijven van jongere ondernemers is 73% gefinancierd uit eigen middelen (20% uit afschrijvingsbedragen, 33% uit toeneming van het eigen vermogen en 20% uit vermogen buiten bedrijf).

In de groepen "oudere ondernemers" en "meer dan 80% eigen vermogen" zijn de investeringen bijna geheel uit eigen middelen gefinancierd.

Opvallend is dat in 8 van de 10 groepen de vlottende en liquide middelen in het bedrijf zijn toegenomen en de schulden op korte termijn zijn gedaald.

Tenslotte moet nog worden opgemerkt dat aflossing van leningen op lange termijn ook mogelijk is. In alle groepen is evenwel gemiddeld meer bijgeleend dan afgelost.

HOOFDSTUK VI

De rentabiliteit van het bedrijfsvermogen

Onder rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen wordt verstaan de verhouding tussen het netto-overschot (inclusief incidentele bedrijfsopbrengsten, maar zonder de boekwinsten of -verliezen op werktuigen), vermeerderd met de berekende rente (6%) en de berekende pacht (minus afschrijving op gebouwen en overige eigenaarslasten) enerzijds en het totale bedrijfsvermogen (= totale vastgelegde, vlottende en liquide middelen in het bedrijf) anderzijds.

Zoals op pachtbedrijven is ook op eigendomsbedrijven het netto-overschot berekend op pachtbasis. Als kosten voor grond en gebouwen is een geschatte pacht opgenomen. Voor de berekening van de rentabiliteit moet dus op eigendomsbedrijven de berekende pacht worden verminderd met de eigenaarslasten (w.o. afschrijving). Op pachtbedrijven komt alleen berekende pacht voor als een deel van de grond en gebouwen in eigendom is van de ondernemer.

Bij de bedrijfskosten is geen rekening gehouden met een beloning voor de bedrijfsleiding. Indien deze beloning onder de kosten was opgenomen zou de rentabiliteit lager zijn.

Om de rentabiliteit van het eigen vermogen te berekenen moet de berekende rente worden verminderd met de betaalde rente. Indien de betaalde rente hoger is dan de rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen betekent dit dat de rentabiliteit van het eigen vermogen lager is.

Tabel 36 toont zowel de rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen als van het eigen bedrijfsvermogen.

Uit tabel 36 blijkt dat de rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen in dit boekjaar laag is. Voorts moet op vreemd vermogen bijna 5% rente worden betaald, zodat de rentabiliteit van het eigen vermogen nog slechter wordt.

Op pachtbedrijven is de rentabiliteit 2% hoger dan op eigendomsbedrijven omdat weinig grond en gebouwen in eigendom zijn en het bedrijfsvermogen op pachtbedrijven dus veel kleiner is dan op eigendomsbedrijven.

Hoe de rentabiliteit is in de diverse groepen van eigendomsbedrijven wordt aangegeven in de tabellen 37 tot en met 41.

Op de kleinste bedrijven (zie tabel 37) zijn de bedrijfsresultaten zo slecht, dat het bedrijfsvermogen zelfs een negatieve opbrengst laat zien.

Op de grotere bedrijven is de rentabiliteit gunstiger, maar de betaalde rente is ook op deze bedrijven nog 2,4% hoger dan de rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen. Het is uiteraard mogelijk dat vanuit marginaal gezichtspunt de rentabiliteit van het vreemde vermogen gunstiger is, maar dit is moeilijk vast te stellen.

Tabel 36. De rentabiliteit van het bedrijfsvermogen (gem.per bedrijf in gld)

	Eigendomsbedrijven	Pachtbedrijven
Netto-overschot + incidentele bedrijfsopbrengsten	- 1 200	- 500
Berekende rente	3 400	3 300
Berekende pacht (minus eigenaarslasten)	400	0
Totale opbrengst van het bedrijfsvermogen	2 600	2 800
Totaal bedrijfsvermogen	194 000	86 500
Rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen	1,3%	3,2%
Vreemd vermogen in het bedrijf	37 000	27 600
Betaalde rente	1 800 (= 4,9%)	1 300 (= 4,7%)
Eigen bedrijfsvermogen	157 000	58 900
Totale opbrengst van het eigen bedrijfsvermogen	800	1 500
Rentabiliteit van het eigen bedrijfsvermogen	0,5%	2,5%

Tabel 37. De rentabiliteit van het bedrijfsvermogen op eigendomsbedrijven, ingedeeld naar bedrijfsoppervlakte (gem.per bedrijf in gld)

	Kleinste bedrijven	Grootste bedrijven
Netto-overschot + incidentele bedrijfsopbrengsten	- 4 100	1 600
Berekende rente	2 800	3 900
Berekende pacht (minus eigenaarslasten)	300	600
Totale opbrengst van het bedrijfsvermogen	- 1 000	6 100
Totaal bedrijfsvermogen	152 800	235 200
Rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen	- 0,7%	2,6%
Vreemd vermogen in het bedrijf	25 200	48 800
Betaalde rente	1 200 (= 4,8%)	2 400 (= 5,0%)
Eigen bedrijfsvermogen	127 600	186 400
Totale opbrengst van het eigen bedrijfsvermogen	- 2 200	3 700
Rentabiliteit van het eigen bedrijfsvermogen	- 1,7%	2,0%

Tabel 38. De rentabiliteit van het bedrijfsvermogen op eigendomsbedrijven ingedeeld naar arbeidsinkomen van de ondernemer (gem. per bedrijf in gld)

	Bedrijven met laagste arbeidsinkomen	Bedrijven met hoogste arbeidsinkomen
Netto-overschot + incidentele bedrijfsopbrengsten	- 6 100	3 600
Berekende rente	3 000	3 700
Berekende pacht (minus eigenaarslasten)	400	500
Totale opbrengst van het bedrijfsvermogen	- 2 700	7 800
Totaal bedrijfsvermogen	176 700	211 300
Rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen	- 1,5%	3,7%
Vreemd vermogen in het bedrijf	33 100	40 800
Betaalde rente	1 400 (= 4,2%)	2 200 (= 5,4%)
Eigen bedrijfsvermogen	143 600	170 500
Totale opbrengst van het eigen bedrijfsvermogen	- 4 100	5 600
Rentabiliteit van het eigen bedrijfsvermogen	- 2,9%	3,3%

Het verschil in rentabiliteit tussen de bedrijven met de laagste arbeidsinkomens van de ondernemer en die met de hoogste arbeidsinkomens van de ondernemer (zie tabel 38) bedraagt ruim 5%. Het verschil in rentabiliteit van het eigen bedrijfsvermogen zelfs ruim 6%. Ook op de bedrijven met de hoogste arbeidsinkomens is de rente van de leningen hoger dan de rentabiliteit van het gemiddelde bedrijfsvermogen.

Uit tabel 38 blijkt voorts dat de ondernemers met de laagste arbeidsinkomens minder rente betalen dan de ondernemers met de hoogste arbeidsinkomens (resp. 4,2% en 5,4%).

Door de iets betere bedrijfsresultaten op de bedrijven van jongere ondernemers is het rentabiliteitspercentage uiteraard ook hoger (zie tabel 39). De jongere ondernemers hebben echter veel meer vreemd vermogen in het bedrijf dan de oudere ondernemers waardoor de rentabiliteit van het eigen bedrijfsvermogen bij de groep jongere ondernemers lager is dan bij de groep oudere ondernemers.

Nog duidelijker komen deze verschillen in rentabiliteit naar voren bij de indeling van de bedrijven naar percentage eigen vermogen (zie tabel 40).

Tabel 39. De rentabiliteit van het bedrijfsvermogen op eigendomsbedrijven, ingedeeld naar leeftijd van de ondernemer (gem.per bedrijf in gld)

	Jongere ondernemers	Oudere ondernemers
Netto-overschot + incidentele bedrijfsopbrengsten	- 900	- 1 600
Berekende rente	3 400	3 300
Berekende pacht(minus eigenaarslasten)	400	400
Totale opbrengst v.h.bedrijfsverm.	2 900	2 100
Totaal bedrijfsvermogen	189 300	198 400
Rentabiliteit v.h.totale bedr.verm.	1,5%	1,1%
Vreemd vermogen in het bedrijf	53 800	21 000
Betaalde rente	2 700 (= 5,0%)	900 (= 4,3%)
Eigen bedrijfsvermogen	135 500	177 400
Totale opbrengst van het eigen bedrijfsvermogen	200	1 200
Rentabiliteit v.h.eigen bedr.verm.	0,1%	0,7%

Tabel 40. De rentabiliteit van het bedrijfsvermogen op eigendomsbedrijven, ingedeeld naar eigen vermogen (gem.per bedrijf in gld)

	Bedrijven met < 80% eig.verm.	Bedrijven met > 80% eig.verm.
Netto-overschot + incidentele bedrijfsopbrengsten	- 600	- 1 700
Berekende rente	3 500	3 200
Berekende pacht(minus eigenaarslasten)	600	300
Totale opbrengst v.h.bedr.verm.	3 500	1 800
Totaal bedrijfsvermogen	196 500	192 100
Rentabiliteit v.h.totale bedr.verm.	1,8%	0,9%
Vreemd vermogen in het bedrijf	69 200	12 800
Betaalde rente	3 500 (= 5,1%)	500 (= 3,9%)
Eigen bedrijfsvermogen	127 300	179 300
Totale opbrengst van het eigen bedrijfsvermogen	0	1 300
Rentabiliteit van het eigen bedrijfsvermogen	0%	0,7%

Op de bedrijven met minder dan 80% eigen vermogen is de betaalde rente van langlopende leningen en van kortlopende bedrijfsschulden gelijk aan de berekende rente (over veestapel, dode inventaris en omlopend bedrijfsvermogen). Doordat het saldo van pacht en eigenaarslasten evenveel bedraagt als het nettotekort uit de bedrijfsexploitatie is de rentabiliteit van het eigen vermogen nihil. Dank zij weinig vreemd vermogen en dus weinig rentelasten is de rentabiliteit van het eigen bedrijfsvermogen op de bedrijven met meer dan 80% eigen vermogen positief gebleven.

Tabel 41. De rentabiliteit van het bedrijfsvermogen op eigendomsbedrijven, ingedeeld naar veredeling (gem.per bedrijf in gld.)

	Bedrijven met < 15% veredeling	Bedrijven met > 15% veredeling
Netto-overschot + incidentele bedrijfsopbrengsten	- 600	- 2 000
Berekende rente	3 400	3 300
Berekende pacht (minus eigenaarslasten)	400	500
Totale opbrengst van het bedrijfsvermogen	3 200	1 800
Totaal bedrijfsvermogen	209 300	173 600
Rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen	1,5%	1,0%
Vreemd vermogen in het bedr.	40 600	32 200
Betaalde rente	2 000 (= 5%)	1 500 (= 4,7%)
Eigen bedrijfsvermogen	168 700	141 400
Totale opbrengst van het eigen bedrijfsvermogen	1 200	300
Rentabiliteit van het eigen bedrijfsvermogen	0,7%	0,2%

Uit tabel 41 blijkt dat de rentabiliteit op de bedrijven met veredeling gemiddeld iets slechter was dan op de bedrijven met minder dan 15% veredeling. Het gaat hier echter om één boekjaar. Vooral op de bedrijven met veredeling kan de rentabiliteit van jaar op jaar sterk uiteenlopen.

Tenslotte wordt in tabel 42 nog één spreiding gegeven van de eigendomsbedrijven naar rentabiliteit van het bedrijfsvermogen. In deze tabel zijn de eigendomsbedrijven ingedeeld naar veredeling. Het blijkt dat in beide groepen van eigendomsbedrijven op 40% van het aantal bedrijven het rentabiliteitspercentage negatief is. Slechts op 10% van het aantal bedrijven is de rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen hoger dan 5%.

Tabel 42. Spreiding van de eigendomsbedrijven naar rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen

Perc. rentabiliteit	Bedr. met minder dan 15% veredeling	Bedr. met meer dan 15% veredeling	Totaalaantal bedrijven
-10 tot -5	3 (7%)	5 (17%)	8 (11%)
- 5 tot -2	7 (18%)	1 (3%)	8 (11%)
- 2 tot 0	6 (15%)	6 (20%)	12 (18%)
0 tot + 2	8 (20%)	5 (17%)	13 (19%)
+ 2 tot + 5	11 (28%)	11 (36%)	22 (31%)
+ 5 tot + 10	5 (12%)	2 (7%)	7 (10%)
Totaalaantal bedr.	40 (100%)	30 (100%)	70 (100%)

Samenvatting

Het onderzoek is gebaseerd op de gegevens van 90 gemengde bedrijven op zandgrond in Noord-Brabant in het boekjaar 1967/68. Deze bedrijven zijn ingedeeld naar eigendomsbedrijven (70) en naar pachtbedrijven (20). Voorts zijn de eigendomsbedrijven gegroepeerd naar 5 gezichtspunten.

- naar bedrijfsoppervlakte (kleinste bedrijven minder dan 13,6 ha; grootste bedrijven meer dan 13,6 ha cultuurgrond);
- naar arbeidsinkomen van de ondernemer (laagste arbeidsinkomens minder dan f. 11 200,-; hoogste arbeidsinkomens meer dan f. 11 200,-);
- naar leeftijd van de ondernemer (jonger dan 45 jaar en 45 jaar en ouder);
- naar eigen vermogen in procenten van het balanstotaal (minder dan 80% eigen vermogen en meer dan 80% eigen vermogen);
- naar veredeling (minder dan 15% en meer dan 15% veredeling).

De balans per 1 mei 1968 en de veranderingen hierin t.o.v. 1 mei 1967

In tabel 43 zijn de gemiddelde balansen per 1 mei 1968 samengevat. Uit deze balansen blijkt dat het totale vermogen (= balanstotaal) op de eigendomsbedrijven gemiddeld f. 212 000,- en op de pachtbedrijven f. 102 400,- bedroeg.

Het eigen vermogen in procenten van het balanstotaal was op eigendomsbedrijven gemiddeld 82,0% en op pachtbedrijven 71,7%. Van de eigenaars hadden de jongere ondernemers gemiddeld 73,1% en de oudere ondernemers 90,1% eigen vermogen.

Het vreemde vermogen op lange termijn bestond voor 63% uit leningen van boerenleenbanken (zowel op eigendomsbedrijven als op pachtbedrijven) en voor 30% (eigendomsbedrijven) respectievelijk 32% (pachtbedrijven) uit leningen van familieleden. Op de eigendomsbedrijven met de laagste arbeidsinkomens van de ondernemer is het aandeel van de boerenleenbanken in het vreemde vermogen het geringst.

In tabel 43 zijn tevens de veranderingen in de balans in het boekjaar 1967/68 samengevat. Het balanstotaal is op eigendomsbedrijven met f. 8 400,- en op pachtbedrijven met f. 8 200,- toegenomen. Op pachtbedrijven zijn zowel de middelen in het bedrijf als buiten het bedrijf toegenomen. Dit is niet het geval op de eigendomsbedrijven. Voor de financiering van de middelen in het bedrijf (vooral grond en gebouwen) is vermogen buiten het bedrijf aangewend in het bedrijf (de vorderingen op lange termijn en de spaarbanksaldi zijn gedaald).

De regel "eigen vermogen in procenten van het balanstotaal" geeft aan in welke mate het eigen vermogen meer of minder is gestegen dan het balanstotaal. In de meeste groepen van eigendomsbedrijven is het eigen vermogen minder gestegen dan het balanstotaal.

Tabel 43. De balans per 1 mei 1968 en de veranderingen t.o.v. 1 mei 1967 (gemiddeld per bedrijf x f. 1 000.-)

	Eigendomsbedrijven		Pachtbedrijven		Eigendomsbedrijven			
	bedrijven		bedrijven		kleinste bedrijven	grootste bedrijven	laagste arb.inkomen	hoogste arb.inkomen
Vastgel.middelen in bedrijf	189,9 (+ 9,5)		83,2 (+ 5,9)		148,0 (+ 5,2)	231,7 (+13,6)	173,6 (+ 9,0)	206,1 (+ 9,8)
Vloott. + liq.middelen in bedrijf	9,3 (+ 0,9)		6,7 (+ 0,9)		7,7 (+ 0,6)	10,8 (+ 1,1)	8,0 (+ 0,9)	10,5 (+ 0,9)
Middelen buiten het bedrijf	12,8 (- 2,0)		12,5 (+ 1,4)		11,7 (+ 0,5)	14,0 (- 4,4)	13,8 (- 3,4)	11,8 (- 0,6)
Balans totaal debet	212,0 (+ 8,4)		102,4 (+ 8,2)		167,4 (+ 6,3)	256,5 (+10,3)	195,4 (+ 6,5)	228,4 (+10,1)
Vr.verm.lange termijn	32,2 (+ 2,8)		19,2 (+ 1,2)		20,5 (+ 1,5)	43,8 (+ 4,1)	29,6 (+ 3,2)	34,7 (+ 2,4)
Vr.verm.korte termijn	6,0 (- 0,7)		9,8 (+ 1,6)		5,4 (- 0,4)	6,6 (- 1,1)	4,6 (- 0,9)	7,3 (- 0,6)
Eigen vermogen	173,8 (+ 6,3)		73,4 (+ 5,4)		141,5 (+ 5,2)	206,1 (+ 7,3)	161,2 (+ 4,2)	186,4 (+ 8,3)
Balans totaal credit	212,0 (+ 8,4)		102,4 (+ 8,2)		167,4 (+ 6,3)	256,5 (+10,3)	195,4 (+ 6,5)	228,4 (+10,1)
E.V. in procenten van balans totaal	82,0 (- 0,3)		71,7 (- 0,5)		84,6 (0)	80,4 (- 0,3)	82,4 (- 0,7)	81,7 (+ 0,1)
Eigendomsbedrijven								
	jongere ondernemers	oudere ondernemers	< 80% eigen vermogen	> 80% eigen vermogen	< 15% veredeling	> 15% veredeling		
Vastgel.middelen in bedrijf	186,2 (+12,7)	193,3 (+ 6,3)	191,6 (+ 7,8)	188,5 (+10,6)	203,2 (+ 6,3)	172,1 (+13,6)		
Vloott. + liq.middelen in bedrijf	10,4 (+ 1,9)	8,2 (- 0,1)	9,6 (+ 1,6)	9,0 (+ 0,3)	9,8 (+ 1,2)	8,5 (+ 0,4)		
Middelen buiten het bedrijf	11,6 (- 4,1)	14,0 (0)	3,1 (0)	20,2 (- 3,4)	11,3 (- 0,1)	15,0 (- 4,4)		
Balans totaal debet	208,2 (+10,5)	215,5 (+ 6,2)	204,3 (+ 9,4)	217,7 (+ 7,5)	224,3 (+ 7,4)	195,6 (+ 9,6)		
Vr.verm. lange termijn	49,1 (+ 5,5)	16,2 (+ 0,2)	62,4 (+ 6,0)	9,6 (+ 0,5)	36,1 (+ 2,5)	27,0 (+ 3,3)		
Vr.verm. korte termijn	6,9 (- 1,7)	5,1 (+ 0,2)	8,7 (- 2,4)	3,9 (+ 0,5)	5,2 (- 1,2)	7,1 (- 0,1)		
Eigen vermogen	152,2 (+ 6,7)	194,2 (+ 5,8)	133,2 (+ 5,8)	204,2 (+ 6,5)	183,0 (+ 6,1)	161,5 (+ 6,4)		
Balans totaal credit	208,2 (+10,5)	215,5 (+ 6,2)	204,3 (+ 9,4)	217,7 (+ 7,5)	224,3 (+ 7,4)	195,6 (+ 9,6)		
E.V. in procenten van balans totaal	73,1 (- 0,5)	90,1 (+ 0,1)	65,2 (- 0,2)	93,8 (- 0,2)	81,6 (0)	82,6 (- 0,8)		

De inkomensvorming

In tabel 44 wordt een overzicht gegeven van de inkomensvorming. Het totale gezinsinkomen bestaat uit:

1. het netto-overschot uit de bedrijfsexploitatie; zowel op eigendomsbedrijven als op pachtbedrijven is dit gemiddeld negatief; het verschil in netto-overschot tussen de eigendomsbedrijven met de laagste en die met de hoogste arbeidsinkomens is f. 9 900,-.
2. het berekende loon van de ondernemer; gemiddeld is f.14 000,- loon ingecalculeerd voor de handenarbeid van de ondernemer (ruim 3 200 uur à f. 4,33).
3. incidentele bedrijfsopbrengsten; dit zijn voornamelijk correcties op nabetalings, boekwinsten op verkochte werktuigen en op eigendomsbedrijven de huurwaarde van de privé-woning (de privé-woning is op de balans ook onder bedrijfsmiddelen opgenomen).
4. berekend loon van de boerin; op bijna 70% van de bedrijven heeft de boerin langere of kortere tijd meegewerkt; vooral op de bedrijven van jongere ondernemers, op bedrijven met minder dan 80% eigen vermogen, alsmede op bedrijven met meer dan 15% veredeling werd door de boerin veel meegewerkt.
5. berekend loon van overige gezinsleden; dit heeft voornamelijk betrekking op meewerkende kinderen; op eigendomsbedrijven is dit berekende loon aanmerkelijk hoger dan op pachtbedrijven doordat de pachters hoofdzakelijk jongere ondernemers zijn.
6. de berekende rente minus betaalde rente; dit is het verschil tussen 6% berekende rente over werktuigen, veestapel en omlopend bedrijfsvermogen enerzijds en de betaalde rente van langlopende leningen en kortlopende bedrijfsschulden anderzijds; uiteraard is deze post laag, als met veel vreemd vermogen is gefinancierd (zie groep "minder dan 80% eigen vermogen").
7. de niet-uitbetaalde pacht; dit is het saldo van berekende pacht en eigenaarslasten (inclusief afschrijving op gebouwen); op pachtbedrijven kan deze post voorkomen als een deel van de grond in eigendom is.
8. de privé-inkomsten; deze bestaan uit opbrengsten van privé-bezittingen, uitkeringen van verzekeringen (inclusief kinderbijslag) en andere neveninkomsten.

Het netto-overschot plus het berekende loon van de ondernemer (sub 1 en 2) vormen samen het arbeidsinkomen van de ondernemer dat hij met de uitoefening van het bedrijf heeft gekregen (gemiddeld f. 11 900,- op eigendomsbedrijven en f. 13 500,- op pachtbedrijven). De overige inkomsten (sub 3 t/m 8) bedragen f. 10 900,- op eigendomsbedrijven en f.6 500,- op pachtbedrijven, zodat het totale gezinsinkomen f. 22 800,- op eigendomsbedrijven en f. 20 000,- op pachtbedrijven bedroeg.

Bij de indeling van eigendomsbedrijven blijkt dat in de groepen met de laagste arbeidsinkomens de overige inkomsten meestal het hoogst waren. Hierdoor waren de verschillen in gezinsinkomen kleiner.

Tabel 44. De inkomensvorming (gemiddeld per bedrijf in guldens)

	Eigendoms- bedrijven		Pacht- bedrijven		Eigendomsbedrijven			
	jongere ondern.	oudere ondern.	kleinste bedrijven	grootste bedrijven	laagste arb.ink.	grootste arb.ink.	hoogste arb.ink.	> 15% veredeling
1. Netto-overschot	- 1 900	- 700	- 4 600	700	- 6 900	3 000		
2. Berekend loon ondernemer	13 800	14 200	14 000	13 600	13 400	14 300		
Arbeidsinkomen van de ondernemer	11 900	13 500	9 400	14 300	6 500	17 300		
3. Incid. bedrijfsopbrengsten	700	200	500	900	800	600		
4. Berekend loon boerin	2 600	2 300	2 700	2 500	2 700	2 500		
5. Berekend loon overige gezinsleden	2 700	600	2 800	2 600	4 400	900		
6. Niet-uitbetaalde rente	1 600	2 000	1 600	1 500	1 600	1 500		
7. Niet-uitbetaalde pacht (min.eige- naarslasten)	400	0	300	600	400	500		
8. Privé-inkomsten	2 900	1 400	2 800	3 100	3 800	2 100		
Overige inkomsten	10 900	6 500	10 700	11 200	13 700	8 100		
Totaal gezinsinkomen	22 800	20 000	20 100	25 500	20 200	25 400		
Eigendomsbedrijven								
	jongere ondern.	oudere ondern.	< 80% eig.verm.	> 80% eig.verm.	< 15% veredeling	> 15% veredeling		
1. Netto-overschot	- 1 500	- 2 400	- 1 400	- 2 300	- 1 300	- 2 700		
2. Berekend loon ondernemer	14 500	13 200	14 000	13 700	13 600	14 100		
Arbeidsinkomen van de ondernemer	13 000	10 800	12 600	11 400	12 300	11 400		
3. Incid. bedrijfsopbrengsten	600	800	800	600	700	700		
4. Berekend loon boerin	3 000	2 200	3 200	2 200	2 200	3 200		
5. Berekend loon overige gezinsleden	1 100	4 200	1 700	3 400	3 000	2 100		
6. Niet-uitbetaalde rente	700	2 400	0	2 700	1 400	1 800		
7. Niet-uitbetaalde pacht (min.eige- naarslasten)	400	400	600	300	400	500		
8. Privé-inkomsten	1 800	3 900	2 600	3 200	3 000	2 800		
Overige inkomsten	7 600	13 900	8 900	12 400	10 700	11 100		
Totaal gezinsinkomen	20 600	24 700	21 500	23 800	23 000	22 500		

De inkomensbesteding

In tabel 45 wordt aangegeven hoe het inkomen is besteed. De totale gezinsuitgaven bestaan uit:

1. de kosten van levensonderhoud; deze omvatten huishoudgeld, uitgaven voor duurzame consumptiegoederen, huurwaarde en onderhoud van de privé-woning, het deel van de autokosten dat niet aan het bedrijf is toegerekend, studiekosten, ziektenkosten (dokterskosten en premies ziektenkostenverzekering) en eventueel uitgaven voor hulp in de huishouding; de kosten van levensonderhoud waren op de eigendomsbedrijven f. 13 900,- en op de pachtbedrijven f. 10 600,-; het verschil moet voor een deel verklaard worden uit het feit dat de pachters die bij het onderzoek waren betrokken - een klein aantal, waardoor ook toevallige omstandigheden een rol kunnen spelen - overwegend jongere ondernemers zijn; op deze pachtbedrijven komen weinig meewerkende kinderen voor; dit in tegenstelling tot de eigendomsbedrijven; de uitgaven voor deze kinderen (voor kost, kleding, zakgeld enz.) zijn daarom gemiddeld op de eigendomsbedrijven hoger dan op de pachtbedrijven; deze uitgaven zijn begrepen in de kosten van levensonderhoud; uit tabel 45 blijkt dat bij de indeling van de eigendomsbedrijven naar leeftijd het verschil in kosten van levensonderhoud ook groter is dan bij de andere indelingen;
2. betaalde belastingen en premies A.O.W., A.W.W., A.K.W. en A.W.B.Z., deze hebben zowel betrekking op aanslagen van voorgaande jaren als op het boekjaar 1967/'68.
3. verzekeringspremies; zowel de premies voor lijfrente- en levensverzekering als die voor verzekeringen tegen inkomensderving wegens ziekte, invaliditeit en ongevallen, zijn gemiddeld zeer laag.
4. schenkingen en giften; hieronder zijn ook begrepen schenkingen aan meewerkende gezinsleden, die het karakter hebben van beloning achteraf voor het meewerken op het bedrijf; gemiddeld zijn deze van geringe betekenis.

De besparingen

Uit tabel 45 blijkt dat een deel van het gezinsinkomen niet ten behoeve van het gezin is besteed, maar wordt bespaard.

Op eigendomsbedrijven zijn de besparingen gemiddeld f. 5 600,- en op pachtbedrijven f. 5 200,-. Dit is 25% respectievelijk 26% van het totale gezinsinkomen. Ook de eigenaars met de laagste arbeidsinkomens hebben dank zij de overige inkomsten (niet-uitbetaald loon, rente en privé-inkomsten) nog f. 3 700,- (= 18% van het totale gezinsinkomen) kunnen sparen. De eigenaars met de hoogste arbeidsinkomens hebben f. 7 500,- (30% van het totale gezinsinkomen) gespaard.

Bij de overige groepsindelingen van eigendomsbedrijven varieert het verschil in besparing van f. 100,- (bij de indeling naar leeftijd) tot f. 1 600,- (bij de indeling naar bedrijfsoppervlakte).

Tabel 45. De inkomensbesteding (gemiddeld per bedrijf in guldens)

	Eigendomsbedrijven					
	Eigendoms- bedrijven	Pacht- bedrijven	kleinste bedrijven	grootste bedrijven	laagste arb.ink.	hoogste arb.ink.
1. Kosten van levensonderhoud	13 900	10 600	12 500	15 200	13 600	14 100
2. Belastingen, enz.	2 400	3 100	1 900	3 000	2 200	2 700
3. Verzekeringspremies	600	500	400	700	500	700
4. Schenkingen en giften	300	600	500	200	200	400
Totale gezinsuitgaven	17 200	14 800	15 300	19 100	16 500	17 900
Besparingen	5 600	5 200	4 800	6 400	3 700	7 500
Totaal gezinsinkomen	22 800	20 000	20 100	25 500	20 200	25 400
	Eigendomsbedrijven					
	jongere ondern.	oudere ondern.	< 80% eig.verm.	> 80% eig.verm.	< 15% veredeling	> 15% veredeling
1. Kosten van levensonderhoud	11 800	15 800	13 800	14 000	14 300	13 300
2. Belastingen, enz.	2 200	2 700	1 800	3 000	2 700	2 100
3. Verzekeringspremies	600	500	600	500	600	500
4. Schenkingen en giften	400	200	400	200	200	500
Totale gezinsuitgaven	15 000	19 200	16 600	17 700	17 800	16 400
Besparingen	5 600	5 500	4 900	6 100	5 200	6 100
Totaal gezinsinkomen	20 600	24 700	21 500	23 800	23 000	22 500

Financieringsbehoefte en financieringsmiddelen

Uit tabel 46 blijkt dat in het boekjaar 1967/68 gemiddeld door eigenaars f. 13 300,- en door pachters f. 8 600,- is geïnvesteerd in duurzame produktiemiddelen. Deze investeringen omvatten 89% (op eigendomsbedrijven) en 79% (op pachtbedrijven) van de totale financieringsbehoefte (w.o. ook belegging buiten het bedrijf kan zijn begrepen).

Van de totale financieringsbehoefte is op eigendomsbedrijven 81% gefinancierd uit eigen middelen (afschrijvingsbedragen, toeneming van het eigen vermogen en overheveling van vermogen buiten het bedrijf); 19% is gefinancierd uit leningen op lange termijn. Op de pachtbedrijven is 74% gefinancierd uit eigen middelen, 11% uit leningen op korte termijn en 15% uit leningen op lange termijn. Op pachtbedrijven zijn de financieringsmiddelen voor een deel belegd buiten het bedrijf (voornamelijk op de spaarbank).

De toeneming van het eigen vermogen (= besparingen + ontvangen erfenissen en schenkingen) is voor de financiering van de jaarlijkse investeringen in het bedrijf van grote betekenis. Zelfs op de eigendomsbedrijven met de laagste arbeidsinkomens is de toeneming van het eigen vermogen nog f. 4 200,- waarmee 29% van de financieringsbehoefte (ad f. 14 400,-) kon worden gefinancierd. De overige financieringsmiddelen zijn verkregen uit afschrijvingsbedragen (f. 3 600,-), uit liquidatie van middelen buiten het bedrijf (aflossingen f. 1 900,- en spaarbanksaldi f. 1 500,-) en uit leningen (f. 3 200,-). Hoe de financiering is geweest in andere groepen van eigendomsbedrijven blijkt uit tabel 46.

De liquiditeit

Op 1 mei 1968 waren op 70% van het aantal onderzochte bedrijven de vlottende en liquide middelen (zowel in als buiten het bedrijf) hoger dan de schulden op korte termijn (d.w.z. een positief liquiditeitssaldo).

Uit tabel 46 blijkt dat in het boekjaar 1967/68 op eigendomsbedrijven de vlottende en liquide middelen in het bedrijf zijn toegenomen met f. 900,- en de schulden op korte termijn zijn afgenomen met f. 700,-. De liquiditeit in het bedrijf is dus verbeterd met f. 1 600,-. Het vermogen buiten het bedrijf is afgenomen met f. 2 000,- waarvan f. 800,- bestond uit vlottende middelen (spaarbanksaldi). Het liquiditeitssaldo is dus toegenomen met f. 1 600,- minus f. 800,- = f. 800,-.

Op pachtbedrijven zijn de bedrijfsschulden op korte termijn f. 700,- meer gestegen dan de vlottende en liquide middelen in het bedrijf. De middelen buiten het bedrijf zijn toegenomen met f. 1 400,-; deze toeneming bestond geheel uit vlottende middelen (vnl. spaarbankgelden). Het liquiditeitssaldo is derhalve op pachtbedrijven toegenomen met f. 1 400,- minus f. 700,- = f. 700,-.

In bijna alle groepen van eigendomsbedrijven is de liquiditeit in het bedrijf verbeterd. Daarentegen zijn de vlottende middelen buiten het bedrijf in de meeste groepen afgenomen.

Tabel 46. Financieringsbehoefte en financieringsmiddelen (gem. per bedrijf in guldens)

	Eigendoms- bedrijven		Pacht- bedrijven		Eigendomsbedrijven		
	kleinste bedrijven	grootste bedrijven	kleinste bedrijven	grootste bedrijven	laagste arb.ink.	hoogste arb.ink.	
Financieringsbehoefte:							
bruto-invest. in duurz. prod. middelen	13 300	8 600	8 300	18 200	12 600	13 900	
toeneming vlott.+ liq. midd. in bedrijf	900	900	600	1 100	900	900	
aflossing schulden op korte termijn	700	-	400	1 100	900	600	
toeneming middelen buiten bedrijf	-	1400	500	-	-	-	
Totale financieringsbehoefte	14 900	10 900	9 800	20 400	14 400	15 400	
Financieringsmiddelen:							
afschrijvingsbedragen	3 800	2 700	3 100	4 600	3 600	4 100	
toeneming vr. verm. op lange termijn	2 800	1 200	1 500	4 100	3 200	2 400	
toeneming vr. verm. op korte termijn	-	1 600	-	-	-	-	
toeneming eigen vermogen	6 300	5 400	5 200	7 300	4 200	8 300	
afnem. vermogen buiten bedrijf	2 000	-	-	4 400	3 400	600	
Totale financieringsmiddelen	14 900	10 900	9 800	20 400	14 400	15 400	
	Eigendomsbedrijven						
	jongere ondern.	oude ondern.	< 80% eig.verm.	> 80% eig.verm.	< 15% verdeling	> 15% verdeling	
Financieringsbehoefte:							
bruto-invest. in duurz. prod. middelen	16 700	9 900	11 800	14 300	10 200	17 300	
toeneming vlott.+ liq. midd. in bedrijf	1 900	100	1 600	300	1 200	400	
aflossing schulden op korte termijn	1 700	-	2 400	-	1 200	100	
toeneming middelen buiten bedrijf	-	-	-	-	-	-	
Totale financieringsbehoefte	20 300	9 800	15 800	14 600	12 600	17 800	
Financieringsmiddelen:							
afschrijvingsbedragen	4 000	3 600	4 000	3 700	3 900	3 700	
toeneming vr. verm. op lange termijn	5 500	200	6 000	500	2 500	3 300	
toeneming vr. verm. op korte termijn	-	200	-	500	-	-	
toeneming eigen vermogen	6 700	5 800	5 800	6 500	6 100	6 400	
afnem. vermogen buiten bedrijf	4 100	-	-	3 400	100	4 400	
Totale financieringsmiddelen	20 300	9 800	15 800	14 600	12 600	17 800	

De rentabiliteit

De rentabiliteit van het bedrijfsvermogen blijkt uit tabel 47. De opbrengst van het bedrijfsvermogen bestaat uit het netto-overschot vermeerderd met de rente en pacht en verminderd met de eigenaarslasten. Wordt ook nog de betaalde rente afgetrokken, dan resteert de opbrengst van het eigen bedrijfsvermogen.

De rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen is gemiddeld op eigendomsbedrijven 1,3% en op pachtbedrijven 3,2%. Daar gemiddeld 5% rente voor leningen werd betaald betekent dit dat de rentabiliteit van het eigen bedrijfsvermogen lager is. In tabel 47 komt het verschil tussen de rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen en de rentabiliteit van het eigen bedrijfsvermogen het duidelijkst naar voren bij de groep eigenaars met minder dan 80% eigen vermogen (resp. 1,8% en 0%).

Op de kleinste eigendomsbedrijven en op de eigendomsbedrijven met de laagste arbeidsinkomens is de rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen negatief (resp. -0,7% en -1,5%).

Slechts op 10% van het totaal aantal eigendomsbedrijven is de rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen meer dan 5%. Alleen op deze bedrijven is de rentabiliteit van het eigen bedrijfsvermogen dus gelijk of hoger dan de rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen.

Tabel 47. Rentabiliteit van het bedrijfsvermogen (gem. per bedrijf in gld)

	Eigen- doms- bedr.	Pacht- bedr.	Eigendomsbedrijven			
			kleine bedr.	grote bedr.	laagste arb.ink.	hoogste arb.ink.
Totale bedr.verm.	194 000	86 500	152 800	235 200	176 700	211 300
Opbr. bedr.verm.	2 600	2 800	- 1 000	6 100	- 2 700	7 800
Rent. bedr.verm.	1,3%	3,2%	- 0,7%	2,6%	- 1,5%	3,7%
Eigen bedr.verm.	157 000	58 900	127 600	186 400	143 600	170 500
Opbr. eigen verm.	800	1 500	- 2 200	3 700	- 4 100	5 600
Rent. eigen verm.	0,5%	2,5%	- 1,7%	2,0%	- 2,9%	3,3%

	Eigendomsbedrijven					
	jong. ond.	oud. ond.	< 80% e.v.	> 80% e.v.	< 15% vered.	> 15% vered.
Totale bedr.verm.	189 300	198 400	196 500	192 100	209 300	173 600
Opbr. bedr.verm.	2 900	2 100	3 500	1 800	3 200	1 800
Rent. bedr.verm.	1,5%	1,1%	1,8%	0,9%	1,5%	1,0%
Eigen bedr.verm.	135 500	177 400	127 300	179 300	168 700	141 400
Opbr. eigen verm.	200	1 200	0	1 300	1 200	300
Rent. eigen verm.	0,1%	0,7%	0%	0,7%	0,7%	0,2%

Slotbeschouwing

Uit het onderzoek is duidelijk gebleken dat de financiële positie van de bedrijven niet te scheiden is van de financiële positie van het gezin. In vele gevallen werkt niet alleen de boer, maar ook de boerin en de kinderen mee aan de inkomens- en vermogensvorming.

Op de meeste bedrijven zijn de bedrijfsuitkomsten slecht en is dus de rentabiliteit laag, maar dank zij overige gezinsinkomsten- niet-uitbetaalde arbeidskosten van meewerkende gezinsleden, niet-uitbetaalde rentekosten en privé-inkomsten - heeft het gezin kunnen sparen.

Aan de hand van een schema (zie blz.62) is dit duidelijk gemaakt. 1)

Dit schema heeft betrekking op de groep eigendomsbedrijven met de laagste arbeidsinkomens van de ondernemer. Voor de ontwikkeling van de financiële positie op deze bedrijven spelen de overige gezinsinkomsten een zeer belangrijke rol. Het blijkt namelijk dat de overige inkomsten (f. 13 700,-) ruim twee maal zo hoog zijn als het arbeidsinkomen van de ondernemer dat hij met de uitoefening van zijn bedrijf heeft verdiend (f. 6 500,-). Deze overige inkomsten bestaan voor f. 7 100,- uit niet-betaald loon van meewerkende gezinsleden, voor f.1 600,- uit niet-betaalde rentekosten, voor f. 400,- uit berekende pacht minus afschrijvingen en betaalde eigenaarlasten en voor f. 4 600,- uit privé-inkomsten (inclusief incidentele bedrijfsopbrengsten).

Het totale gezinsinkomen (arbeidsinkomen van de ondernemer + overige inkomsten) is op deze groep van bedrijven f. 20 200,-. De gezinsuitgaven bedragen f. 16 500,- waarvan f. 14 300,- ten behoeve van het gezin en f. 2 200,- aan belasting en premies A.O.W. enz. is betaald.

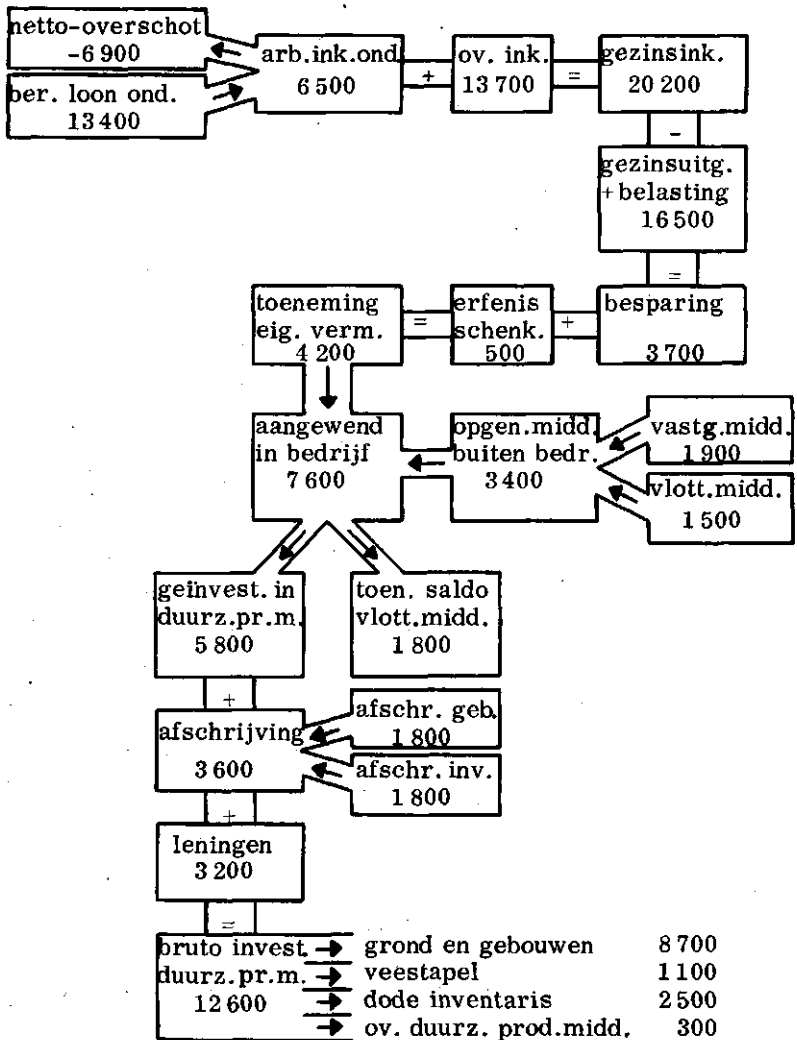
De gezinsbesparingen zijn - dank zij de overige inkomsten - f. 3 700,-. Worden hierbij geteld de ontvangen erfenissen en schenkingen (f.500,-), dan blijkt de toeneming van het eigen vermogen gemiddeld per bedrijf f. 4 300,- te zijn geweest.

Ondanks bedrijfseconomische verliezen (netto-tekort is f. 6 900,-) is het eigen vermogen dus toegenomen.

Uit het schema blijkt voorts dat voor de financiering van de jaarlijkse investeringen in het bedrijf (gemiddeld f. 12 600,-) - gezien de bedrijfsuitkomsten - weinig is geleend (f. 3 200,-). De overige financieringsmiddelen zijn verkregen uit de afschrijvingsbedragen (dit zijn ook kosten, maar geen uitgaven), uit aanwending van vermogen buiten het bedrijf en uit de toeneming van het eigen vermogen dat geheel in het bedrijf is aangewend. Zelfs de liquiditeit is op deze bedrijven met f. 300,- verbeterd

1) In de bijlagen zijn schema's opgenomen van eigendomsbedrijven en pachtbedrijven (bijlage 1d) en van eigendomsbedrijven ingedeeld naar bedrijfsoppervlakte (bijlage 2d), naar arbeidsinkomen van de ondernemer (bijlage 3d), naar leeftijd van de ondernemer (bijlage 4d), naar hoeveelheid eigen vermogen (bijlage 5d) en naar veredeling (bijlage 6d).

Ontwikkeling van de financiële positie op eigendomsbedrijven met lage arbeidsinkomens van de ondernemer (gem. per bedrijf in gld)

(1 mei 1968 t.o.v. 1 mei 1967). De vlottende middelen in het bedrijf zijn namelijk toegenomen met f. 900,- en de schulden op korte termijn zijn afgenomen met f. 900,- (zie schema: toeneming saldo vlottende middelen f. 1 800,-). Hiertegenover staat dat de vlottende middelen buiten het bedrijf (spaarbanksaldi) zijn gedaald met f. 1 500,-.

Uit het onderzoek kan nu de volgende conclusie worden getrokken:

Zou op de bedrijven de boerin niet hebben meegewerkt en hadden de meewerkende kinderen het hun toekomstige loon volledig ontvangen, zou voorts alle berekende rente en pacht betaald moeten worden en waren er geen privé-inkomsten, dan zou het arbeidsinkomen van de ondernemer te laag zijn om het bestaande peil van de gezinsuitgaven te handhaven. M.a.w. een bedrijfsvoering met vreemde arbeidskrachten en vreemd kapitaal - in plaats van de gezinsarbeid en eigen vermogen - zou op deze bedrijven niet mogelijk zijn geweest, tenzij de gezinsuitgaven drastisch werden verlaagd.

De gezinsbedrijven nemen dan ook een sterke concurrentiepositie in tegenover bedrijven waar met vreemde arbeidskrachten en met veel vreemd vermogen wordt gewerkt.

Als de inkomsten uit andere bronnen dan de bedrijfsexploitatie, wegvallen, zijn besparingen en vermogensgroei niet mogelijk bij de lage rentabiliteit van de bedrijven zoals die in het boekjaar 1967/68 in Noord-Brabant voorkwam.

Tegen deze achtergrond blijkt de op het eerste gezicht vrij gunstige vermogensontwikkeling op de onderzochte bedrijven in Noord-Brabant in feite minder rooskleurig te zijn, omdat factoren die niet met de bedrijfsexploitatie samenhangen, bij deze vermogensontwikkeling een beslissende rol hebben gespeeld.

De situatie in andere gebieden zal in volgende publikaties worden belicht.

BIJLAGEN

Toelichting op de bijlagen

De bijlagen 1a, 2a enz. geven de debetposten van de balansen en de bijlagen 1b, 2b enz. de creditposten.

De balansen zijn gemiddelde balansen, die per groep berekend zijn door de som van de bezittingen, resp. schulden van alle bedrijven te delen door het aantal bedrijven.

Behalve de balansposten zelf zijn ook de veranderingen in de balansposten tussen 1 mei 1967 en 1 mei 1968 aangegeven.

Voorts is nog in bijlage 1 aangegeven op hoeveel bedrijven de afzonderlijke balansposten voorkomen. Vooral ten aanzien van vastgelegde middelen buiten het bedrijf en ten aanzien van de leningen komt hier tot uiting dat de gemiddelde cijfers in vele gevallen slechts op enkele bedrijven betrekking hebben en de betreffende balanspost op de meeste bedrijven niet voorkomt.

De bijlagen 1c, 2c enz. vermelden specificaties van het totale inkomen en van de gezinsuitgaven. Het verschil tussen beide posten is de besparing. Besparingen, vermeerderd met de ontvangen erfenissen of schenkingen geven de toeneming van het eigen vermogen, die ook in deze bijlagen is vermeld en uiteraard gelijk is aan de mutatie in het eigen vermogen zoals die uit de balans is berekend.

In bijlage 1c is tevens vermeld op hoeveel bedrijven de betreffende post minstens f. 100,- is. B.v. opbrengsten van privébezittingen (regel 18) zijn gemiddeld op eigendomsbedrijven f. 500,-. Dit is een gemiddelde van 70 eigendomsbedrijven, waaronder 30 zijn begrepen, waar de opbrengsten meer dan f. 100,- bedragen. De gemiddelde opbrengst uit privébezittingen is bij de 30 betreffende ondernemers dus: $\frac{70}{30} \times f.500,- = f. 1200,-$.

De bijlagen 1d, 2d enz. geven in een schema een overzicht van de inkomensvorming, de inkomensbesteding en de financiering van de investeringen.

BIJLAGE 1a

Balansen debet (gemiddeld per bedrijf in gulden)

Opp grond in eigendom (kadastraal)	70 eigendomsbedrijven			20 pachtbedrijven			(Aantal bedr. met balans-post)
	1-5-'67	1-5-'68	mutaties	1-5-'67	1-5-'68	mutaties	
	11,4 ha	11,6 ha	+ 0,2 ha	0,9 ha	0,9 ha	0 ha	
Middelen in het bedrijf							
1. Grond en gebouwen	124 500	130 100	+ 5 600	22 800	23 100	+ 300	(9)
2. Pachtinvesteringen	-	-	-	3 500	3 800	+ 300	(20)
3. Vee­stapel	40 500	43 200	+ 2 700	37 000	41 300	+ 4 300	(20)
4. Dode inventaris	10 700	11 300	+ 600	10 200	10 600	+ 400	(20)
5. Veldinventaris	2 700	2 700	0	2 300	2 200	- 100	(20)
6. Ledenkapitaal + deelnemingen	1 800	2 300	+ 500	1 400	1 900	+ 500	(18)
7. Transit­orische posten	200	300	+ 100	100	300	+ 200	(9)
Totaal vaste­gelegde middelen	180 400	189 900	+ 9 500	77 300	83 200	+ 5 900	(20)
8. Voorraden	1 100	1 500	+ 400	1 000	1 300	+ 300	(20)
9. Vorderingen	3 800	4 200	+ 400	3 700	4 100	+ 400	(20)
10. Lopende rekening bij banken	2 400	2 100	- 300	500	600	+ 100	(6)
11. Kas + giro	1 100	1 500	+ 400	600	700	+ 100	(20)
Totaal vlottende en liquide middelen	8 400	9 300	+ 900	5 800	6 700	+ 900	(20)
Totale midd. in het bedrijf	188 800	199 200	+10 400	83 100	89 900	+ 6 800	
Middelen buiten het bedrijf							
12. Grond en gebouwen	800	600	- 200	-	-	-	(-)
13. Vorderingen op lange termijn	3 100	2 100	- 1 000	1 300	1 300	0	(1)
Totaal vaste­gelegde middelen	3 900	2 700	- 1 200	1 300	1 300	0	(1)
14. Vorderingen op korte termijn	0	-	0	0	-	0	(-)
15. Effecten	700	700	0	100	300	+ 200	(4)
16. Spaar­banksaldo	10 200	9 400	- 800	9 700	10 900	+ 1 200	(11)
Totaal vlottende middelen	10 900	10 100	- 800	9 800	11 200	+ 1 400	(11)
Totale midd. buiten bedrijf	14 800	12 800	- 2 000	11 100	12 500	+ 1 400	(11)
Balanstotaal	203 600	212 000	+ 8 400	94 200	102 400	+ 8 200	
Totaal eigen vermogen	167 500	173 800	+ 6 300	68 000	73 400	+ 5 400	
E.V. in % van balans­totaal	82,3	82,0	- 0,3	72,2	71,7	- 0,5	
E.V. in % van bedr.­vermogen	88,7	87,3	- 1,4	81,8	81,7	- 0,1	

Bijlage 1b

Balansen credit (gemiddeld per bedrijf in gulden)

	70. eigendomsbedrijven		(Aantal bedr. met balans-post)	20 pachtbedrijven		(Aantal bedr. met balans-post)
	1-5-'67 11,4 ha	1-5-'68 11,6 ha + 0,2 ha		1-5-'67 0,9 ha	1-5-'68 0,9 ha	
Opp. grond in eigendom (kadastraal)						
Vermogen in het bedrijf						
Hypothecaire leningen van						
17. Boerenleenbanken	16 200	19 300 + 3 100	(41)	7 700	9 200 + 1 500	(5)
18. Overige banken	1 200	900 - 300	(2)	-	-	(-)
19. Verzekeringmaatschappijen	300	300 0	(1)	-	-	(-)
20. Familieleiden	1 500	1 400 - 100	(4)	2 700	1 900 - 800	(1)
21. Overige particulieren	400	400 0	(2)	200	200 0	(1)
Totaal hypothecaire leningen	19 600	22 300 + 2 700	(44)	10 600	11 300 + 700	(7)
Niet-hypothecaire leningen van						
22. Boerenleenbanken	900	900 0	(7)	2 400	2 900 + 500	(8)
23. Overige banken	100	0 - 100	(1)	-	200 + 200	(1)
24. Verzekeringmaatschappijen	0	0 0	(1)	-	-	(-)
25. Familieleiden	7 800	8 100 + 300	(36)	4 300	4 200 - 100	(8)
26. Overige particulieren	200	100 - 100	(2)	600	500 - 100	(3)
27. Staat der Nederlanden	600	600 0	(2)	100	100 0	(1)
Totaal niet-hypothecaire leningen	9 600	9 700 + 100	(38)	7 400	7 900 + 500	(13)
Totaal vreemd verm. op lange termijn	29 200	32 000 + 2 800	(52)	18 000	19 200 + 1 200	(17)
28. Leverancierskrediet	3 500	3 800 + 300	(66)	4 300	5 000 + 700	(20)
29. Lopende rekening bij banken	2 200	1 700 - 500	(28)	3 400	4 300 + 900	(14)
30. Overige bedrijfsschulden	1 000	500 - 500	(53)	500	500 0	(9)
Totaal vreemd verm. op korte termijn	6 700	6 000 - 700	(70)	8 200	9 800 + 1 600	(20)
Eigen vermogen in het bedrijf	152 900	161 200 + 8 300	(70)	56 900	60 900 + 4 000	(20)
Totaal verm. in het bedrijf	188 800	199 200 + 10 400		83 100	89 900 + 6 800	
Schulden buiten het bedrijf	200	200 0	(6)	0	0	(1)
Eigen vermogen buiten het bedrijf	14 600	12 600 - 2 000	(61)	11 100	12 500 + 1 400	(11)
Totaal verm. buiten bedrijf	14 800	12 800 - 2 000	(61)	11 100	12 500 + 1 400	(11)
Balanstotaal	203 600	212 000 + 8 400		94 200	102 400 + 8 200	

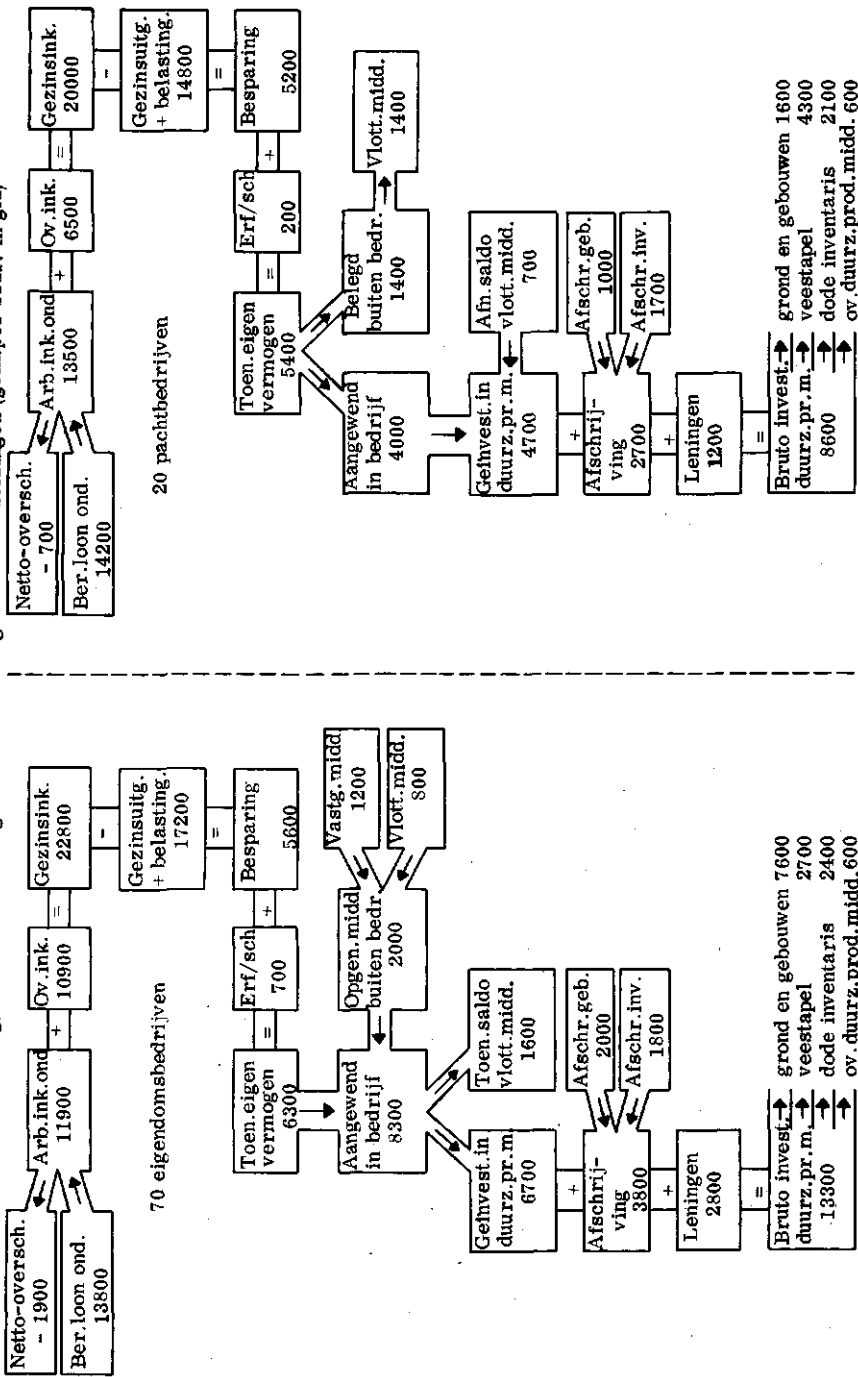
BIJLAGE 1c

Inkomensvorming en inkomensbesteding (gem. per bedrijf in gulden)

Opplervlakte cultuurgrond	70 eigendomsbedr.		20 pachtbedr.		Frequentie
	14,2 ha	Frequentie	12,5 ha	Frequentie	
1. Netto-overschot	- 1 900	(70)	- 700	(20)	
2. Berekend loon van de ondernemer	13 800	(70)	14 200	(20)	
3. Arbeidsinkomen van de ondernemer	11 900	(70)	13 500	(20)	
4. Incidentele bedrijfsopbrengsten	700	(70)	200	(9)	
5. Berekend loon van de boerin	2 600	(51)	2 300	(14)	
6. Berekend loon van overige gezinsleden	2 700	(25)	600	(2)	
7. Betaald loon aan gezinsleden	0	(1)	-	(-)	
8. Niet-uitbetaald loon gezinsleden	5 300		2 900		
9. Berekende rente	3 400	(70)	3 300	(20)	
10. Betaalde rente van langlopende leningen	1 500	(53)	1 000	(16)	
11. Betaalde rente van kortlopende bedrijfsschulden	300	(30)	300		
12. Niet-uitbetaalde rente	1 600		2 000		
13. Niet-uitbetaalde pacht	2 900	(70)	800	(8)	
14. Afschrijving op bedrijfsgebouwen	2 000	(70)	700	(7)	
15. Overige eigenaarslasten	500	(70)	100	(8)	
16. Saldo van pacht en eigenaarslasten	400		0		
17. Totaal gezinsinkomen uit bedrijf	19 900		18 600		
18. Opbrengsten van privébezittingen	500	(30)	400	(5)	
19. Uitkeringen van verzekeringen (incl. KB + AOW)	1 600	(49)	500	(8)	
20. Overige neveninkomsten	800	(21)	500	(5)	
21. Totale privé-inkomsten	2 900	(63)	1 400	(13)	
22. Totaal gezinsinkomen	22 800		20 000		
23. Huishoudgeld (incl. verbr. prod. uit eigen bedrijf)	11 000	(70)	8 400	(20)	
24. Overige kosten van levensonderhoud	2 900	(70)	2 300	(20)	
25. Totale kosten van levensonderhoud	13 900	(70)	10 600	(20)	
26. Betaald aan belasting en AOW-premies, enz.	2 400	(67)	3 100	(19)	
27. Betaald aan verzekeringspremies	600	(60)	500	(20)	
28. Schenkingen en giften	300	(20)	600	(3)	
29. Totale gezinsuitgaven	17 200		14 800		
30. Besparingen	5 600		5 200		
31. Erfenissen en schenkingen	700	(20)	200	(5)	
32. Toename van het eigen vermogen	6 300		5 400		

BIJLAGE 1 d

Overzicht van de inkomensvorming, inkomensbesteding en de financiering van de investeringen (gem. per bedr. in gld)

Balansen debet van 70 eigendomsbedrijven, ingedeeld naar bedrijfsoppervlakte (gem. per bedrijf in guldens)

Oppervlakte grond in eigendom (kadastraal)	35 kleinste bedrijven			35 grootste bedrijven		
	1-5-'67 8,3 ha	1-5-'68 8,3 ha	mutaties 0 ha	1-5-'67 14,6 ha	1-5-'68 15,0 ha	mutaties + 0,4 ha
Middelen in het bedrijf						
1. Grond en gebouwen	97 300	99 700	+ 2 400	151 700	160 400	+ 8 700
2. Pachtersinvesteringen	-	-	-	-	-	-
3. Vee stapel	34 300	36 500	+ 2 200	46 600	49 900	+ 3 300
4. Dode inventaris	8 000	8 200	+ 200	13 500	14 400	+ 900
5. Veldinventaris	1 900	1 800	- 100	3 700	3 700	0
6. Ledenkapitaal + deelnemingen	1 200	1 700	+ 500	2 300	2 900	+ 600
7. Transitieposten	100	100	0	300	400	+ 100
Totaal vastgelegde middelen	142 800	148 000	+ 5 200	218 100	231 700	+ 13 600
8. Voorraden	900	1 200	+ 300	1 400	1 800	+ 400
9. Vorderingen	2 800	2 700	- 100	4 700	5 700	+ 1 000
10. Lopende rekening bij banken	2 300	2 000	- 300	2 500	2 100	- 400
11. Kas + giro	1 100	1 800	+ 700	1 100	1 200	+ 100
Totaal vlottende en liquide middelen	7 100	7 700	+ 600	9 700	10 800	+ 1 100
Totale middelen in het bedrijf	149 900	155 700	+ 5 800	227 800	242 500	+ 14 700
Middelen buiten het bedrijf						
12. Grond en gebouwen	900	900	0	800	300	- 500
13. Vorderingen op lange termijn	1 200	1 400	+ 200	5 000	2 900	- 2 100
Totaal vastgelegde middelen	2 100	2 300	+ 200	5 800	3 200	- 2 600
14. Vorderingen op korte termijn	0	-	0	0	-	0
15. Effecten	1 000	900	- 100	400	400	0
16. Spaarbanksaldo	8 100	8 500	+ 400	12 200	10 400	- 1 800
Totaal vlottende middelen	9 100	9 400	+ 300	12 600	10 800	- 1 800
Totale middelen buiten bedrijf	11 200	11 700	+ 500	18 400	14 000	- 4 400
Balanstotaal	161 100	167 400	+ 6 300	246 200	256 500	+ 10 300
Totaal eigen vermogen	136 300	141 500	+ 5 200	198 800	206 100	+ 7 300
E.V. in % van balanstotaal	84,6	84,6	0	80,7	80,4	- 0,3
E.V. in % van bedrijfsvermogen	91,0	90,9	- 0,1	87,3	85,0	- 2,3

BIJLAGE 2b

Balansen credit van 70 eigendomsbedrijven, ingedeeld naar bedrijfsoppervlakte (gem. per bedrijf in guldens)

	35 kleinste bedrijven			35 grootste bedrijven		
	1-5-'67 8,3 ha	1-5-'68 8,3 ha	mutaties 0 ha	1-5-'67 14,6 ha	1-5-'68 15,0 ha	mutaties + 0,4 ha
Oppervlakte grond in eigendom (kadastraal)						
Vermogen in het bedrijf						
Hypothecaire leningen van						
17. Boerenleenbanken	10 500	12 600	+ 2 100	21 900	26 100	+ 4 200
18. Overige banken	-	-	-	2 500	1 700	- 800
19. Verzekeringmaatschappijen	600	600	0	-	-	-
20. Familieleiden	2 800	2 700	- 100	200	200	0
21. Overige particulieren	200	200	0	500	500	0
Totaal hypothecaire leningen	14 100	16 100	+ 2 000	25 100	28 500	+ 3 400
Niet-hypothecaire leningen van						
22. Boerenleenbanken	900	800	- 100	900	900	0
23. Overige banken	-	-	-	100	0	- 100
24. Verzekeringmaatschappijen	-	-	-	0	0	0
25. Familieleiden	3 600	3 300	- 300	11 900	12 900	+ 1 000
26. Overige particulieren	100	-	- 100	400	200	- 200
27. Staat der Nederlanden	100	100	0	1 200	1 200	0
Totaal niet-hypothecaire leningen	4 700	4 200	- 500	14 500	15 200	+ 700
Totaal vreemd vermogen op lange termijn	18 800	20 300	+ 1 500	39 600	43 700	+ 4 100
28. Leverancierskrediet	3 700	4 000	+ 300	3 400	3 700	+ 300
29. Lopende rekening bij banken	1 600	1 000	- 600	2 900	2 400	- 500
30. Overige bedrijfschulden	500	400	- 100	1 400	500	- 900
Totaal vreemd vermogen op korte termijn	5 800	5 400	- 400	7 700	6 600	- 1 100
Eigen vermogen in het bedrijf	125 300	130 000	+ 4 700	180 500	192 200	+ 11 700
Totaal vermogen in het bedrijf	149 900	155 700	+ 5 800	227 800	242 500	+ 14 700
Schulden buiten het bedrijf	200	200	0	100	100	0
Eigen vermogen buiten het bedrijf	11 000	11 500	+ 500	18 300	13 900	- 4 400
Totaal vermogen buiten bedrijf	11 200	11 700	+ 500	18 400	14 000	- 4 400
Balans totaal	161 100	167 400	+ 6 300	246 200	256 500	+ 10 300

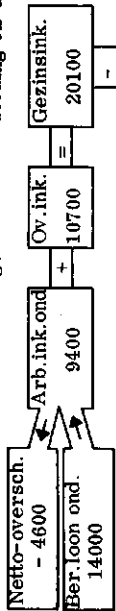
BIJLAGE 2c

Inkomensvorming en inkomensbesteding op eigendomsbedrijven, ingedeeld naar bedrijfsoppervlakte (gem. per bedrijf in guldens)

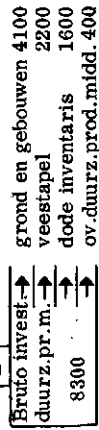
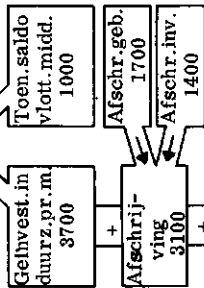
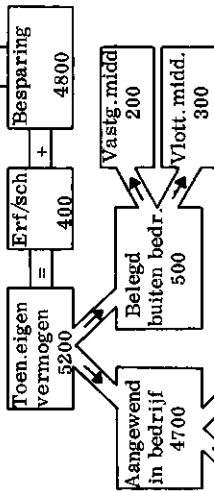
Oppervlakte cultuurgrond	35 kleinste bedrijven		35 grootste bedrijven	
	10,0 ha	18,3 ha	10,0 ha	18,3 ha
1. Netto-overschot		- 4 600		700
2. Berekend loon van de ondernemer		14 000		13 600
3. Arbeidsinkomen van de ondernemer		9 400		14 300
4. Incidentele bedrijfsopbrengsten		500		900
5. Berekend loon van de boerin	2 700		2 500	
6. Berekend loon van overige gezinsleden	2 800		2 600	
7. Betaald loon aan gezinsleden			0	
8. Niet-uitbetaald loon gezinsleden		5 500		5 100
9. Berekende rente	2 800		3 900	
10. Betaalde rente van langlopende leningen	1 000		2 100	
11. Betaalde rente van kortlopende bedrijfsschulden	200		300	
12. Niet-uitbetaalde rente		1 600		1 500
13. Niet-uitbetaalde pacht	2 400		3 600	
14. Afschrijving op bedrijfsgebouwen	1 700		2 400	
15. Overige eigenaarslasten	400		600	
16. Saldo van pacht en eigenaarslasten		300		600
17. Totaal gezinsinkomen uit het bedrijf		17 300		22 400
18. Opbrengsten van privebezittingen	400		500	
19. Uitkeringen van verzekeringen	1 400		1 900	
20. Overige neveninkomsten	1 000		700	
21. Totale privé-inkomsten		2 800		3 100
22. Totaal gezinsinkomen		20 100		25 500
23. Huishoudgeld (incl. verbr. prod. uit eigen bedrijf)	9 900		12 100	
24. Overige kosten van levensonderhoud	2 600		3 100	
25. Totale kosten van levensonderhoud	12 500		15 200	
26. Betaald aan belastingen en AOW-premies, enz.	1 900		3 000	
27. Betaald aan verzekeringsspremies	400		700	
28. Schenkingen en giften	500		200	
29. Totale gezinsuitgaven		15 300		19 100
30. Besparingen		4 800		6 400
31. Erfenissen en schenkingen		400		900
32. Toename van het eigen vermogen		5 200		7 300

BILLAG 2 d

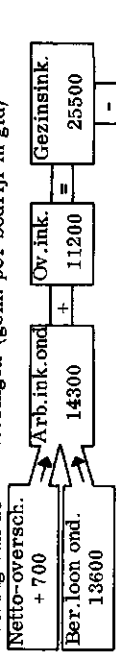
Overzicht van de inkomensvorming, inkomensbesteding en de

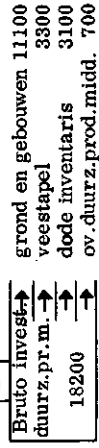
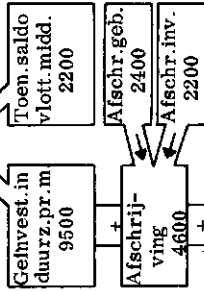
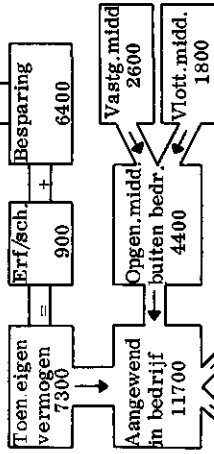
35 kleinste eigendomsbedrijven

financiering van de investeringen (gem. per bedrijf in gld)

35 grootste eigendomsbedrijven

Balansen debet van 70 eigendomsbedrijven, ingedeeld naar arbeidsinkomen van de ondernemer (gem. per bedrijf in gulden)

Opervlakte grond in eigendom (kadastraal)	Laagste arbeidsinkomen (35 bedr.)		Hoogste arbeidsinkomen (35 bedr.)	
	1-5-'67	1-5-'68	1-5-'67	1-5-'68
	10,9 ha	11,1 ha	12,0 ha	12,1 ha
				mutaties
				+ 0,1 ha
Middelen in het bedrijf				
1. Grond en gebouwen	112 900	119 800	136 100	140 400 + 4 300
2. Pachtersinvesteringen	-	-	-	-
3. Veestapel	36 800	37 900	44 100	48 400 + 4 300
4. Dode inventaris	10 800	11 500	10 600	11 100 + 500
5. Veldinventaris	2 500	2 300	3 100	3 200 + 100
6. Ledenkapitaal + deelnemingen	1 500	1 900	2 100	2 700 + 600
7. Transitieposten	100	200	300	300
Totaal vastgelegde middelen	164 600	173 600	196 300	206 100 + 9 800
8. Voorraden	1 100	1 300	1 200	1 700 + 500
9. Vorderingen	2 900	3 500	4 700	4 900 + 200
10. Lopende rekening bij banken	2 200	1 600	2 500	2 500
11. Kas + giro	900	1 600	1 200	1 400 + 200
Totaal vlottende en liquide middelen	7 100	8 000	9 600	10 500 + 900
Totale middelen in het bedrijf	171 700	181 600	205 900	216 600 +10 700
Middelen buiten het bedrijf				
12. Grond en gebouwen	0	0	1 600	1 100 - 500
13. Vorderingen op lange termijn	5 100	3 200	1 200	1 100 - 100
Totaal vastgelegde middelen	5 100	3 200	2 800	2 200 - 600
14. Vorderingen op korte termijn	0	-	0	-
15. Effecten	900	900	400	400
16. Spaarbanksaldo	11 200	9 700	9 200	9 200
Totaal vlottende middelen	12 100	10 600	9 600	9 600
Totale middelen buiten bedrijf	17 200	13 800	12 400	11 800 - 600
Balanstotaal	188 900	195 400	218 300	228 400 +10 100
Totaal eigen vermogen	157 000	161 200	178 100	186 400 + 8 300
E.V. in % van balanstotaal	83,1	82,4	81,6	81,7 + 0,1
E.V. in % van bedrijfsvermogen	91,4	88,7	86,5	86,2 - 0,3

BIJLAGE 3b

Balansen credit van 70 eigendomsbedrijven, ingedeeld naar arbeidsinkomen van de ondernemer (gem. per bedrijf in guldens)

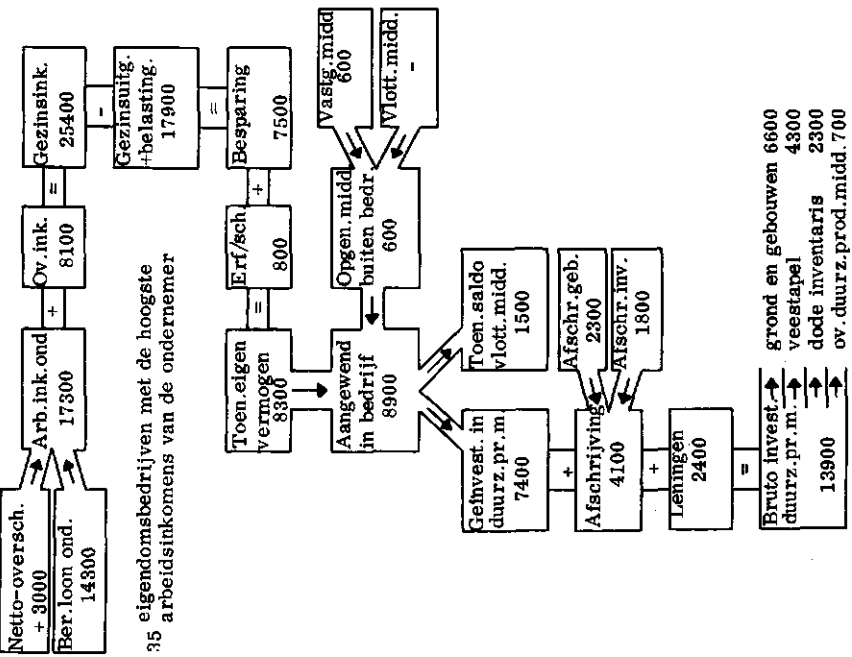
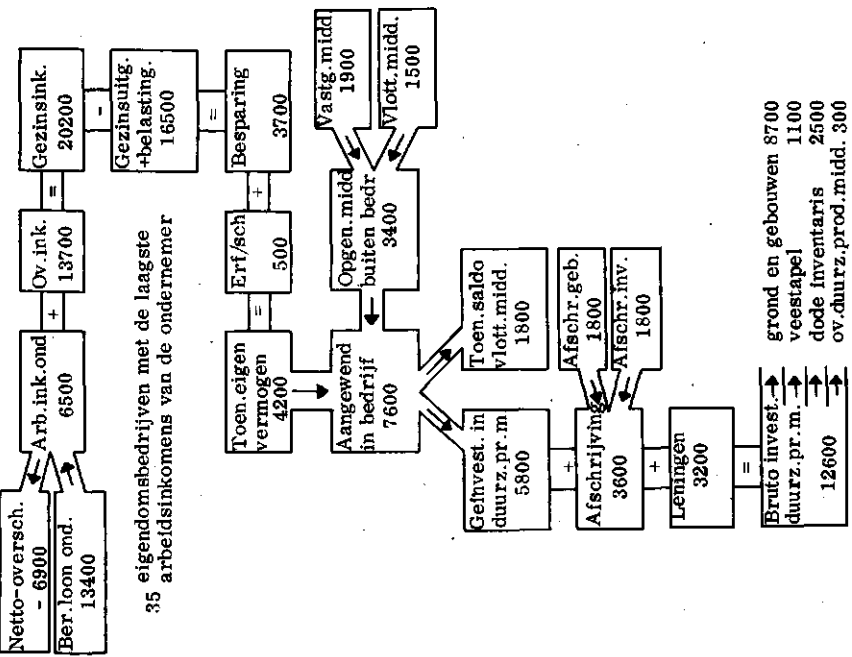
	Laagste arbeidsinkomen (35 bedr.)		Hoogste arbeidsinkomen (35 bedr.)	
	1-5-67	1-5-68	1-5-67	1-5-68
	10,9 ha	11,1 ha	12,0 ha	12,1 ha
Oppervlakte grond in eigendom (kadastraal)				
Vermogen in het bedrijf				
Hypothecaire leningen van				
17. Boerenleenbanken	10 900	14 300	21 500	24 400
18. Overige banken	2 000	1 200	500	500
19. Verzekeringmaatschappijen	-	-	600	600
20. Familieleden	1 900	1 800	1 100	1 100
21. Overige particulieren	700	700	-	-
Totaal hypothecaire leningen	15 500	18 000	23 700	26 600
Niet-hypothecaire leningen van				
22. Boerenleenbanken	1 100	1 100	600	600
23. Overige banken	-	-	100	-
24. Verzekeringmaatschappijen	0	0	-	-
25. Familieleden	8 400	9 200	7 200	7 000
26. Overige particulieren	100	0	400	200
27. Staat der Nederlanden	1 300	1 300	-	-
Totaal niet-hypothecaire leningen	10 900	11 600	8 300	7 800
Totaal vreemd vermogen op lange termijn	26 400	29 600	32 000	34 400
28. Leverancierskrediet	3 400	3 200	3 700	4 500
29. Lopende rekening bij banken	1 300	1 000	3 100	2 300
30. Overige bedrijfsschulden	800	400	1 100	500
Totaal vreemd vermogen op korte termijn	5 500	4 600	7 900	7 300
Eigen vermogen in het bedrijf	139 800	147 400	166 000	174 900
Totaal vermogen in het bedrijf	171 700	181 600	205 900	216 600
Schulden buiten het bedrijf	0	0	300	300
Eigen vermogen buiten het bedrijf	17 200	13 800	12 100	11 500
Totaal vermogen buiten bedrijf	17 200	13 800	12 400	11 800
Balanstotaal	188 900	195 400	218 300	228 400
				+10 100

Inkomensvorming en inkomensbesteding op eigendomsbedrijven, ingedeeld naar arbeidsinkomen van de ondernemer (gem. p bedr. in gld)

	Laagste arb.ink (35 bedr.)		Hoogste arb.ink. (35 bedr.)	
	13,4 ha		14,9 ha	
Oppervlakte cultuurgrond				
1. Netto-overschot		-6.900		3.000
2. Berekend loon van de ondernemer		13.400		14.300
3. Arbeidsinkomen van de ondernemer		6.500		17.300
4. Incidentele bedrijfsopbrengsten		800		600
5. Berekend loon van de boerin	2.700		2.500	
6. Berekend loon van overige gezinsleden	4.400		900	
7. Betaald loon aan gezinsleden	0		-	
8. Niet-uitbetaald loon gezinsleden		7.100		3.400
9. Berekende rente	3.000		3.700	
10. Betaalde rente van langlopende leningen	1.200		1.900	
11. Betaalde rente van kortlopende bedrijfsschulden	200		300	
12. Niet-uitbetaalde rente		1.600		1.500
13. Niet-uitbetaalde pacht	2.700		3.300	
14. Afschrijving op bedrijfsgebouwen	1.800		2.300	
15. Overige eigenaarslasten	500		500	
16. Saldo van pacht en eigenaarslasten		400		500
17. Totaal gezinsinkomen uit het bedrijf		16.400		23.300
18. Opbrengsten van privébezittingen	600		300	
19. Uitkeringen van verzekeringen	1.600		1.700	
20. Overige neveninkomsten	1.600		100	
21. Totale privé-inkomsten		3.800		2.100
22. Totaal gezinsinkomen		20.200		25.400
23. Huishoudgeld (incl. verbr. prod. uit eigen bedrijf)	10.700		11.300	
24. Overige kosten van levensonderhoud	2.900		2.800	
25. Totale kosten van levensonderhoud	13.600		14.100	
26. Betaald aan belasting en AOW-premies, enz.	2.200		2.700	
27. Betaald aan verzekeringspremies	500		700	
28. Schenkingen en giften	200		400	
29. Totale gezinsuitgaven		16.500		17.900
30. Besparingen		3.700		7.500
31. Prifnissen en schenkingen		500		800
32. Toenameing van het eigen vermogen		4.200		8.300

BIJLAGE 3 d

Overzicht van de inkomensvorming, inkomensbesteding en de financiering van de investeringen (gem. per bedr. in gld)

Balansen debet van 70 eigendomsbedrijven, ingedeeld naar leeftijd van de ondernemer (gem. per bedrijf in guldens)

Oppervlakte grond in eigendom (kadastraal)	Jongere ondernemers (34 bedr.)			Oudere ondernemers (36 bedr.)		
	1-5-'67	1-5-'68	mutaties	1-5-'67	1-5-'68	mutaties
	10,4 ha	10,5 ha	+ 0,1 ha	12,4 ha	12,6 ha	+ 0,2 ha
Middelen in het bedrijf						
1. Grond en gebouwen	117 300	125 500	+ 8 200	131 300	134 400	+ 3 100
2. Pachtversinvesterings	-	-	-	-	-	-
3. Veestapel	40 100	43 300	+ 3 200	40 800	43 100	+ 2 300
4. Dode inventaris	11 300	12 000	+ 700	10 100	10 600	+ 500
5. Veldinventaris	3 000	2 900	- 100	2 500	2 600	+ 100
6. Ledenkapitaal + deelnemingen	1 600	2 200	+ 600	2 000	2 400	+ 400
7. Transitieposten	200	300	+ 100	300	200	- 100
Totaal vastgelegde middelen	173 500	186 200	+ 12 700	187 000	193 300	+ 6 300
8. Voorraden	1 100	1 500	+ 400	1 200	1 400	+ 200
9. Vorderingen	4 000	4 800	+ 800	3 600	3 700	+ 100
10. Lopende rekening bij banken	2 100	2 300	+ 200	2 600	1 800	- 800
11. Kas + giro	1 300	1 800	+ 500	900	1 300	+ 400
Totaal vlottende en liquide middelen	8 500	10 400	+ 1 900	8 300	8 200	- 100
Totale middelen in het bedrijf	182 000	196 600	+ 14 600	195 300	201 500	+ 6 200
Middelen buiten het bedrijf						
12. Grond en gebouwen	800	800	-	800	300	- 500
13. Vorderingen op lange termijn	4 700	2 500	- 2 200	1 700	1 900	+ 200
Totaal vastgelegde middelen	5 500	3 300	- 2 200	2 500	2 200	- 300
14. Vorderingen op korte termijn	0	-	0	0	-	0
15. Effecten	200	200	0	1 200	1 100	- 100
16. Spaarbanksaldo	10 000	8 100	- 1 900	10 300	10 700	+ 400
Totaal vlottende middelen	10 200	8 300	- 1 900	11 500	11 800	+ 300
Totale middelen buiten bedrijf	15 700	11 600	- 4 100	14 000	14 000	0
Balanstotaal	197 700	208 200	+ 10 500	209 300	215 500	+ 6 200
Totaal eigen vermogen	145 500	152 200	+ 6 700	188 400	194 200	+ 5 800
E.V. in % van balanstotaal	73,6	73,1	- 0,5	90,0	90,1	+ 0,1
E.V. in % van bedrijfsvermogen	80,0	77,5	- 2,5	96,5	96,4	- 0,1

BEI.LAGE 4b

Balansen credit van 70 eigendomsbedrijven, ingedeeld naar leeftijd van de ondernemer (gem. per bedrijf in guldens)

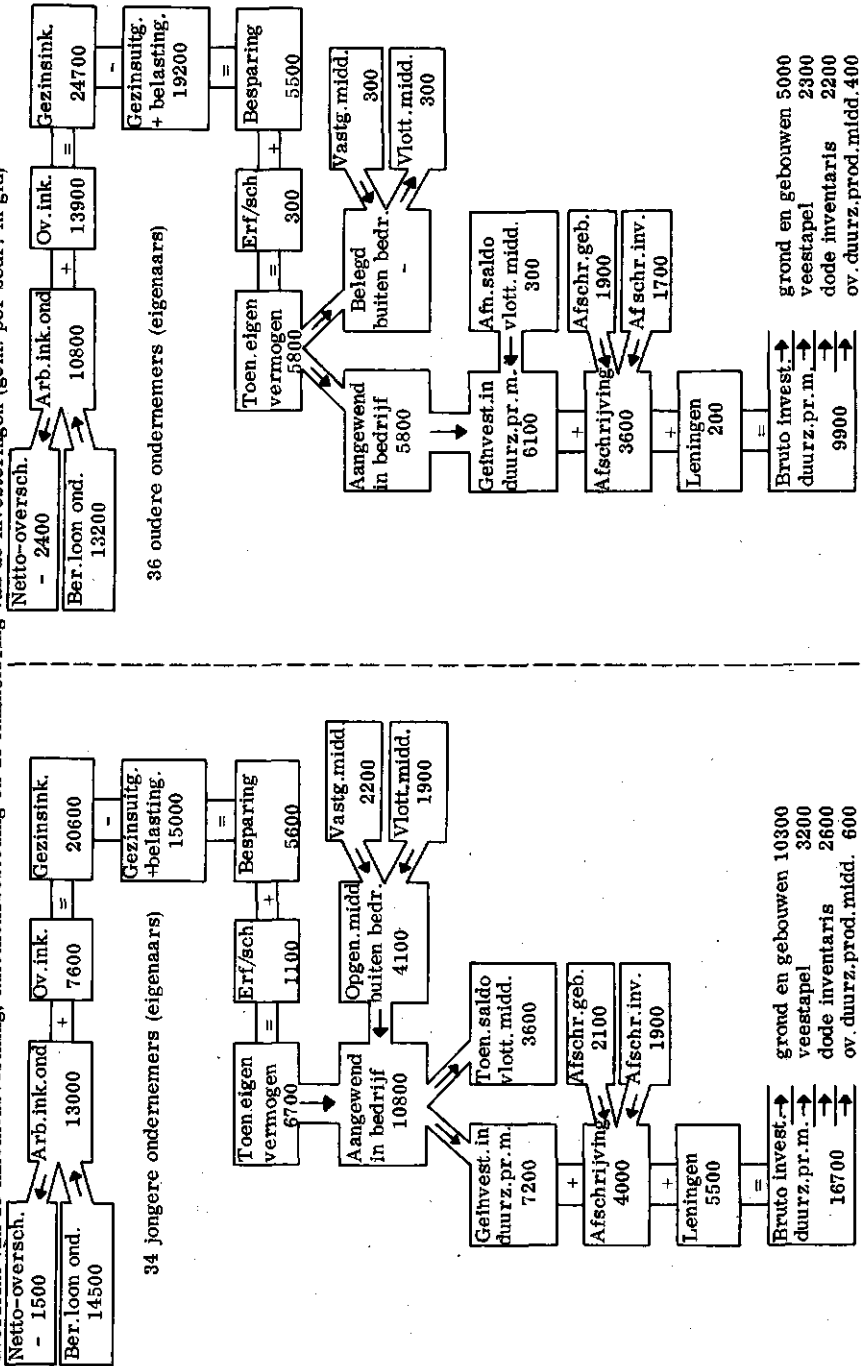
Oppervlakte grond in eigendom (kadastraal)	Jongere ondernemers (34 bedr.)		Oudere ondernemers (36 bedr.)	
	1-5-'67	1-5-'68	1-5-'67	1-5-'68
	10,4 ha	10,5 ha	12,4 ha	12,6 ha
Vermogen in het bedrijf				
Hypothecaire leningen van				
17. Boerenleenbanken	23 800	29 400	9 000	9 800
18. Overige banken	700	-	1 700	1 700
19. Verzekeringmaatschappijen	700	700	-	-
20. Familieleden	3 000	2 900	-	-
21. Overige particulieren	-	-	700	700
Totaal hypothecaire leningen	28 200	33 000	11 400	12 200
Niet-hypothecaire leningen van				
22. Boerenleenbanken	1 300	1 500	400	200
23. Overige banken	100	0	-	-
24. Verzekeringmaatschappijen	-	-	100	100
25. Familieleden	13 400	14 000	2 600	2 500
26. Overige particulieren	200	200	300	0
27. Staat der Nederlanden	100	100	1 100	1 100
Totaal niet-hypothecaire leningen	15 100	15 800	4 500	3 900
Totaal vreemd vermogen op lange termijn	43 300	48 800	15 900	16 100
28. Leverancierskrediet	3 700	4 200	3 300	3 500
29. Lopende rekening bij banken	3 400	2 200	1 100	1 200
30. Overige bedrijfsschulden	1 500	500	500	400
Totaal vreemd vermogen op korte termijn	8 600	6 900	4 900	5 100
Eigen vermogen in het bedrijf	130 100	140 900	174 500	180 300
Totaal vermogen in het bedrijf	182 000	198 600	195 300	201 500
Schulden buiten het bedrijf	300	300	100	100
Eigen vermogen buiten het bedrijf	15 400	11 300	13 900	13 900
Totaal vermogen buiten bedrijf	15 700	11 600	14 000	14 000
Balanstotaal	197 700	208 200	209 300	215 500
				+ 6 200

Inkomensvorming en inkomensbesteding op eigendomsbedrijven, ingedeeld naar leeftijd van de ondernemer (gem. per bedrijf in guldens)

	Jongere ondernemers (34 bedr.)		Oudere ondernemers (36 bedr.)	
	13,7 ha		14,6 ha	
Opervlakte cultuurgrond				
1. Netto-overschot	-1 500		-2 400	
2. Berekend loon van de ondernemer	14 500		13 200	
3. Arbeidsinkomen van de ondernemer	13 000		10 800	
4. Incidentele bedrijfsopbrengsten	600		800	
5. Berekend loon van de boerin	3 000	2 200		
6. Berekend loon van overige gezinsleden	1 100	4 200		
7. Betaald loon aan gezinsleden	-	0		6 400
8. Niet-uitbetaald loon gezinsleden		4 100		
9. Berekende rente	3 400	3 300		
10. Betaalde rente van langlopende leningen	2 300	800		
11. Betaalde rente van kortlopende bedrijfsschulden	400	100		2 400
12. Niet-uitbetaalde rente		700		
13. Niet-uitbetaalde pacht	3 000	2 900		
14. Afschrijving op bedrijfsgebouwen	2 100	1 900		
15. Overige eigenaarslasten	500	600		400
16. Saldo van pacht en eigenaarslasten		400		
17. Totaal gezinsinkomen uit het bedrijf	18 800		20 800	
18. Opbrengsten van privébezittingen	500	400		
19. Uitkeringen van verzekeringen	1 200	2 000		
20. Overige neveninkomsten	100	1 500		3 900
21. Totale privé-inkomsten		1 800		
22. Totaal gezinsinkomen	20 600		24 700	
23. Huishoudgeld (incl. verbr. prod. uit eigen bedrijf)	9 600	12 300		
24. Overige kosten van levensonderhoud	2 200	3 500		
25. Totale kosten van levensonderhoud	11 800	15 800		
26. Betaald aan belasting en AOW-premies, enz.	2 200	2 700		
27. Betaald aan verzekeringspremies	600	500		
28. Schenkingen en giften	400	200		19 200
29. Totale gezinsuitgaven	15 000			
30. Besparingen	5 600			5 500
31. Erfenissen en schenkingen	1 100			300
32. Toeneming van het eigen vermogen	6 700			5 800

BIJLAGE 4 d

Overzicht van de inkomensvorming, inkomensbesteding en de financiering van de investeringen (gem. per bedr. in gld)

Balansen debet van 70 eigendomsbedrijven, ingedeeld naar eigen vermogen (gem. per bedrijf in gulden)

Oppervlakte grond in eigendom (kadastraal)	< 80% eigen verm. (30 bedr.)			> 80% eigen verm. (40 bedr.)		
	1-5-'67	1-5-'68	mutaties	1-5-'67	1-5-'68	mutaties
	11,6 ha	11,7 ha	+ 0,1 ha	11,3 ha	11,5 ha	+ 0,2 ha
Middelen in het bedrijf						
1. Grond en gebouwen	124 500	123 600	+ 5 100	124 600	130 400	+ 5 800
2. Pachtersinvesteringen	-	-	-	-	-	-
3. Veevastel	42 700	44 500	+ 1 800	38 800	42 200	+ 3 400
4. Dode inventaris	11 600	12 100	+ 500	10 000	10 700	+ 700
5. Veldinventaris	3 100	2 900	- 200	2 500	2 600	+ 100
6. Ledenkapitaal + deelnemingen	1 700	2 200	+ 500	1 800	2 400	+ 600
7. Transitieposten	200	300	+ 100	200	200	0
Totaal vastgelegde middelen	183 800	191 600	+ 7 800	177 900	188 500	+ 10 600
8. Voorraden	1 200	1 600	+ 400	1 100	1 400	+ 300
9. Vorderingen	4 000	4 900	+ 900	3 700	3 700	0
10. Lopende rekening bij banken	1 900	1 800	- 100	2 700	2 200	- 500
11. Kas + giro	900	1 300	+ 400	1 200	1 700	+ 500
Totaal vlottende en liquide middelen	8 000	9 600	+ 1 600	8 700	9 000	+ 300
Totale middelen in het bedrijf	191 800	201 200	+ 9 400	186 600	197 500	+ 10 900
Middelen buiten het bedrijf						
12. Grond en gebouwen	-	-	-	1 400	1 000	- 400
13. Vorderingen op lange termijn	-	-	-	5 500	3 800	- 1 700
Totaal vastgelegde middelen	-	-	-	6 900	4 800	- 2 100
14. Vorderingen op korte termijn	0	-	0	0	-	0
15. Effecten	0	0	0	1 200	1 100	- 100
16. Spaarbanksaldo	3 100	3 100	0	15 500	14 300	- 1 200
Totaal vlottende middelen	3 100	3 100	0	16 700	15 400	- 1 300
Totale middelen buiten het bedrijf	3 100	3 100	0	23 600	20 200	- 3 400
Balans totaal	194 900	204 300	+ 9 400	210 200	217 700	+ 7 500
Totaal eigen vermogen	127 400	133 200	+ 5 800	197 700	204 200	+ 6 500
E.V. in % van balans totaal	65,4	65,2	- 0,2	94,0	93,8	- 0,2
E.V. in % van bedrijfsvermogen	66,4	66,2	- 0,2	106,0	103,4	- 2,6

BIJLAGE 5b

Balansen credit van 70 eigendomsbedrijven, ingedeeld naar eigen vermogen (gem per bedrijf in guldens)

	< 80% eigen verm. (30 bedr.)			> 80% eigen verm. (40 bedr.)		
	1-5-'67	1-5-'68	mutaties	1-5-'67	1-5-'68	mutaties
	11 6 ha	11 7 ha	+ 0,1 ha	11 3 ha	11 5 ha	+ 0 2 ha
Oppervlakte grond in eigendom (kadastraal)						
Vermogen in het bedrijf						
Hypothecaire leningen van						
17 Boerenleenbanken	31 900	38 000	+ 6 100	4 400	5 400	+ 1 000
18 Overige banken	2 300	1 400	- 900	500	500	0
19 Verzekeringmaatschappijen	-	-	-	500	500	0
20 Familieleiden	2 500	2 500	0	700	600	- 100
21 Overige particulieren	800	800	0	-	-	-
Totaal hypothecaire leningen	37 500	42 700	+ 5 200	6 100	7 000	+ 900
Niet-hypothecaire leningen van						
22 Boerenleenbanken	1 700	2 000	+ 300	200	-	- 200
23 Overige banken	100	0	- 100	-	-	-
24 Verzekeringmaatschappijen	100	-	- 100	-	100	+ 100
25 Familieleiden	15 100	15 800	+ 700	2 400	2 300	- 100
26 Overige particulieren	300	300	0	200	-	- 200
27 Staat der Nederlanden	1 500	1 500	0	-	-	-
Totaal niet-hypothecaire leningen	18 800	19 600	+ 800	2 800	2 400	- 400
Totaal vreemd vermogen op lange termijn	56 300	62 300	+ 6 000	8 900	9 400	+ 500
28 Leverantierskrediet	5 000	4 900	- 100	2 400	3 000	+ 600
29 Lopende rekening bij banken	4 500	3 100	- 1 400	500	600	+ 100
30 Overige bedrijfsschulden	1 600	700	- 900	500	300	- 200
Totaal vreemd vermogen op korte termijn	11 100	8 700	- 2 400	3 400	3 900	+ 500
Eigen vermogen in het bedrijf	124 400	130 200	+ 5 800	174 300	184 200	+ 9 900
Totaal vermogen in het bedrijf	191 800	201 200	+ 9 400	186 600	197 500	+10 900
Schulden buiten het bedrijf	100	100	0	200	200	0
Eigen vermogen buiten het bedrijf	3 000	3 000	0	23 400	20 000	- 3 400
Totaal vermogen buiten bedrijf	3 100	3 100	0	23 600	20 200	- 3 400
Balans totaal	194 900	204 300	+ 9 400	210 200	217 700	+ 7 500

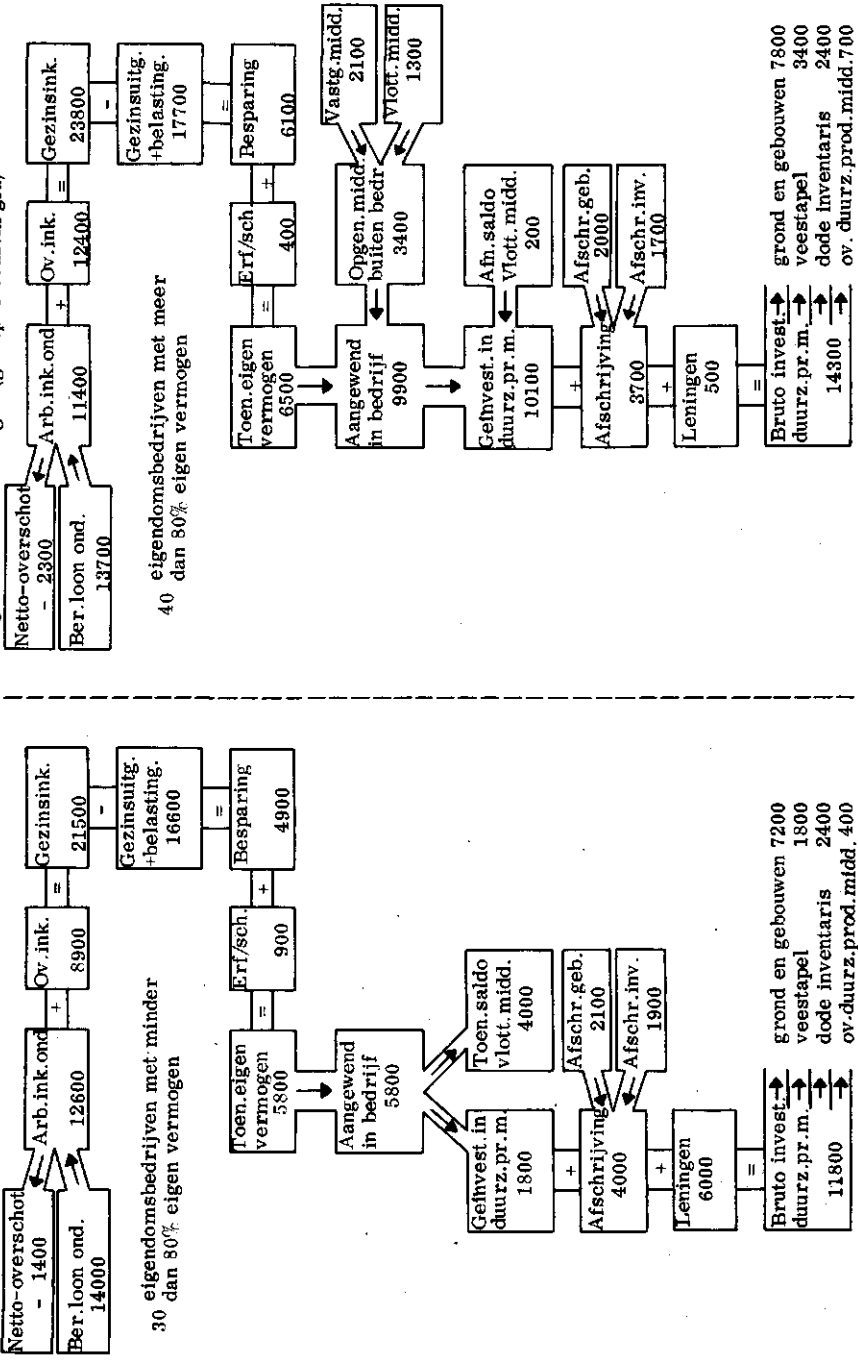
BIJLAGE 5c

Inkomensvorming en inkomensbesteding op eigendomsbedrijven, ingedeeld naar eigen vermogen (gem. per bedrijf in gld)

	15,1 ha		13,4 ha	
	< 80% eigen verm. (30 bedr.)	> 80% eigen verm. (40 bedr.)	< 80% eigen verm. (30 bedr.)	> 80% eigen verm. (40 bedr.)
Opervlakte cultuurgrond				
1. Netto-overschot	-	1 400	-	2 300
2. Berekend loon van de ondernemer		14 000		13 700
3. Arbeidsinkomen van de ondernemer		12 600		11 400
4. Incidentele bedrijfsopbrengsten		800		600
5. Berekend loon van de boerin	3 200		2 200	
6. Berekend loon van overige gezinsleden	1 700		3 400	
7. Betaald loon aan gezinsleden	0		-	
8. Niet-uitbetaald loon gezinsleden		4 900		5 600
9. Berekende rente	3 500		3 200	
10. Betaalde rente van langlopende leningen	3 000		400	
11. Betaalde rente van kortlopende bedrijfsschulden	500		100	
12. Niet-uitbetaalde rente		0		2 700
13. Niet-uitbetaalde pacht	3 200		2 800	
14. Afschrijving op bedrijfsgebouwen	2 100		2 000	
15. Overige eigenaarslasten	500		500	
16. Saldo van pacht en eigenaarslasten		600		300
17. Totaal gezinsinkomen uit het bedrijf		18 900		20 600
18. Opbrengsten van privébezittingen	100		700	
19. Uitkeringen van verzekeringen	1 400		1 800	
20. Overige neveninkomsten	1 100		700	
21. Totale privé-inkomsten		2 600		3 200
22. Totaal gezinsinkomen		21 500		23 800
23. Huishoudgeld (incl. verbr. prod uit eigen bedrijf)	11 300		10 900	
24. Overige kosten van levensonderhoud	2 500		3 100	
25. Totale kosten van levensonderhoud	13 800		14 000	
26. Betaald aan belasting en AOW-premies, enz.	1 800		3 000	
27. Betaald aan verzekeringspremies	600		500	
28. Schenkingen en giften	400		200	
29. Totale gezinsuitgaven		16 600		17 700
30. Besparingen		4 900		6 100
31. Erfenissen en schenkingen		900		400
32. Toeneming van het eigen vermogen		5 800		6 500

BIJLAGE 5 d

Overzicht van de inkomensvorming, inkomensbesteding en de financiering van de investeringen (gem. per bedr. in gld)

Balansen debet van 70 eigendomsbedrijven, ingedeeld naar veredeling (gem. per bedrijf in guldens)

	< 15% veredeling (40 bedr.)		> 15% veredeling (30 bedr.)	
	1-5-'67	1-5-'68	1-5-'67	1-5-'68
	12,8 ha	13,1 ha	9,6 ha	9,6 ha
Oppervlakte grond in eigendom (kadastraal)				
Middelen in het bedrijf				
1. Grond en gebouwen	137 900	141 800	106 800	114 400
2. Pachtersinvesteringen	-	-	-	-
3. Veestapel	41 000	42 400	39 700	44 200
4. Dode inventaris	12 400	12 800	8 400	9 300
5. Veldinventaris	3 200	3 200	2 200	2 100
6. Ledenkapitaal + deelnemingen	2 100	2 600	1 300	1 900
7. Transitorische posten	300	400	100	200
Totaal vastgelegde middelen	196 900	203 200	158 500	172 100
8. Voorraden	1 200	1 400	1 100	1 600
9. Vorderingen	4 300	5 000	3 100	3 100
10. Lopende rekening bij banken	2 000	2 300	2 800	1 700
11. Kas + giro	1 100	1 100	1 100	2 100
Totaal vlottende en liquide middelen	8 600	9 800	8 100	8 500
Totale middelen in het bedrijf	205 500	213 000	166 600	180 600
Middelen buiten het bedrijf				
12. Grond en gebouwen	700	200	1 000	1 000
13. Vorderingen op lange termijn	1 300	1 400	5 600	3 200
Totaal vastgelegde middelen	2 000	1 600	6 600	4 200
14. Vorderingen op korte termijn	0	-	0	-
15. Effecten	400	400	1 000	1 000
16. Spaarbanksaldo	9 000	9 300	11 800	9 800
Totaal vlottende middelen	9 400	9 700	12 800	10 800
Totale middelen buiten bedrijf	11 400	11 300	19 400	15 000
Balanstotaal	216 900	224 300	186 000	195 600
Totaal eigen vermogen	176 900	183 000	155 100	161 500
E.V. in % van balanstotaal	81,6	81,6	83,4	82,6
E.V. in % van bedrijfsvermogen	86,1	85,9	93,1	89,5
				0,8
				3,6

BILLAG 6b

Balansen credit van 70 eigendomsbedrijven, ingedeeld naar veredeling (gem. per bedrijf in guldens)

	< 15% veredeling (40 bedr.)		> 15% veredeling (30 bedr.)	
	1-5-'67 12,8 ha	1-5-'68 13,1 ha	1-5-'67 9,6 ha	1-5-'68 9,6 ha
Oppervlakte grond in eigendom (kadastraal)				
Vermogen in het bedrijf				
Hypothecaire leningen van				
17. Boerenleenbanken	18900	21000	12600	17200
18. Overige banken	1500	1500	800	-
19. Verzekeringmaatschappijen	-	-	700	700
20. Familieleiden	900	700	2300	2300
21. Overige particulieren	600	600	-	-
Totaal hypothecaire leningen	21900	23800	16400	20200
Niet-hypothecaire leningen van				
22. Boerenleenbanken	1100	1100	500	500
23. Overige banken	-	-	100	0
24. Verzekeringmaatschappijen	100	100	-	-
25. Familieleiden	9200	9900	5900	5800
26. Overige particulieren	100	0	500	200
27. Staat der Nederlanden	1100	1100	-	-
Totaal niet-hypothecaire leningen	11600	12200	7000	6500
Totaal vreemd vermogen op lange termijn	33500	36000	23400	26700
28. Leverancierskrediet	3000	3000	4100	4900
29. Lopende rekening bij banken	2400	1700	2100	1800
30. Overige bedrijfsschulden	1000	500	1000	400
Totaal vreemd vermogen op korte termijn	6400	5200	7200	7100
Eigen vermogen in het bedrijf	165600	171800	136000	146800
Totaal vermogen in het bedrijf	205500	213000	166600	180600
Schulden buiten het bedrijf	100	100	300	300
Eigen vermogen buiten het bedrijf	11300	11200	19100	14700
Totaal vermogen buiten bedrijf	11400	11300	19400	15000
Balans totaal	216900	224300	186000	195600
				+ 9600

Inkomensvorming en inkomensbesteding op eigendomsbedrijven, ingedeeld naar veredeling (gem. per bedrijf in guldens)

	< 15% veredeling (40 bedr.)		> 15% veredeling (30 bedr.)	
	16,4 ha		11,2 ha	
Oppervlakte cultuurgrond				
1. Netto-overschot		-1 300		-2 700
2. Berekend loon van de ondernemer		13 600		14 100
3. Arbeidsinkomen van de ondernemer		12 300		11 400
4. Incidentele bedrijfsopbrengsten		700		700
5. Berekend loon van de boerin	3 200		3 200	
6. Berekend loon van overige gezinsleden	3 100		2 100	
7. Betaald loon aan gezinsleden	100			
8. Niet-uitbetaald loon gezinsleden		5 200		5 300
9. Berekende rente	3 400		3 300	
10. Betaalde rente van langlopende leningen	1 800		1 300	
11. Betaalde rente van kortlopende bedrijfsschulden	200		200	
12. Niet-uitbetaalde rente		1 400		1 800
13. Niet-uitbetaalde pacht	2 900		3 000	
14. Afschrijving op bedrijfsgebouwen	2 000		2 100	
15. Overige eigenaarslasten	500		400	
16. Saldo van pacht en eigenaarslasten		400		500
17. Totaal gezinsinkomen uit het bedrijf		20 000		19 700
18. Opbrengsten van privébezittingen	300		600	
19. Uitkeringen van verzekeringen	1 700		1 600	
20. Overige neveninkomsten	1 000		600	
21. Totale privé-inkomsten		3 000		2 800
22. Totaal gezinsinkomen		23 000		22 500
23. Huishoudgeld (incl. verbr. prod. uit eigen bedrijf)	11 300		10 600	
24. Overige kosten van levensonderhoud	3 000		2 700	
25. Totale kosten van levensonderhoud	14 300		13 300	
26. Betaald aan belasting en AOW-premies, enz.	2 700		2 100	
27. Betaald aan verzekeringspremies	600		500	
28. Schenkingen en giften	200		500	
29. Totale gezinsuitgaven		17 800		16 400
30. Besparingen		5 200		6 100
31. Erfenissen en schenkingen		900		300
32. Toeneming van het eigen vermogen		6 100		6 400

Overzicht van de inkomensvorming, inkomensbesteding en de financiering van de investeringen (gem. per bedr. in gld)

